

SOSIAL ØKONOMEN

NR. 5 – MAI 1983 – 37 ÅRG.

Sosialøkonomi – et
sentralt fag i
videregående skole

INNHold:

Oljetempo – Økonomisk politikk under usikkerhet
Sosialøkonomi i videregående skole
Arbeidsløshet og inflasjon – Valutaregulering

Innhold

Nr. 5 1983 – 37. årg.

3

TOR HJOLM OG ERIK VEA:
Oljetempo og
politisk oppmerksomhet

6

HERMOD SKÅNLAND:
Alternativer i en usikker verden

10

DAG AASLAND:
Hvor smart er
Ola Nordmann?

12

GUNNAR BØHMER
INTERVJUET
AV BJØRN H. TRETIVOLL

15

FORENINGSNYTT

16

SOSIALØKONOMI I DEN
VIDEREGÅENDE SKOLE:
IVAR BALTESKARD:
En orientering om faget

19

TOR FREDRIKSEN:
Er det nøkternhet eller
resignasjon som preger
fagplanen mest?

20

ALICE ROSTOFT:
En vurdering av den
nye fagplanen

21

FRITZ C. HOLTE:
Fagplanen sett fra en
høyere læreanstalt

23

STUDIETILBOD I SOSIAL-
ØKONOMI VED ALLE FIRE
UNIVERSITETA

26

AMUND UTNE:
Arbeidsløshet og inflasjon

32

TROND R. REINERTSEN:
Er tiden moden for å
opphøve valutareguleringen?

37

MÅNEDENS BOK:
Helse- og sosial-
politikken i 80-åra
red. Steinar Stjernø
SOSIALØKONOMEN
ISSN 0038-1624

Politikere og økonomer

Som ferske økonomkandidater kom vi ut i verden med et idealisert bilde av rollefordelingen mellom politikere og økonomer. Politikerne skulle fastsette de fundamentale økonomiske målsetningene og foreta en prioritering mellom disse når alle ikke kunne nås på en gang. Økonomenes rolle skulle være å hjelpe politikernes til å sette opp målsetninger som ikke er innbyrdes i strid med hverandre og si hvilke virkemidler som det er mest hensiktsmessig å ta i bruk for å virkeliggjøre målsetningene.

I virkeligheten er rollefordelingen betydelig mer uoversiktlig enn tilfellet er i det skisserte idealbildet. Ikke minst er dette kommet til syne i den økonomiske debatt denne våren.

De politiske partier er alle opptatt av å hindre høy arbeidsledighet, bedre konkurranseevnen og øke veksten i norsk økonomi. Likevel presenterer de forslag til tiltak som er svært forskjellige både hva angår sammensetning av virkemidler og doseringsstyrke. Dette er dels et resultat av at forskjellige økonomer gir forskjellige råd til politikernes. Men vel så viktig er det at politikernes prioritering av målene ofte er upresise og innbyrdes i strid med hverandre. Spesielt komplisert blir det når størrelser som økonomene oppfatter som virkemidler, på politisk hold gjøres om til målstørrelser. Dette kan gjelde størrelser som rentenivå og overskudd på statsbudsjettet. Økonomene får et svært vanskelig oppdrag hvis de av politikernes blir bedt om å foreslå et politikkopplegg som skal gjøre det mulig å kombinere en ekspansiv finanspolitikk med lavt rentenivå, samtidig som konkurranseevnen skal bedres og utenriksøkonomien skal være i rimelig balanse.

I den økonomiske debatt denne våren har det vært sterke tendenser til at de politiske partier har konkurrert om å foreslå virkemidler mot arbeidsledigheten på kort sikt. De enkelte partier har sterkt fremhevet at nettopp deres forslag til «pakke» er den beste for å redusere arbeidsledigheten. Dette uten at de synes å ha analysert særlig nøye hvilke virkninger «pakkene» vil ha på andre økonomiske målstørrelser og på sysselsettingen over noe tid. Økonomene har ofte gjort dette i etterhånd.

Vi har liten tro på at det vil la seg gjøre å gjennomføre den ideelle rollefordeling mellom politikere og økonomer. Til det er den økonomiske vitenskap kommet for kort og politikernes muligheter til å formulere presise målsetninger for små. Vi økonomer må leve med at politikere vil foreslå virkemidler og dels blander sammen mål og midler. Selv om økonomene kan være uenige om hva som positivt bør gjøres, må nok politikernes leve med at økonomer ofte leter frem indre motsetninger i deres standpunkter og anser de virkemidlene politikernes foreslår for å være lite hensiktsmessige m.h.t. å fremme mere fundamentale målsetninger. Både den økonomiske debatt og den økonomiske politikk her i landet ville imidlertid vært tjent med at en slik brytning mellom politikernes og økonomer i større grad fant sted før de politiske partier hadde tillagt sine virkemiddelforslag for stor prestisje.

Redaksjonen

VALUTAMARKEDET I TEORI OG PRAKSIS

Etterutdanningskurs i samarbeid med Sosialøkonomisk Institutt
Blindern, 13. og 14. juni 1983

PROGRAM

MANDAG 13/6:

09.00 Teorier for bestemmelse av valutakurser

Professor Per Meinich, Sosialøkonomisk institutt,
Universitetet i Oslo

10.00 Kaffe

10.15 Oversikt over det internasjonale valutasystems utvikling, med særlig vekt på utviklingen etter sammenbruddet av Bretton Woods-systemet

l. amanuensis Jan Tore Klovland, Handelshøyskolen i Bergen

11.00 Diskusjon

11.30 Lunsj

12.30 Norsk valutakurspolitikk i teori og praksis

Direktør Jarle Berge, Norges Bank

13.20 Nye instrumenter og utviklingstrekk i det norske valutamarked

Kontorsjef Steinar Juel, Den norske Bankforening

14.00–

15.00 Debatt:

Det norske valutasystemet – bør det forandres?

Viseadm. dir. Axel Dammann, Den norske Creditbank

Direktør Hermod Skånland, Norges Bank

Direktør Sigmund Kjos, Norsk Hydro A/S

TIRSDAG 14/6:

09.00 Stabiliseringspolitikk under ulike valutakursregimer belyst ved makro-økonomiske modeller for små åpne økonomier

Amanuensis Asbjørn Rødseth, Sosialøkonomisk institutt, Universitetet i Oslo

10.30 Kaffe

10.45 Innovasjoner i de internasjonale finansmarkeder

Forsker Arne Jon Isachsen, Norges Bank

11.30 Lunsj

12.30 Verdens valutasystem

Hvordan det burde være og hvordan det sannsynligvis blir

Direktør Matti Vanhala, Finlands Bank, Helsingfors (tidl. executive director i IMF)

14.00 Slutt

Programkomite:

Jarle Berge – Norges Bank

Per Meinich – Sosialøkonomisk institutt

Arne Jon Isachsen – Norges Bank

Påmelding innen 6. juni til NSF, Storgt. 26, Oslo 1

Påmelding til kurs om

VALUTAMARKEDET I TEORI OG PRAKSIS

Navn:

Kursavgift:

Kr. 1 000,- for medlemmer

» 1 100,- for øvrige

Medlem av NSF?

Avgift kr. oversendes

☐ Bankgiro 6001.05.13408

☐ Postgiro 516 78 87

☐ Sjekk vedlagt

Arbeidsgiver:

Adresse:

..... tlf.:

Underskrift

Oljetempo og politisk oppmerksomhet

I løpet av høsten og våren har Regjeringens ambisjoner om bedre styring av petroleumsvirksomheten kommet til uttrykk gjennom den s.k. perspektivmeldingen (St. meld. nr. 40 (1982-83)) og innstillingene fra Mellbye-utvalget og i det bladet går i trykken er innstillingen fra Skånland-utvalget (Tempoutvalget) ventet når som helst. Flere viktige sider ved virksomheten må få en politisk avklaring i løpet av det nærmeste året. Forfatterne, som begge arbeider ved Industriøkonomisk Institutt, trekker i denne artikkelen opp noen perspektiver for den debatten som må komme.

TORE HOLM OG ERIK VEA

Vi skal her komme med noen kommentarer i tilknytning til fastsetting av utvinningstempoet, ettersom denne størrelsen står sentralt i debatten om såvel oljeinntektene som offshore-industriens beskjefligelse. Behovet for å styrke grunnlaget for styring og avveining mellom ulike interesser er stort. Det etablerte produksjonstaket på 90 mill. t.o.e. har et helt annet realøkonomisk innhold i dag enn da det ble fastsatt. Teknisk vil det være uoppnåelig i mange år framover. På leveransesiden har vi opplevd at aktivitetsnivået på slutten av 70-tallet ble opprettholdt først og fremst p.g.a. forsinkelser i gjennomføringen av utbyggingene. Frykt for negative omstillingsvirkninger er avløst av frykt for beskjefligessessvikt i leverandørindustrien.

Konjunkturbestemt målsetningsdebatt i oljepolitikken?

En historisk gjennomgang av den politiske og

økonomiske debatten omkring målsettinger for oljevirksomheten gir et lite flatterende bilde av vår evne til å tenke langsiktig og helhetlig.

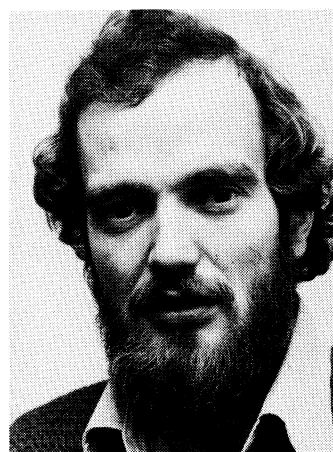
I oljevirksomhetens barndom i Norge (1963-73) var oljeprisene svært lave sammenlignet med dagens nivå. Inntektene var av en helt annen størrelsesorden enn i dag, og følgelig var de makroøkonomiske aspektene av oljeinntektene ikke gjenstand for noen spesiell oppmerksomhet. Interessen var først og fremst rettet mot oljevirksomheten som en næringssektor. Utformingen av oljepolitikken dreide seg mye om forholdet til de utenlandske selskapene, om utformingen av konsesjonssystemet.

Med de kraftige oljeprisøkningene i 1973-74 kom inntektsvirkningene i sentrum for oppmerksomheten og sosialøkonomene inn på arenaen. I debatten om det sentrale oljepolitiske dokumentet fra denne tida, St. meld. nr. 25 (1973-74), gjorde frykten for en «Kuwait-økonomi» seg sterkt gjeldende. Den ensidig vektleggingen på de negative aspektene ved oljeinntek-

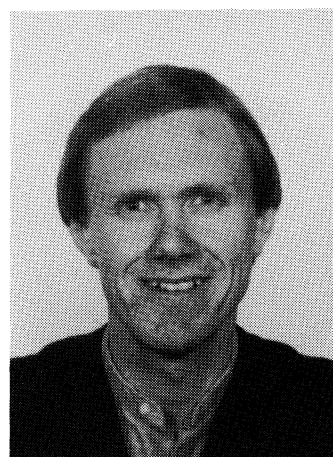
tene (omstilling fra konkurranseutsatte næringer til skjermete næringer, geografisk mobilitet) hadde nok i en viss utstrekning sin bakgrunn i EF-kampen hvor motstand mot store og raske omstillinger var et sentralt element.

Produksjonstaket på 90 mill. t.o.e. ble satt ut fra en forestilling om at det ville gi «akseptable» omstillingsvirkninger. Oljevirksomheten som spesifikk næringssektor var skjøvet i bakgrunnen, mens de direkte virkningene for berørte deler av norsk industri ikke var kommet inn på den næringspolitiske dagsorden ennå. Dette siste kan skyldes at industrien opplevde høykonjunktur i 1973-74. Resultatet av inntektsdebatten var en «symbolsk» blokktildeling for å begrense aktivitetsnivået. På de 20 blokkene som ble tildelt i 3. runde (1974-77) er det ikke gjort noen kommersielle funn.

Men pendelen svingte mot slutten av 70-tallet. En mer balansert debatt omkring anvendelsen av oljeinntektene, samt en økende interesse for oljevirksomhetens innsatsside ga i

Tore Holm.

Erik Vea.

praksis en total revurdering av konsesjonspolitikken. Blokktildelingen i 4. runde (1979) er den desidert beste på norsk sokkel (bl.a. Troll, Oseberg), med potensielt kommersielle funn i alle blokkene.

En annen indikasjon på et mer nyansert syn på oljeinntektenes betydning ligger i det faktum at det ikke ble stilt spørsmål om nedjustering av produksjonstaket, til tross for betydelig økning av realverdien. Noe av forklaringen på dette kan være at en ble mer og mer klar over at en ikke under noen omstendighet kunne nå taket før langt ut i 90-årene.

I takt med industriens økende problemer og at feltutbyggingene etter hvert er blitt mer innsatskrevende, er oppmerksomheten også blitt mer delt mellom inntekts- og innsatssiden av oljevirksomheten. Dette illustreres bl.a. av «fornorskings»-debatten de senere årene.

Hvor står så debatten omkring målsettinger i dag?

Fra myndighetenes side er noe av det viktigste som har skjedd forsøkene på å se oljevirkksomheten i et mer helhetlig perspektiv. De foran nevnte utredningene og analysene er klare tegn på at myndighetene vil søke å forlate den hittil noe haltende oppmerksomheten om stadig skiftende sider ved oljevirkksomheten.

Industrien, derimot, synes å være i ferd med å forlate en balansert holdning til fordel for akutte beskjeftigelsesproblemer. Problemene, særlig i verkstedsindustrien, har presset fram en dreining fra et balansert syn på både inntekts- og leveransevirksomheter (Industriforum 1981) til en mer ensidig interesse for leveransesituasjonen. Det argumenteres ut fra industriens behov utvetydig for økt letevirkomhet. Selv om Industriforbundet presiserer at økt letevirkomhet ikke nødvendigvis behøver å føre til økt utbyggingstakt ved at man kan la påviste reserver ligge, er det vel lite realistisk å tenke seg et system hvor en kan motstå presset om utbygging av påviste kommersielle reserver. I den situasjonen som industrien er oppe i idag må derfor press for økt letevirkomhet innebære det samme som et ønske om høyere utbyggingstakt.

Behov for et helhetlig perspektiv

Det kan, ut fra beskrivelsen foran, synes som skiftende oljeprisprognoser og industrikonjunkturer har vært avgjørende for målsettinger for omfanget av norsk oljevirkomhet. Utsikter til høye oljepriser og god beskjeftigelse for landbasert industri var, sammen med «grønne strømninger», grunnlaget for «moderasjonslinjen» på 70-tallet. I dag er situasjonen en an-

nen; prisutviklingen er mer usikker og industrien har avsetningsproblemer. I denne situasjonen er det langt færre som argumenterer for et moderat utvinningstempo og langt flere som åpent går inn for å øke tempoet.

Uansett hva en måtte mene om tempo-valget, synes diskusjonen ofte å mangle et helhetlig perspektiv. Særinteresser og kortsiktige svingninger binder oppmerksomheten på bekostning av de langsiktige utviklingslinjene. Men omfanget av oljevirkomheten kan ikke påvirkes særlig mye på kort sikt. Det tar mange år fra påbegynt kartlegging av ressursene til oppdrag tilflytter industrien og inntekter tilflytter oljeselskapene og staten. Produksjonsnivået er likevel viktig fordi det «binder sammen» investeringer og inntekter.

Målsettinger for hhv. oljesektorens innsats- og resultatside kan imidlertid komme i konflikt, og det kan også målsettinger for utviklingen på kort og lang sikt. I en diskusjon om oljevirkomhetens omfang er det derfor vesentlig å se ulike virkemidler samlet. Dermed får vi illustrert hvilken handlefrihet vi har når det gjelder utvinningstempoets betydning for ulike samfunnsmessige forhold. Et annet viktig poeng er at de avveiningene som tas gjøres eksplisitte. F.eks. kan en opptrapping av aktivitetsnivået ut fra industrielle hensyn innebære at en ikke ønsker, eller ikke kan, ivareta slike hensyn gjennom vare- og tjenestepolitikken, industripolitikken eller andre tilgjengelige virkemidler. Tilsvarende kan en opptrapping ut for å øke statens inntekter innebære at en ikke ønsker, eller ikke kan, ivareta dette hensynet gjennom ytterligere skatteskjerpning.

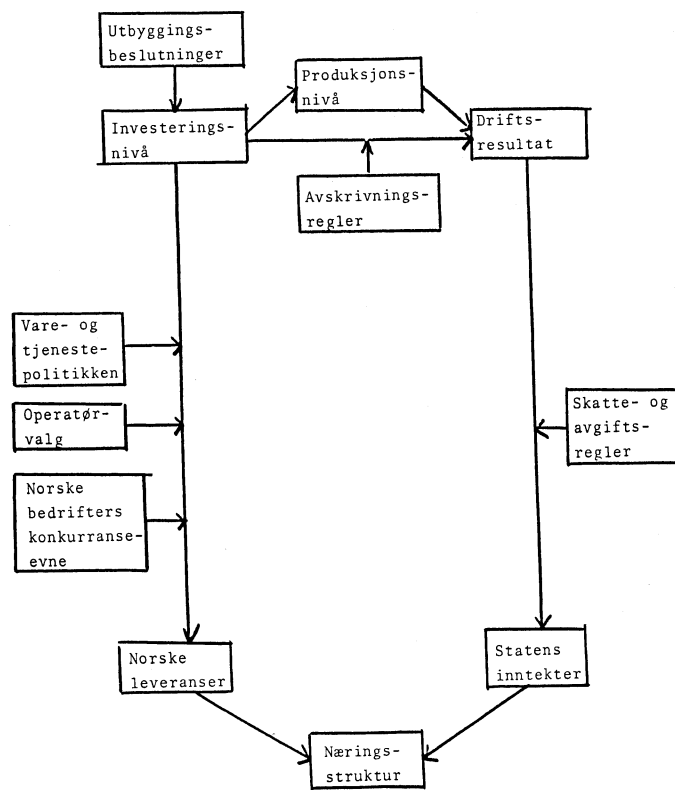
Debatten omkring Tempo-utvalgets innstilling bør

bidra til å klargjøre holdningene på slike punkter. Hvis ikke er det fare for at kortsynet og særinteressene tar det siste stikket nok en gang.

Sammenhengen mellom tempo, leveranser og inntekter

Vi ønsker å bidra til å gi diskusjonen et helhetlig perspektiv. Vi skal derfor kort gi en oversikt over

hvordan de mest diskuterte variablene – hhv. statens inntekter av og norske leveranser til oljevirkomheten – hver for seg og samlet henger sammen med tempoet, og hvordan de virker inn på næringsstrukturutviklingen. Videre skal vi se hvordan andre variabler enn utvinningstempoet griper inn i sammenhengene. Rammen for framstillingen er illustrert i figur 1.

Figur 1: Utvinningstempo og virkninger på næringsstrukturen – noen hovedsammenhenger.

Figuren angir ingen predefinert modell-sammenheng, siktemålet med den er først og fremst av pedagogisk karakter. Av forenklinger som gjøres kan nevnes at det ses bort fra variasjoner i oljepris, enhetskostnader og valutakurser. Hovedpoenget er at den illustrerer de to viktigste påvirkningene av næringsstrukturen som oljevirkomheten er opphav til: De direkte virkningene i form av leveranser av varer og tjenester fra norske bedrifter (venstre del av figuren), og de indirekte virk-

ningene via kostnadsnivået av å bruke oljeinntektene innenlands (høyre del av figuren). Alt annet like vil variasjoner i omfanget av disse virkningene følge av variasjoner i planlagt (investeringene) og realisert (inntektene) produksjonsnivå.

Dermed er det ikke sagt at målsettinger m.h.t. begge typene virkninger kan nås samtidig gjennom tilpasning av utvinningstempoet. Oljedirektoratets perspektivanalyse (Vedlegg I til St. meld. nr. 40 (1982-83)) viser f.eks. at ingen av de analyserte produksjonsba-

nene kan tilfredsstille krav om samtidig jevnhet i både investeringsforløp og inntektsstrøm. Det stilles krav om andre virkemidler som kan supplere tempoutvalget, alt avhengig av hvilke målsettinger en søker å innfri. I figuren er illustrert tre områder som kan gjøres til gjenstand for påvirkning for å nå bestemte målsettinger m.h.t. statens inntekter av oljevirkksomheten. Felles for disse fire områdene er at myndighetenes påvirkning raskere vil kunne gi de ønskede resultater enn beslutninger om å endre utvinningstempoet.

Men la oss gå fra toppen av figuren og nedover. Vi tar utgangspunkt i at det er fattet beslutninger om bestemte utbygginger. Dermed er rammene for nyinvesteringer i oljesektoren fastsatt. Nivået på nyinvesteringene bestemmer produksjonsnivået, og under våre forenklede forutsetninger også produksjonsverdien. Produksjonsnivået bestemmer de årlige investeringene til drift og vedlikehold. Trekker vi drifts- og vedlikeholdsinvesteringene og årets avskrivninger fra produksjonsverdien, finner vi oljevirkksomhetens driftsresultat i det enkelte år. Den delen av dette som tilfaller staten og brukes innenlands er hovedkilden for virksomhetens indirekte virkninger.

Bedriftene vil merke disse virkningene over tid, etter hvert som de sprer seg gjennom flere ledd. I figuren kan omfanget i tillegg til gjennom tempoet påvirkes via skatte- og avgiftsreglene (vi forutsetter for enkelthets skyld at en konstant andel disponeres innenlands). I den fag-økonomiske debatten har de indirekte virkningene av oljevirkksomheten vært viet betydelig oppmerksomhet.

Vi skal derfor ikke gå nærmere inn på disse virkningene, men snarere gjøre som i media og den løpende debatten: Rette oppmerksomheten mot de direkte virkningene, dvs. oljevirkksomhetens betydning for leveranser og selsksetting. Sterke særinteresser har disse virkningene i sentrum for sin oppmerksomhet. Dette tilsier at de bør gis oppmerksomhet også i en faglig sammenheng, om ikke av andre grunner så i hvert fall for å se hvordan og i hvilken grad hensynet til de direkte virkningene kan «frikoples» fra press på utvinningstempoet. Vi skal ikke her ta noe standpunkt til rasjonaliteten bak målsettinger om utstrakt norsk deltakelse i oljevirkksomheten (poenget er at de er så klart uttrykt at de ikke uten videre kan ses bort fra), men begrense oss til å se hvilke andre virkemidler enn tempoet myndighetene har til rådighet for å innfri dem.

Norske leveringer og operatørvalg

I figuren har vi skilt ut vare- og tjenestepolitikken som ett slikt område. Dette dreier seg om i hvilken grad myndighetene spesielt legger forholdene til rette for at norske bedrifter skal få levere til Nordsjøvirkksomheten. Her kan en tenke seg et vidt spekter av styringsbestrebelse; fra ikke-inngripen til detaljstyring av oppdrag. Virkemidlene kan være såvel generelle som selektive. Politisk synes en eller annen form for påvirkning å være akseptert for å gi norske bedrifter innpass i oljeselskapenes internasjonale leverandørnettverk. Det er i første rekke graden av og formen for påvirkning som diskuteres. Dette vil selvsagt kunne ha stor betydning for omfanget av de di-

rette virkningene for industrien av et gitt utvinnings-tempo.

Et annet, nært beslektet, forhold av leveransepolitisk betydning som myndighetene kan påvirke, er operatørvalget. Direkte gjennom innkjøps- og kontraktsvirkksomheten, og indirekte gjennom valg av utbyggingsløsninger, standarder, oppdeling av oppdragene, osv. er de beslutninger operatørene tar av største betydning for omfanget av norske leveranser. Over tid har de norske andelene økt (fra 16% på Ekofisk til ca. 80% på Statfjord B) og forskjellene i norske andeler mellom operatørene antakelig blitt mindre, men fortsatt er operatørvalget svært viktig for at industrien skal komme med i planlegging og leveranser. Industriens bortimot samstemte oppslutning om at Statoil må ha betydelige operatøroppgaver illustrerer poenget.

Men omfanget av de direkte virkningene er også avhengig av hvor gode bedriftene selv er til å hevde seg i konkurransen om offshore-oppdragene. Disse stiller ofte krav til bedriftenes kapasitet, og deres tekniske og organisatoriske kompetanse, som er harde å innfri. Opprusting her er først og fremst bedriftenes eget ansvar, men myndighetene kan yte bidrag. Statlige utviklingskontrakter og økt teknisk-industriell forskningsstøtte kan være eksempler på virkemidler. Den generelle industripolitikken som føres er selvsagt også av stor betydning.

Tempoet – ett av mange virkemidler

Denne raske gjennomgangen av «innsattssiden» i figur 1 illustrerer to forhold. For det første at bestemte målsettinger om industriens deltakelse i oljevirkksomheten kan nås gjennom alternative kombinasjoner av et knippe av virkemidler,

hvorav utvinningstempoet bare er ett og på kort sikt lite egnet. For det andre når vi ser figur 1 som helhet, at slike supplerende virkemidler kan bidra til å avdempe mulige konflikter mellom de to hovedhensynene; leveransevirksomheter og inntektsvirksomheter. Dette kan samtidig skape rom for en viss frihet i tempovalget ut fra overordnede ressursforvaltningshensyn.

En forutsetning for å få til dette er at en har vilje til å utvikle og ta i bruk supplerende virkemidler. Det nytter lite å framstille ønskete konsekvenser på mange områder hvis en ikke klarer å styre i retning av dem. Pendlingen mellom vektlegging på hhv. inntekts- og leveransehensyn avhengig av kortsiktige pris- og konjunkturprognoser bør erstattes med en mer helhetlig og langsiktig oljepolitikk. Dette fordrer at en ser oljesektorens innsats- og resultatside i sammenheng, og at tempo ses som ett av flere virkemidler i oljepolitikken.

Alternativer i en usikker verden

Hermod Skånlands foredrag på Norske Sosialøkonomers Forenings vårkonferanse: «Arbeid og inntekt i en usikker verden», vakte betydelig oppsikt i pressen. Særlig ble forslaget om å la lønnstakerne direkte finansiere en del av ledighetstrygden lagt merke til. I foredraget forsøkte imidlertid Skånland å trekke opp et bredere perspektiv på den situasjonen vi står i når det gjelder sysselsettings- og inntektspolitikk. Vi gjengir her foredraget i sin helhet.

Red.

HERMOD SKÅNLAND

Stikkordet som arrangørene har valgt for denne konferansen synes å være «en uregjerlig verden», og det kan lede tanken i retning av at verden en gang har latt seg regjere. Det har riktignok vært gjort heltemodige forsøk i denne retning. Idealistiske mennesker arbeidet for en verdensregjering. Nasjonenes Forbund har vært dannet, og De Forente Nasjoner lever fortsatt sitt liv. Men verden har som kjent ikke vært regjert verken fra Genève eller New York, og selv Moskva har hatt problemer med den del av verden de har forsøkt å regjere. At verden er uregjerlig er således ikke noe nytt.

Den uregjerlige verden

Det vi har større grunn til å oppfatte som nytt, er at heller ikke landene synes å la seg regjere. Etter krigen og langt inn i 1960-årene var det en alminnelig oppfatning at myndighetene kunne styre økonomien, selv i land hvor de parlamentariske forhold ga nok så ustabile regjeringer. Dette kunne kompenseres ved at et stabilt embetsverk

overtok desto mer av styringen. Ønsker man å trekke fram en spesiell hending som gjorde slutt på denne epoken, må det være studentopprøret i Paris for 15 år siden som fikk følge av omfattende streikeaksjoner blant de franske arbeidere. De førte som kjent til at selv et politisk styre som ble oppfattet som sterkt, ble tvunget til økonomiske innrømmelser som var uten grunnlag i så vel landets som bedriftenes økonomi. Her i Norden fikk Kirunastreiken noe av den samme virkning. Siden da har de organiserte press- og interessegrupper hatt en langt sterkere stilling enn tidligere og gjort det tilsvarende vanskeligere for regjeringene å regjere.

Inntrykket av uregjerlighet i økonomien ble styrket av oljekrisen i 1973 og det som fulgte etter den. Men egentlig var det fortsatt interessegruppene sterke stilling som var utslagsgivende. Den relative prisøkning for olje hadde tross alt ikke større realøkonomiske konsekvenser enn at de med visse vanskeligheter kunne vært absorbert i en økonomi som fortsatt hadde betydelig vekstkraft. De problemer som oppsto skyldtes mer at de ulike

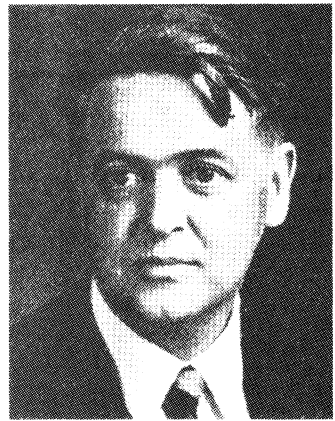
grupper vegret seg for å ta sin del av den belastning som prisøkningen innebar, noe som bidro til å mangedoble den direkte prisvirkning og i sin tur førte til at regjeringene følte seg tvunget til en kontraktiv politikk for å bekjempe inflasjonen. Det andre oljesjokket ble for mange en bekreftelse på at økonomien var regjert av makter utenom de industrialiserte lands innflytelse, selv om det i ettertid ikke er så vanskelig å forklare ut fra i det vesentlige markedsmessige forutsetninger.

For mange, som hadde vendt seg til å se på Valutafondets statutter som et vedlegg til trosbekjennelsen, ble også sammenbruddet av det gamle Bretton Woods-systemet et ledd i uregjerligheten. Men dette systemet var egentlig brutt sammen fra den tid da det ene land som var gitt et hovedansvar i internasjonal valutapolitikk, begynte å handle som om ansvaret var et privilegium det kunne misbruke etter eget for-godtbefinnende. De lærde strides om hvordan systemet med flytende kurser har påvirket verdensøkonomien, men den fremherskende oppfatning synes å være at det nåværende valutasytem ikke i seg selv

har vært noen avgjørende hindring for at internasjonal økonomi skulle kunne fungere.

Uregjerlighet skaper usikkerhet

Hva er så blitt mer usikkert enn før i denne uregjerlige verden? Det første og etter min mening mest grunnleggende forhold er at landenes sviktende evne til å regjere øker usikkerheten om den økonomiske politikken. Det er blitt vanskeligere enn før å føre en politikk etter langsiktige retningslinjer, og de tiltak som treffes kan bli mer bestemt av politiske strømninger enn av økonomisk analyse. I enkelte land, spesielt USA og Storbritannia, har man nærmest i fortvilelse over at de virkemidler man tidligere hadde nyttet ikke førte fram, slått om til en politikk med sterke dogmatiske islett. Nå synes også disse forsøk å nærme seg veisende. Vi får vekslinger mellom en politikk for å bekjempe inflasjonen og en politikk for å bekjempe virkningene av at man bekjemper inflasjonen. Blant annet som resultat av denne manglende stabilitet har vi sett svingninger i inflasjonsrate og rentenivå som man

historisk må tilbake til ufredstider for å finne måken til. Når usikkerheten om politikk også gjør det vanskeligere å bedømme fremtidige avsetningsmuligheter, er det klart at disse forhold til sammen øker usikkerheten på en måte som må få uheldige virkninger for investeringer og produksjon.

Ved siden av dette har vi andre usikkerheter som dels virker selvstendig og dels skjerpes av landenes uregjerlighet. Med få års mellomrom har vi fått sterke påminninger om usikkerheten i energiforsyningen, og denne er ikke blitt borte selv om det for tiden er nok olje i verden og man er opptatt av avsetningsproblemer når det gjelder gass. Vi kan heller ikke være sikre på hvor godt vårt finansielle system vil holde overfor nye påkjenninger. Det ser ut som man nå vil klare å håndtere de problemer man hittil har møtt, men de siste tolv måneder har frembudt det ene eksemplet etter det andre på farer man ikke så i tide. Det kan for eksempel ikke utelukkes at den gjeldssituasjon som mange industriland befinner seg i, kan tvinge også disse til liknende dramatiske omlegginger av sin økonomiske politikk som til nå bare utviklingsland og øst-europeiske land har måttet gjennomføre.

For Norge kommer prisutviklingen for olje og gass inn som en særskilt usikkerhetsfaktor, og vi kan vel heller ikke se bort fra usikkerhet med hensyn til produksjon og avsetning.

I norsk politikk må man ta den internasjonale usikkerhet som en gitt forutsetning. Vi må regne med at den vil dempe den økonomiske vekst og bidra til at arbeidsledigheten i de industrialiserte land fortsatt vil være høy. Også dette vil for oss fremstå som utenfra gitte data for vår egen poli-

tikk. Det kan være nyttig å sende memorandum til OECD og uttale seg i sterke ordelag på internasjonale møter, men vi bør ikke bygge opp urealistiske forventninger om den virkning dette har. Det er i lys av denne usikkerhet og disse svake vekstutsikter vi må vurdere de alternativer som foreligger med hensyn til vår egen politikk.

Virkningene av «politikk som før» i Norge

Det første og mest nærliggende alternativ er hva man kan kalle «politikk som før». Dette alternativet består av flere ledd.

For det første innebærer det inntektsdannelse som før, det vil si at den er overlatt til partenes frie forhandlingsrett. Det er jo stort sett systemet også i andre land, og det er derfor en nærliggende tanke at dette ikke skulle behøve å føre til noen sterkere pris- og kostnadsøkning hos oss enn hos andre. Det er imidlertid flere grunner til at det antakelig faktisk gjør det. Dels har vi historisk erfaring for dette. Stabiliteten i vår relative konkurranseevne overfor utlandet forsvant med den siste regjeringen Gerhardsen, og senere er den blitt kontinuerlig svekket under skiftende regjeringer og politiske konstellasjoner. Bare gjennom sterke tiltak som devaluering eller pris- og inntektsstopp har den vært midlertidig styrket.

Når systemet virker slik hos oss, kan det være flere grunner til dette. For det første har vi inntil det siste bare hatt minimal ledighet, slik at press i arbeidsmarkedet har vært en selvstendig kostnadsdrivende faktor. For det andre har vi usedvanlig høye krav til inntektslikhet og har bygd opp et system som direkte tar sikte på å binde fast inntektsfordelingen. Dette innebærer at prisimpulser forplanter seg raskt og ef-

fektivt gjennom systemet uten å dempes av forskyvninger i relativ inntekt. Våre regionale målsettinger forsterker denne stivhet. For det tredje bygger vårt forhandlingssystem i større grad enn hos andre både på sentrale og lokale forhandlinger, og siden det alltid skal oppnås noe ved hver forhandling, vil tallet på forhandlingledd bidra til å forsterke kostnadsøkningen. Det sterke innslag av lokale forhandlinger kombinert med forsøk på å redusere lønnsforskjeller i sentrale forhandlinger har ført til en lønnsglidning som er ukjent i de fleste andre land.

Det neste ledd i «politikk som før» er etterspørselsstimulerende tiltak for å opprettholde sysselsettingen når denne svikter, blant annet som følge av svekket konkurranseevne. Gjennomføringen innebærer en ekspansiv finans- og kredittpolitikk med tilførsel av likviditet som enten kan komme fra sentralbanken og skje på bekostning av valutabeholdningene eller ved at staten tar opp lån ute. Dette vil delvis slå ut i en svekket utenriksøkonomi og delvis i en sterkere stigning i publikums likviditet, noe som erfaringsmessig før eller siden slår ut i forsterket inflasjon. Etterspørselen kan også stimuleres ved å bruke petroleumsinntekter i større utstrekning når og hvis disse igjen skulle stige. Virkningen på likviditetstilgang og inflasjon blir den samme, men i alle fall i første omgang har det ikke de samme virkninger for utenriksøkonomien. Denne formen for sysselsettingspolitikk medfører at det konkurranseutsatte næringsliv inntar en stadig mindre plass i vår økonomi, og at sysselsettingen i offentlig og privat tjenesteyting vokser. Færre av oss vil være utsatt for og i stand til å møte de hårde vinder som blåser ute.

Tredje ledd er når man blir nødt til å devaluere for å motvirke svekkelsen i konkurranseevne, sysselsetting og utenriksøkonomi. I beste fall aksepteres denne av organisasjonene som en lettere utvei enn å legge om sin egen adferd, og da blir virkningen bare en sterkere prisstigning enn vi ellers ville hatt med høyere rentenivå og antakelig dårligere ressursanvendelse som resultat. I verste fall, som på lengre sikt kanskje også er det mest sannsynlige, blir en forventet devaluering regnet inn i de krav som stilles og i bedriftenes vurdering av sin evne til å imøtekomme kravene. Da blir prosessen selvforsterkende. Hvis noen tror at dette skjer uten vesentlige skadevirkninger, bør de studere forholdene i en del land som har følt seg tvunget til å velge denne utveien. Jeg tviler på at noen av dem vil anbefale løsningen.

«Katastrofe» – scenario

Utvikler man alternativet «politikk som før» skritt for skritt fremover i en internasjonal økonomi som det i dag virker ganske realistisk å regne med, avtegner det seg etter hvert et slags katastrofe-scenario. Med «katastrofe» mener jeg da en situasjon som en del andre oljeproduiserende land som har vist stor evne til å bruke sine oljeinntekter etter hvert, allerede er havnet i eller er kommet farlig nær. En del industrialiserte land som vi har nære forbindelser med, har i den senere tid bråbremset for å unngå å komme i en tilsvarende situasjon og skli i dag sidelangs langs stupet.

«Katastrofe» er et så sterkt belastet ord at vi kanskje heller skal velge et uttrykk som «balanse på lavt nivå». En form for balanse vil vi i det lange løp være tvunget til å holde i vår økonomi, og har vi stelt oss slik at vi har mistet vår handle-

frihet, står ikke andre alternativer igjen enn å senke etterspørselen. Det skjer blant annet gjennom høyt rentenivå, reduksjon av sosiale ytelser og innskrenkninger i offentlige tjenester. På det lavere nivå for sysselsetting som dermed etableres får vi en ny balanse, og erfaring fra andre land tyder på at det er vanskelig å komme ut av denne og tilbake til det tidligere nivå. Men solen vil fortsatt skinne og økonomien vil fortsette å fungere på en måte. De mer veletablerte blant oss vil i sine personlige liv kanskje ikke merke så mye til det lavere nivå. Tvert i mot blir det lettere å få tak i arbeidsfolk, og kan hende tar de seg til og med mindre betalt. Men vi kan bli utryggere i våre hjem, og det kan bli farligere å ferdes ute etter at det er blitt mørkt. Likevel er det et mindretall blant oss, de med svakest rygg, som får bære byrden av det lave nivå, og mange av dem vil nok føle betegnelsen «katastrofe» som ganske dekkende.

Den politikk vi til nå har valgt består nettopp av de tre ledd som jeg her har pekt på: Inntektsoppgjør bestemt av partene i arbeidslivet, devaluering når resultatet av dette ikke kan aksepteres og etterspørselsøkning finansiert ved oljeinntekter eller sentralbankkreditt når virkningen av sysselsettingen etter hvert likevel melder seg. Flere ting kan likevel bidra til at vi kan holde oss på et høyt nivå ganske lenge. Oljeprisene kan skyte i været igjen, men litt hode regning selv på svært optimistiske forutsetninger viser at den etterspørselsøkning vi kan finansiere på denne måten i lengden bare kan løse ganske lite av problemet. Vi kan forsere leting og utvinning, men det er langt fra beslutning til inntekter, og den nedgang i statens inntekter som en

gang vil måtte komme, rykker nærmere og blir brattere. Det kan vi jo se på som våre barnebarns problem og håpe at de likevel vil hedre sine besteforeldre.

Det er godt mulig at en utvikling i den retning som er antydnet, utløser krav om sterke tiltak for å stanse den, av samme karakter som vi har sett f.eks. i Storbritannia og USA. I så fall tar vi på oss frivillig mye av de samme virkningene som om politikken ble påtvunget oss av ytre omstendigheter, og realøkonomisk bringer vi oss dermed over i scenariet med «balanse på lavt nivå». Om en slik politikk skulle gi oss en ledighet på over 10 pst., er det jo tross alt mange land med vårt samfunnssystem som allerede opplever det.

I aller verste fall kan «politikk som før» bety sammenbrudd av våre demokratiske institusjoner. Men da har jeg overskredet grensen for mitt eget fagområde, og bildet er vel utrivelig nok på vår side av gjerdet.

Alternativer

Men «politikk som før» er selvsagt ikke vår eneste mulighet. En mer positiv utvikling vil imidlertid kreve visse revisjoner i det regelverk og den praksis som er etablert i vårt økonomiske system. Disse inngrepene skulle likevel ikke være urimelig kostbare i form av omlegning av levevaner sammenliknet med hva «politikk som før» til syvende og sist vil komme til å kreve.

Jeg har allerede pekt på at Norge står overfor en særlig usikkerhet ved vår avhengighet av petroleumsinntektene. Hver tiende krone vi bruker er en oljekrone, og halvparten av vår vare- og tjenesteeksport består av olje og gass. En slik sårbarhet er et velkjent problem også i andre råvareproduserende land

som er sterkt avhengig av en vare, som f.eks. Island. Men problemet er kanskje enda større når sårbarheten først og fremst gir seg utslag over statsbudsjettet, slik at de beslutninger som svingninger i inntektene nødvendiggjør, skal gjennom den politiske prosess i stedet for å bli truffet av private beslutningstakere. Vi kan ikke beskytte oss mot den usikkerhet som ligger i petroleumsprisene, men vi kan beskytte vår øvrige økonomi mot virkningen av denne usikkerheten. Jeg ser det som et av de mest avgjørende spørsmål for vår økonomiske fremtid at vi kan lykkes i dette, slik at vi – når oljeprisene en gang igjen begynner å stige – ikke gjør oss mer avhengig av dem enn vi bevisst ønsker å være. Hvordan dette kan gjøres vil vi ta opp i utvalget som skal utrede forutsetningene for valg av oljetempo og som skal levere sin utredning allerede i neste måned. Det er derfor kanskje ikke tiden å komme nærmere inn på det her.

Skal vi unngå å få sysselsettingen undergravd av sviktende konkurranseevne, er det nødvendig å revidere vårt system for inntektsfastsettelse på en slik måte at ikke dette i seg selv trekker i retning av en sterkere kostnadsstigning hos oss enn hos andre. Det er mulig at problemet ville løses ved en høyere ledighet, men da har vi jo gitt opp selve målsettingen.

Så snart man kommer inn på spørsmål som berører inntektsfastsettelse, er det sterke grupper som i demokratiets navn vil verne om «den frie forhandlingsrett». Men i virkeligheten har vi jo for lengst forlatt dette som prinsipp. Ved hvert eneste oppgjør er lønnsnemnd blitt brukt overfor enkelte grupper, og hovedorganisasjonene har regulert forbundenes og fagforeningenes forhand-

lingsrett. Spørsmålet er ikke om vi skal gripe inn, men hvilke og hvor omfattende inngrep vi finner nødvendige og man er villig til å godta for sysselsettingens skyld. Jeg har tatt opp dette spørsmålet i så mange andre sammenhenger og på en mer utførlig måte enn det er anledning til i dag, slik at vi nå kanskje kan nøye oss med å peke på nødvendigheten av å gjøre noe på dette område.

Men det kan også være behov for å bygge inn i systemet en mer positiv interesse i å styrke konkurranseevne og sysselsetting. En måte å gjøre dette på ville være å overlate finansieringen av arbeidsledighetstrygden direkte til lønnstakerne. I vårt som i de fleste andre land blir denne trygden finansiert slik at økt ledighet bidrar til å svekke budsjettbalansen. Dette har vært betraktet som en av de «automatiske stabilisatorer» i økonomien som ville innebære at økt ledighet førte til en mer ekspansiv finanspolitikk, noe som i sin tur skulle bidra til å redusere ledigheten. Vi har imidlertid sett at hva den aller mest stabiliserer er underskuddet i de offentlige finanser og dermed et underskudd i utenriksøkonomien hvis det finansieres ved utenlandslån eller et høyt rentenivå hvis det finansieres ved lån på det innenlandske kapitalmarked. Dette har i sin tur gjort det nødvendig med ytterligere tiltak for å begrense underskuddene, og dermed er man inne i en ond sirkel. Om organisasjonene selv fikk ansvaret for trygden, måtte den i hovedsaken finansieres ved at trygdeutgiftene blir utlignet på de som er i arbeid, og de måtte gjerne få en passende del av Folketrygdfondet med på kjøpet til dekning av mer kortsiktige svingninger. Dermed ville man fordele byrdene ved arbeidsledighet på de aktu-

elle sysselsatte i stedet for å skyve dem over på de fremtidig sysselsatte. Dette kunne bidra til at organisasjonene i sine handlinger også ble mer opptatt av å unngå den belastning på sine medlemmer som en økning i ledigheten ville medføre.

Det kan videre være behov for å myke opp produktivitetshemmende regler på ulike områder, selv der hvor de er etablert ut fra de edleste hensikter. Slike oppmykninger blir lett oppfattet som tilbaketog i en kamp for å oppnå stadig bedre arbeidsforhold. Jeg synes det kan være mer naturlig å se på dem som forsøk på å reorientere seg i terrenget. Følger man en rute som fører bort fra målet, kan det i orientering være en fornuftig regel å gå tilbake dit hvor man sist var på rett vei og så stikke ut kursen på nytt derifra.

Det kunne være fristende å gå nærmere inn på en del slike regler. Tiden tillater det imidlertid ikke, og det har også lett for å bli oppfattet som om man kommer med konkrete forslag om

endringer. Jeg vil gjerne understreke at jeg i dag ikke har foreslått noe som helst. Jeg har pekt på hvor «politikk som før» sannsynligvis over noen tid vil føre oss hen, og jeg har nevnt visse muligheter for å unngå en slik utvikling. Men hvis vi foretrekker en ledighet på samme nivå som i de aller fleste andre vestlige land i stedet for å treffe adekvate tiltak for å forhindre den, så er det naturligvis opp til oss selv. Vårt valg er i så fall ikke dårligere enn det de fleste andre land har truffet. Personlig ser jeg det likevel som en oppgave å bidra til at man er klar over at vi har et valg, og at vi ikke bare kan skyldde på en ublid skjebne dersom det går dårligere enn det kunne gjøre.

Nødvendig med et langsiktig perspektiv

Et alternativ til «politikk som før» må nødvendigvis ha et langsiktig siktepunkt. Går vi i gang med en slik politikk, blir det likevel mer forsvarlig å treffe moderate etterspørselsstimulerende

tiltak inntil mer langsiktige tiltak får anledning til å virke.

Langsiktigheten i en slik politikk kan vi for øvrig like godt se som en begrunnelse for den heller enn som en innvending. Det problem vi står overfor vil neppe være mindre presserende i annen halvdel av 1980-årene enn det er nå. Hva vi i dag gjør, enten vi følger det ene eller det annet alternativ, har sine viktigste virkninger en del år fremover i tiden på samme måte som den situasjon vi i dag står overfor, langt på veg er bestemt av hva vi gjorde eller ikke gjorde i 1970-årene og ved pris- og inntektsstopps opphør. En svak verdensøkonomi er riktignok en del av problemet, men det er vårt eget ansvar å bedømme hva slags verdensøkonomi det er realistisk å basere seg på.

Når man viser til 70-årene, er det straks noen som vil slappe av og si at «se der fikk Kleppe sitt». Det kan derfor være nyttig å minne om at vi stort sett har vært sammen om både

tiltak og forsømmelser. Den partipolitiske diskusjon om hvem som har skylda er noe av det minst konstruktive vi kan bruke tiden til. Ett parti har presset på for sosiale reformer i et raskere tempo enn vi kunne fordøye dem, ett annet har stått vakt om rentefradraget og dermed skaffet oss høyere skattesatser og et høyere rentenivå enn vi ellers behøvde å ha, og flere partier slåss om æren for en opptrappingsplan for jordbruket som både har vært kostbar og bidratt til å trekke prisnivået oppover.

Når fagøkonomer lanserer alternativer som først vil gi avkastning på lengre sikt, er det bare naturlig at politikerne reagerer med å si at dette gir ikke noe svar til den ungdom som i dag kommer ut i arbeidslivet uten å finne en plass. Jeg vil likevel håpe at politikerne har ambisjoner om å fortsette så lenge at de også skal gi svar til de som søker arbeid etter at denne stortingsperioden er over.

FORENINGSKONTINGENTEN

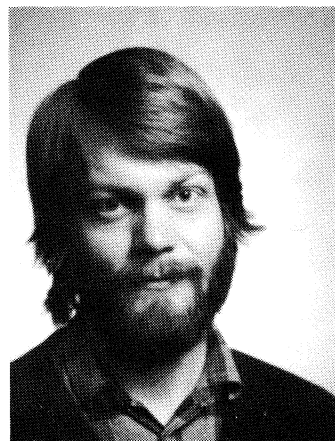
Vi minner om at kontingenten for 1. halvår 1983 har forfalt til betaling for medlemmer som betaler over bankgiro.

Bruk tilsendte giroblankett.

KURS FOR HALV PRIS

Pensjonistmedlemmer kan delta på alle foreningskurs for halv pris. Eventuelle oppholdsutgifter må dekkes helt.

Hvor smart er Ola Nordmann?

Per Schreiners bok om Ola Nordmanns (manglende) smarthet har vakt adskillig debatt. Her følger et motinnlegg fra amanuensis Dag Aasland, Agder Distriktshøgskole i Grimstad.

Red.

DAG AASLAND

I boka «Er Ola Nordmann smart nok?» forsøker Per Schreiner å formidle sosial-økonomiske betraktningmåter til et bredere publikum. Framstillingen er åpen og inviterer til egne refleksjoner ved at den ikke doserer ferdige løsninger og heller ikke tyr til fagterminologi i framstillingen av de sentrale problemene.

Viljen til å ta alvorlig også ikke-økonomiske argumenter, demonstreres godt i kapitlet om økonomisk vekst. Her finner vi en respekt for nullvekstideen som vi neppe ville ha møtt fra autoritativt hold for ganske få år siden. Vekstproblematikken settes inn i en større samfunnsøkonomisk sammenheng, men uten at denne sammenhengen fratar samfunnet muligheten til å vurdere reelt ønskeligheten av produksjonens størrelse og sammensetning. Hvis jeg har forstått Schreiner riktig, mener han at økonomisk vekst primært bør være et resultat av et reelt, politisk ønske i samfunnet om økonomisk vekst og ikke noe som tvinges på oss for å redde et økonomisk system. Men: «lav vekst må ikke få slå ut i

arbeidsløshet» (s. 25)¹. Hvis det f.eks. ut fra hensynet til ressursbruken eller av globale rettferdighetshensyn er et politisk flertall for en lavere vekst i vareproduksjonen, må vi altså finne måter å organisere vårt økonomiske system på slik at full sysselsetting kan oppnås likevel.

Dette behovet for å finne alternative måter å organisere økonomien på, utdypes i diskusjonen om arbeidsløshet.

«Arbeidsløshet er sløsing, et spørsmål om feil ressursallokering, om feil priser. Prisene og lønningene er «feil» i den forstand at de bidrar til at knappe ressurser ikke blir utnyttet fullt ut og til at det oppstår velferdsproblemer som de aller fleste ønsker å unngå.» (S. 30.)

Etter dette avsnittet understreker Schreiner at det her ikke nødvendigvis er snakk om for høye lønnsinntekter, men for høye lønnskostnader: «Det er mulig at både Norge og andre land her er kommet i et alvorlig uføre». Trygdepremier og andre avgifter som kommer i tillegg til de utbetalte lønningene, gjør den marginale arbeidskraften

så dyr at vi her går glipp av sysselsetting som vi ville ha hatt dersom disse offentlige inntektene hadde vært skaffet på andre måter.

Nettopp på bakgrunn av denne uvante åpenhet og viljen til å tenke i nye baner omkring vårt økonomiske system, kommer det både som en overraskelse og en skuffelse når strategien mot arbeidsløshet skal trekkes opp. For her har Schreiner, såvidt jeg kan se, ikke noe annet å tilby enn en tradisjonell ekspansiv økonomisk politikk: Det er bare en stadig økning i den generelle etterspørselen som kan sikre en full sysselsetting. Men en slik ekspansiv politikk hindres i dag av inflasjonen. Arbeidsløsheten blir dermed først og fremst et resultat av regjeringens anti-inflasjonspolitik. Det er altså inflasjonen som er ondets rot i Schreiners analyse. Løsningen på sysselsettingsproblemet vil vi ha i det øyeblikk vi greier å stanse inflasjonen på en annen måte enn ved en tradisjonell, restriktiv økonomisk politikk. Og det kan gjøres ved at alle lønnstakerorganisasjoner reduserer sine krav ved inntektsoppgjørene.

Schreiner beskriver inntektsoppgjørene som den spillteoretiske situasjonen som er kjent som «fangens dilemma». Den er slik at in-

dividuell, maksimerende atferd fører til et resultat som er dårligere for alle enn en kollektiv, maksimerende atferd.

«På meg virker det helt absurd at mange mennesker tydeligvis går rundt og tror at de fremmer sine egne interesser, og gjør det best for seg selv, ved nok så ensidig å gå inn for høyere lønninger til seg selv eller høyere priser på de produktene de selger.» (S. 62.)

Dette burde vel egentlig ikke virke så absurd på en økonom, snarere tvert i mot. Fangens dilemma er jo det stikk motsatte av Adam Smiths usynlige hånd og helt siden hans tid har økonomer ikke bare satt som en forutsetning, men nærmest som et kategorisk imperativ at markedsaktørene må forfølge sine egeninteresser for at systemet skal fungere til alles beste. Når den individuelle, maksimerende atferd til de grader er blitt en del av vår livsførsel og preger ikke bare vår økonomiske tilpasning, men også politisk organisering, kultur, idrett, sosiale omgangsformer, osv., kan man ikke bare komme og si at nå er konkurransen slutt. Det er forståelig at økonomer og bedriftsledere begynner å oppdage Asia hvor man «på en eller annen måte (har) klart å be-

¹ Alle sidehenvisninger i denne artikkelen refererer til Per Schreiner: «Er Ola Nordmann smart nok?». Universitetsforlaget.

grense lønnsutviklingen» (s. 81). Men vi i Vesten har nå engang den individualistiske kultur vi har, og det er vel realistisk å regne med å måtte leve med den, i hvert fall «på kort sikt», dvs. i to-tre generasjoner til.

Man kan vel kanskje heller si at Ola Nordmann er blitt for smart. Han har ikke bare lært å ivareta sine egne interesser i markedet, han har også lært hvordan han i ren egeninteresse kan oppheve markedets dom ved å sette i gang de rette aksjoner på rett sted og til rett tid, eller ved å sende de rette delegasjoner til det rette departement til rett tid. Som en trollmannens læregutt har han nå lært sitt økonomiske system å kjenne og det hjelper lite at økonomer, politikere, kapitalister, eller hvilke som helst andre forvaltere av vårt økonomiske system kommer etter og sier at det ikke var meningen han skulle være så rasjonell.

En betingelse for å kunne overskride fangens dilemma og få gjennomslag for en kollektiv handling, er at de enkelte aktørene blir overbevist om at dette gir et bedre resultat enn en individuell atferd. Hvis vi skal få Ola Nordmann til å opptre mot sine kulturelt nedarvte instinkter og tenke kollektivt ved lønnsoppgjørene, må han ha en sikkerhet for at dette ikke bare stanser inflasjonen, men også øker realinntekten og sysselsettingen. Hvilken garanti har vi for dette? Vet vi i det hele tatt om det gamle verktøyet i sysselsettingspolitikken vil være like godt som før dersom vi får stanset inflasjonen ved mer moderate lønnsoppgjør? Tor Halvorsen mener nei. Per Schreiner mener ja, men sier lite om hva man vet. Ola Nordmann er nok igjen for smart til å la seg overbevise av hva en økonom tror når den eneste sikre muligheten for å få en høyere

lønn enn naboen er å stå på for fullt i lønnsforhandlingene.

Hvorfor fører ikke Per Schreiner sine åpne og utradisjonelle betraktninger videre når han skal drøfte løsninger? I stedet for å stanse inflasjonen ved utradisjonelle, nærmest naturstridige, midler for derved å kunne redusere arbeidsløsheten på den mest tradisjonelle måten, ville det ha vært en større sammenheng i framstillingen dersom den etter de innledende beskrivelser hadde gått direkte til verks og fulgt opp med utradisjonelle midler mot arbeidsløshet. Så kunne man heller bruke tradisjonelle, restriktive virkemidler mot inflasjonen. For det er vanskelig å se hvordan en tradisjonell, ekspansiv sysselsettingspolitikk kan føres uten fortsatt økonomisk vekst. Men dermed fratar vi økonomisk vekst sin status som en uavhengig, politisk handlingsvariabel. Det å opptre kollektivt i inntektsoppgjørene for å stanse inflasjonen er en måte å tenke kollektivt på som omfatter ett økonomisk system lokalisert til ett verdenshjørne. Men det å finne ordninger som kan stanse den materielle produksjonsveksten i vest for å gi resten av verden anledning til å bruke sine ressurser på seg selv, er en annen måte å tenke kollektivt på. Argumentet om at den beste måten å hjelpe andre på er å tenke på seg selv, blir lite overbevisende i globalt perspektiv når det plutselig ikke lenger skal gjelde i de nasjonale inntektsoppgjørene.

Dersom størrelsen på produksjonen skal bestemmes politisk, dvs. den skal være eksogen i modeller for økonomisk politikk, og det samme skal gjelde for sysselsettingen, blir arbeidsproduktiviteten igjen som endogen størrelse. Da må oppgaven bli å finne ut

hvordan det økonomiske system skal organiseres slik at all arbeidskraft som ønsker sysselsetting blir sysselsatt. Her kunne man f.eks. følge opp Schreiners betraktninger om bedriftenes lønnskostnader. Hvis lønnskostnadene, men ikke lønnsinntektene, skal gå ned, må Staten finne andre finansieringsmåter for bl.a. Folketrygden. Her ligger det politiske problemer. Arbeidskraft har vært lett å beskatte fordi det har møtt liten politisk motstand. Ingen bestemte arbeidsplasser har vært truet. Men Schreiner antyder selv alternativene:

«Elektrisitetsprisen dekker f.eks. snaut nok utbyggingkostnadene og gir nesten ingen dekning for ulempene ved neddemning av fjellvidder eller tørrlagte elver. Biltrafikens ofre får stort sett erstatning over trygdebudsjettet, ikke fra bilstenes forsikringsselskaper.» (S. 27.)

Jo nærmere vi kommer inn på hverandre, jo flere indirekte virkninger blir det, og jo flere alternativer til den nåværende beskatning av sysselsetting vil vi få om vi følger prinsippet om at

«de ulempene, ikke minst de sosiale, som følger av videre økonomisk vekst, må bæres av dem som også høster fordelene.» (S. 27.)

En vridning av faktorprisene som gjør arbeidskraften billigere og f.eks. energi dyrere, vil kunne gjøre arbeidskraften mer konkurransedyktig på faktormarkedet. Dette er en langsiktig prosess. På kort sikt er det også lansert utradisjonelle løsninger på sysselsettingsproblemet. Det er regnet på inntektstapet for stat og kommuner av arbeidsløshet. Konklusjonen er at det å sette arbeidsløse til samfunnsnyttig arbeid

«Man kan vel kanskje heller si at Ola Nordmann er blitt for smart.»

som alternativ til trygd, ikke kan avvises på samfunnsøkonomisk grunnlag. Da er det et spørsmål om Ola Nordmann er «smart» nok til å forstå at når «arbeidsløshet er sløsning» (s. 30) og samtidig «arbeid har verdi i seg selv som et viktig middel for å oppnå selvspekt, identitet og muligheter for selvutfoldelse» (s. 84), hvorfor man da ikke også kan si at 70 000 ledige par hender er en fantastisk *mulighet* til virkelig å få utført oppgaver som vi ellers ikke ville ha fått utført. Vi kan som økonomer «forklare» dette f.eks. ved at en slik direkte sysselsetting er noe annet enn den «vanlige», markedsgenererte sysselsetting. Men kanskje vi skulle tenke litt over hva det er *utenfor* de økonomiske modellene som gjør en «markedsgenerert» sysselsetting – privat eller offentlig – mer legitim enn den som settes i gang som en del av offentlige, behovsprøvede sysselsettingstiltak. Siden Schreiner til slutt har et vedlegg hvor han beskriver forskjellen mellom realøkonomi og «fiksjonsøkonomi», er det fristende å spørre: Er forskjellen mellom en «akseptert» sysselsetting i f.eks. den offentlige sektor og en direkte igangsatt offentlig sysselsetting reell, eller er vår «realøkonomi» blitt en ny fiksjonsøkonomi?

Økonomene bør ta formidlingsoppgaven mer alvorlig

INTERVJU: BJØRN H. TRETVOLL

Økonomer må legge større vekt på å presentere kunnskap om økonomiske forhold på en forenklet måte slik at flest mulig forstår de viktige sammenhenger som gjør seg gjeldende. Det økende antall lærere i sosialøkonomi i den videregående skole yter viktige bidrag på dette området, men her burde ligge store oppgaver også for andre sosialøkonomer. Økonomene har hittil i altfor stor

grad opptrådt som en avgrenset sekt, men nå bør formidlingsoppgaven tas mer alvorlig. Det kan bli dyrt for et demokratisk samfunn om ikke befolkningen har tilstrekkelig kunnskap om samfunnsøkonomi. Det er lektor, cand. oecon. Gunnar Bøhmer som fremholder dette i et intervju med «Sosialøkonomen».

Bøhmer er en av de sosialøkonomer som har valgt å jobbe i den videregående skole etter først å ha arbeidet i skolen ved siden av studiene. Overgangen til ny struktur i den videregående skole la grunnlaget for en betydelig styrkelse av faget sosialøkonomis posisjon i dette skoleslaget. Om lag en tredjedel av elevene ved den allmennfaglige studieretning har

sosialøkonomi som ett av fagene.

– Man kan nok si at sosialøkonomi som skolefag har «tjent» på den økonomiske krise som i de siste årene har preget de vestlige industrilandene. Økonomiske spørsmål har fått en sentral plass i samfunnsdebatten, noe som også har ført til øket interesse for sosialøkonomi som fag, sier Bøhmer.

Han innrømmer at det

kanskje ikke er så mange 16-åringer som har noe særlig bevisst forhold til sosialøkonomi når de skal velge linje. Elevene i den videregående skolen er nok ikke så interessert i politikk nå som for rundt ti år siden, men det er klart at man også i denne aldersgruppen ser med alvor på den vanskelige økonomiske situasjonen og er interessert i disse spørsmål. For ti år siden ble sosialøkonomi betraktet som en del av den «vekstfilosofi» som hadde preget utviklingen i etterkrigstiden og som på det daværende tidspunkt ikke hadde særlig høy prestisje blant de mest politiske interesserte ungdommer. Nå er situasjonen anderledes og elevene er mer opptatt av den type problemer sosialøkonomene arbeider med.

– Burde det kanskje vært enda mer sosialøkonomi i den videregående skolen?

– På bakgrunn av utviklingen i samfunnet synes jeg det er rimelig at sosialøkonomi har fått en så sterk vekst som det man har sett de siste ti år. Det er på god vei til å bli et fag som dekker en ganske stor andel av de aktuelle årsklassene. Men det er klart at dette faget, som alle andre, står i et konkurranseforhold til øvrige fag i skolen når det gjelder omfang. Det er også andre ting enn sosialøkonomi som betyr noe.

– Hvordan er forholdet til disse øvrige fagene?

– Det er mye diskusjon om å integrere ulike fag og bryte grenser mellom fagene. I praksis blir det dessverre ikke gjort særlig mye av dette, og det som gjøres

Gunnar Bøhmer tok sosialøkonomisk embetseksamen i 1976. Han har også sosiologi mellomfag og pedagogisk seminar. Bøhmer har arbeidet i den videregående skole siden 1973. Han er nå lektor ved Vahl videregående skole i Oslo.

er ikke særlig systematisk. På dette området er skolen ganske konservativ. Øket samarbeide krever mye tid og gjør det nødvendig å endre arbeidsstil.

– Hva er det det legges vekt på i faget sosialøkonomi?

– Fra sentralt hold utarbeides det forholdsvis detaljerte fagplaner for undervisningen i sosialøkonomi på samme måte som for andre fag. En ny fagplan for sosialøkonomi vil være klar om ikke lenge. Den tar hensyn til at det først og fremst er makroøkonomiske problemstillinger som skal behandles i dette faget.

– Faget er imidlertid i stadig utvikling. Den fagplan som nå kommer, vil derfor ikke bety at fagets innhold er fasttørret en gang for alle. Også undervisningen preges av denne stadige utviklingen. Problemstillinger blir lett avleggs og nye kommer til. Undervisning bør skje i løpende kontakt med det som er de aktuelle temaer i den økonomisk-politiske debatt i samfunnet. Mulighetene til å få en variert og interessant undervisning i dette faget er derfor gode. Som i andre fag, påvirkes nok også undervisningen i sosialøkonomi av de mer generelle politiske strømninger som gjør seg gjeldende i samfunnet. Fagplanene som ikke endres så ofte, skjærer stort sett klar av slike politiske svingninger.

– Hvordan er de lærebøker som benyttes i dette faget?

– Lærebøkene er stort sett bra. Men det betyr ikke at det ikke er rom for forbedringer. Både på dette og på andre områder bør sosialøkonomer se det som en oppgave å arbeide med å forenkle problemstillinger og forbedre presentasjonen av fagets innhold.

Bøhmer understreker at det er viktig å legge fram økonomisk viten slik at folk skjønner det, men det er

ikke noe som kommer av seg selv. Lærerne i skolen gjør en betydelig innsats i denne forbindelse, men det blir ikke særlig systematisk og kommer stort sett bare elevene til gode. Sosialøkonomer bør gå mer aktivt ut i samfunnet, delta i debatten og på andre måter forsøke å spre den innsikt faget gir.

– Det finnes mange eksempler på utsagn fra politikere og andre som tyder på at man ikke har gode nok kunnskaper om viktige økonomiske sammenhenger. Sosialøkonomien kan ikke gi objektive svar på alle spørsmål, men man kommer nok nærmere en fornuftig politikk om man har gode kunnskaper om økonomi enn om man står helt uten slike kunnskaper. På dette området tror jeg både vi som lærere og andre sosialøkonomer har en viktig oppgave. Man skal ikke undervurdere det bidrag sosialøkonomien kan gi i denne forbindelse. Det kan bli dyrt for et samfunn om folk ikke skjønner seg på de viktigste økonomiske sammenhenger eller om de har helt feilaktige oppfatninger om økonomiske forhold. Dette gjelder særlig om slike oppfatninger får gjennomslag i politiske bevelger som får makt, sier Bøhmer.

– Hvordan er det faglige miljø for sosialøkonomer i den videregående skole?

– Økonomene er naturlig nok i mindretall på lærerværelsene. Derfor kan man ofte mangle faglig kontakt og samarbeide. I Norsk Lektorlag har vi en egen økonomiseksjon som driver en del faglig kontaktskapende virksomhet, og vi har hatt stort utbytte av etterutdanningskurs for lektorer som er arrangert ved Universitetet i Oslo. En av de mest positive sidene ved det å jobbe i skolen er at vi, i motsetning til de fleste andre sosialøkonomer, blir en del av et veldig allsidig og differensiert fagmiljø der

man ikke får anledning til å bli ensporet.

– Men greier man i et slikt miljø å holde seg ajour med den utvikling som finner sted i ens eget fag?

– I sosialøkonomien skjer det mye innenfor spesialiserte sektorer, men det er forholdsvis få endringer innenfor de mer grunnleggende, generelle deler av faget. Endringer i samfunnet får større innvirkning på undervisningen. Av og til er det imidlertid visse mer eller mindre nye retninger som får vind i seilene, som f.eks. tilbudsside økonomi, som man må sette seg inn i. Utviklingen av mer avansert teori som angår klart avgrensede problemstillinger, får sjelden betydning for undervisningen. Vi underviser stort sett elever som ikke har ambisjoner om å skulle jobbe med økonomi senere i livet.

– Blir økonomene akseptert som en del av det faglige miljø i den videregående skole?

– Vi har ingen problemer med å bli godtatt som faggruppe av de andre som har sin arbeidsplass i skolen. Jeg har imidlertid mer inntrykk av at vi noen ganger blir oppfattet som et slags B-lag av de øvrige sosialøkonomer. Vi driver jo ikke forskning, og de færreste av oss har kontakt med folk som fatter viktige beslutninger.

– Hva er det egentlig som får en økonom til å gå inn i skolen?

– Det er vel neppe noen som begynner på sosialøkonomistudiet med det erklærte formål å bli lærer i den videregående skole. Men mange finner lærerjobben attraktiv og velger skolen som arbeidsplass til tross for de mange andre muligheter som finnes for sosialøkonomer. Årsakene vil nok variere og avhenge av den enkeltes interesser og situasjon, men de som forsøker seg i skolen, finner snart ut at det er mange

positive sider ved lærerjobben.

– Man oppdager fort at påstanden om at læreryrket raskt blir kjedelig rutine viser seg å være en myte som slår sprekker. I hver eneste skoletime må man formidle en spesiell stoffmengde på en klar og oversiktlig måte. Dette blir aldri rutine, men en pedagogisk utfordring man aldri blir ferdig med. Man kommer aldri så langt at man har fremlagt stoffet så bra at det ikke kan gjøres bedre.

– Tidligere har jeg nevnt den brede faglige kontaktflate man får ved å jobbe i skolen som et viktig positivt trekk ved lærerrollen. For en sosialøkonom kan det også spille en rolle at man i den videregående skole får arbeide med en meget bred emnekrets innen faget i motsetning til de fleste andre sosialøkonomer som blir langt mer spesialiserte.

– Et annet poeng som nok også betyr mye for den enkelte, er at en jobb i skolen er en av de meget få muligheter en sosialøkonom har til å få et arbeide utenfor Oslo eller de andre større byene.

– Hvordan er skolen som arbeidsplass?

– Skolen har kommet et stykke på vei når det gjelder demokratisering. Innenfor de rammebetingelsene som fastsettes sentralt, har lærer- og elevrådene betydelig innflytelse på en rekke spørsmål som skal avgjøres.

– Men skolen er også sterkt preget av den stramme budsjettpolitikk som føres. Det er små muligheter til fornyelser av læremidler eller andre tiltak som koster penger. Vi ser på mange områder lite til den fornyelse som skjer utenfor skolen, og som sikkert andre sosialøkonomer opplever i langt sterkere grad.

– Denne «fattigdom» kan virke sløvende og lite inspirerende på oss som jobber i skolen. Det er liten vits i å

finne på nye ting som kan være til elevenes fordel om det koster penger. Det spørs om det ikke ville vært en god investering å gi skolen et noe friere økonomisk spillerom.

– Og får dere ikke de midler dere ønsker, så blir det streik i protest?

– Lærerne er en veldig samfunnsbevisst gruppe, og en gruppe som er svært solidarisk overfor skolen. Det budsjettforslag som ble fremmet i fjor ville ført til en forverring først og fremst av elevenes situasjon. Proteststreiken var en reaksjon på dette, og den hadde bred, tverrpolitisk oppslutning blant lærerne. Men samtidig er lærerne vilig til å «ta et tak» når f.eks. ungdomsledigheten øker; vi har gått med på en midlertidig økning av elevtallet i klassene.

Böhmer peker på at en som arbeider i skolen ikke bare bør følge med i sitt eget fag, men også forsøke å fange opp det som skjer innen pedagogikken. Det drives et utstrakt forsk-

nings- og utviklingsarbeid innen pedagogikk og psykologi som burde ha relevans for lærere, men resultatene av denne forskningsinnsatsen har vanskelig for å trenge ned til oss «på gulvet». – Man må nesten regne med en 40 års lærerkarriere uten noen særlig pedagogisk fornyelse slik det hele er lagt opp i dag, sier Böhmer som ikke utelukker at noe av problemet kan skyldes at den pedagogiske forskning kanskje ikke frembringer så mye nytt.

– Men det er vel stort sett opp til sosialøkonome-ene i skolen å utforme dette fagets innhold?

– Sosialøkonomi i den videregående skolen kan i utgangspunktet legges opp på mange ulike måter. Det kan være et fag med alt fra hovedvekt på en formalistisk fordypning i begreper til et ikke særlig dyptpløyende fag der det legges stor vekt på tilknytningen mellom faget og den aktuelle samfunnsdebatt og -utvikling.

– Det er ikke noen all-

ment akseptert løsning på dette avveiningsspørsmålet. Hvor hovedvekten innen faget skal ligge i den videregående skole, er et tema som stadig debatteres uten at man ennå er kommet fram til noen full enighet.

– Personlig mener jeg at man må ta utgangspunkt i den sammenheng den økonomiske kunnskap vi formidler skal inngå. Vi skal ikke utdanne økonomer. Å sette seg inn i mange detaljer og spesielle begreper krever så mye arbeide at utbyttet ikke står i forhold til innsatsen. Hovedvekten bør derfor legges på de mer generelle sammenhenger og på å gi elevene kunnskap som gjør dem bedre i stand til å følge med i den økonomiske debatt og utvikling i samfunnet.

– Jeg kommer i denne forbindelse igjen tilbake til behovet for en innsats fra økonomenes side når det gjelder å finne fram til den best mulige presentasjonsform for fagets innsikt.

Lærebøker kan forbedres og store deler av fagets kunnskap kan legges fram på langt mer forenklet måte uten at det i særlig grad går ut over innholdet. Sosialøkonomer har ofte en tendens til, som mange andre spesialister, å si enkle ting på en komplisert måte.

– Ser man som lærer noe resultat av sin innsats?

– Jeg håper at man bidrar til å gi kunnskap om økonomi til stadig flere, men det er klart det er vanskelig å måle dette. Men enhver lærer har et slags innebygget barometer som etter hver time gir en pekepinn på om i hvilken grad man har lykket med det man satte seg fore. Dette barometret greier man ikke å lure. Går det galt, gir det deg ikke fred. Men når du lykkes, får man et positivt utslag som kan gi en god følelse.

AGNAR SANDMO

Effektivitet og rettferdighet

Artikler om økonomisk teori og politikk

To grunnleggende hensyn skaper konflikt i økonomisk politikk: effektiv ressursbruk og rettferdighet i inntektsfordelingen. Fordelingshensyn blir ofte avgjørende på bekostning av effektiviteten. I denne artikkel-samlingen legges det derfor vesentlig vekt på effektiv ressursbruk.

Kr 98,00

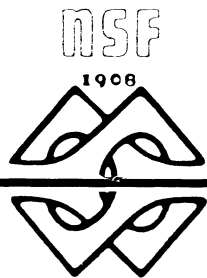
KÅRE P. HAGEN OG AGNAR SANDMO

Kalkulasjonsrente og prosjektvurdering

Boka behandler prinsippene for lønnsomhetsvurdering av offentlige investeringsprosjekter. Av innholdet: prissystemer og diskontering, kalkulasjonsrenter for offentlige investeringer, prosjektvurdering under usikkerhet m.m.

Kr 95,00

UNIVERSITETSFORLAGET

Anbefalt meglingsresultat i staten

Etter 35 timer sammenhengende megling kom partene i statsoppgjøret den 28. april kl. 23.00 fram til et anbefalt forslag til ny tariffavtale med staten. Riksmeglingsmannen har satt svarfrist for organisasjonene til de 20. mai. AF's styre skal behandle saken den 19. mai.

Økonomisk ramme

Den økonomiske rammen i statsoppgjøret er 7,5 prosent. Det vil si at de statsansatte i gjennomsnitt vil ha en årslønnsvekst fra 82 til 83 på 7,5 prosent. Dette tilsvarer rammen i LO/NAF-oppgjøret overført til statssektoren.

I forhold til de lave tilbud som ble gitt under forhandlingene, og som førte til at organisasjonene brøt disse, måtte staten under meglingen gi etter for presset fra organisasjonene om å få overført LO/NAF-rammen til staten.

Et av hovedmålene er derfor oppnådd i oppgjøret. Den statlige sektor får den samme lønnsutvikling som de konkurranseutsatte næringer i den private sektor.

Overheng 82-83:	2,9%
Forventet glidning:	0,3%
Justeringer/ normeringer:	0,5%
Tillegg på lønnstabellen	3,8%
Årslønnsvekst 82-83:	7,5%

Kjøpekraften opprettholdes

Tilleggene på hovedlønnstabellen utgjør i

gjennomsnitt 5,6 prosent fra 1. mai. Tilleggene er gitt med fallende prosentsatser. Lønnstilleggene utgjør stigende kronetillegg fra kr. 5 000,- i ltr. 7 til kr. 7 171,- i ltr. 25 med et fast kronetillegg (kr. 7 171,-) for de høyere lønnstrinn. Mye av tiden i meglingen gikk med til å diskutere profilen. Selv om profilen ikke er i samsvar med AFs opprinnelige krav, greide AF i stor grad å påvirke utviklingen i meglingen på dette punkt. Det er også lagt til to nye lønnstrinn på lønnstabellen i samsvar med AF's krav.

Sluttresultatet gir en utvikling fra 1982 til 1983 i disponibel lønn (lønn etter skatt) på 9,2-9,8 prosent på alle nivåer på lønnstabellen. Med en prisstigning på ca. 9 prosent vil kjøpekraften bli opprettholdt for alle grupper statsansatte.

Justeringsoppgjøret

Meglingsresultatet omfatter en ramme på 0,5 prosent på årsbasis avsatt til justeringer og normeringer. Virkningstidspunktet er satt til 1. august 83, og dette gir en økonomisk ramme fra denne dato på 1,2 prosent.

I meglingsprotokollen heter det at justeringsforhandlingene skal føres på fritt grunnlag på en slik måte at det skal ikke være en pro rata fordeling av rammen på de ulike gruppene. Dette er vesentlig for AF som vil satse sterkt på å få rettet opp de største skjevhetene i statens lønns-

planer gjennom de kommende justeringsforhandlinger. Det trengs en stram prioritering mellom de ulike stillingsgruppene for å få dette til. Derfor er det viktig at det ikke blir en pro rata

fordeling av justeringsrammen. Å få en økning av denne rammen var et sentralt punkt for AF under meglingen, og AF greide til slutt å få denne rammen utvidet til 1,2 prosent.

Kurs om økonomi og kommunalt selvstyre

Norske Sosialøkonomers Forening inviterer til kurs om økonomi og kommunalt selvstyre i tiden 27.-28. september 1983. Denne gang legger vi kurset til Trondheim, nærmere bestemt Esso Motor Hotel. Målgruppen er alle som arbeider med kommunaløkonomiske problemer i kommunal- og statlig forvaltning.

Kommunale økonomiske problemer har tradisjonelt vært gjenstand for begrenset interesse blant teoretiske og anvendte/praktiske økonomer. Det er etter hvert en voksende erkjen-

nelse av problemene i og betydningen av den kommunale sektor i samfunnet.

Hensikten med kurset er å drøfte en del grunnleggende økonomiske problemstillinger som spesielt angår forholdet mellom stat og kommuner.

Se annonse med fullstendig program og påmeldingsslipp annet sted i bladet. Av hensyn til hotellreservasjonen og ferietiden, har vi sett oss nødt til å sette en påmeldingsfrist til 27. juni. Deltakerantallet er begrenset til 50, så vær ute med påmelding i god tid.

Studenttallet oppover

Etter innføring av grunnfag og mellomfag har studenttallet ved Sosialøkonomisk institutt gått raskt opp-

over. Studentstatistikken for dei tre siste haustsemestra ser slik ut:

	1981	1982	1983
Total studenttall	378	453	558
Herav:			
Gr.fag og m.f.	0	92	220
2. avd.	136	137	132
% kvinner	18,5	21,9	28,3
% av totalen ved fakultetet	11,9	13,7	16,3

Statistikken fortel ikkje kor mange av grunnfagsstudentane som vil ta embetseksamen og kor mange som vil avslutta med berre grunnfag eller mellomfag, men det er grunn til å tru at

talet på embetsstudentar totalt sett har auka litt. Kvinneandelen er særleg stor på grunnfag og mellomfag, der den hausten 1983 var ca. 41,8%.

Sosialøkonomi i den videregående skole

Sosialøkonomi er etterhvert blitt et mere sentralt fag i den videregående skole. Sosialøkonomen har derfor i dette nummeret fått folk som underviser i faget eller som på annen måte har engasjert seg i det, til å skrive litt om hva sosialøkonomi i den videregående skole er eller bør være. Den første artikkelen er en orientering om fagets innhold og omfang i dag, mens to som underviser i faget i

de to neste artiklene gir en vurdering av fagplanen. I den siste artikkelen vurderes fagplanen av en som underviser i Sosialøkonomi på et høyere nivå.

Sosialøkonomen ser gjerne at dette innslaget om sosialøkonomi i den videregående skole følges opp senere med debattinnlegg eller aktuelle kommentarer.

Red.

En orientering om faget

IVAR BALTESKARD

1. Historisk bakgrunn

Faget sosialøkonomi kan man finne i skolen så langt tilbake som i 1875. Den gang het faget nationaløkonomi og var ført opp med 2 uketimer av et totalt timetall i skolen den gang på 36. Av nyere dato finner vi i innstillingen fra «Den departementale Handelsgymnasiekomité av 2. mai 1946» at faget sosialøkonomi er oppført med timetallet (0-2-4) fordelt på tre år.

Det het den gang fra innstillingen: «Målet for undervisningen er å gi elevene kunnskap om det økonomiske liv. En bør søke å gi dem et virkelighetsbilde av den økonomiske virksomhet i sin helhet, og kunnskap om den innbyrdes sammenheng mellom de økonomiske fenomener.»

Dette målet som her ble satt opp i 1946, avviker ikke særlig mye fra det målet man har for faget i dag.

Men fagets innhold har nok forandret seg en del. I 1946 ble faget lagt opp i følgende to deler:

- »I Økonomisk strukturlære
- II Økonomisk teori og økonomisk politikk»

Den økonomiske strukturlæren vil nærmest kunne kalles næringsøkonomi eller anvendt sosialøkonomi i dag.

Denne delen av faget var den gang svært konsentrert om de ulike næringene, – mye ved hjelp av næringsstatistikk for å belyse de enkelte næringers utvikling, deres betydning for landets økonomi og andre aktuelle næringsøkonomiske problemer.

Tyngden av undervisningen, ble det presisert i «innstillingen fra 1946» – burde ikke legges på det teoretiske, men på det praktiske område. I del II (teoretisk del) ble produksjon og økonomisk sirkulasjonsprosess presisert som sentrale områder. Men lærebokforfatterne ble den gang stilt noenlunde fritt i sitt arbeide med å finne frem til et stoffopplegg som var pedagogisk tilfredsstillende.

Siden denne «fagplanen», som det her er referert til, har det vært små forandringer i faget sosialøkonomi frem til man fikk lov om videregående opplæring av 1974 og dermed ny struktur over det gamle gymnaset med dertil nye fagplaner.

2. Faget sosialøkonomi – slik det presenteres i dagens videregående skole

Faget sosialøkonomi tilbys i dag primært innenfor to studieretninger:

1. Studieretning for almene fag – (tidligere gymnas)
2. Studieretning for handels- og kontorlag (tidligere handelsskole, men nå 3 år)

Det tidligere gymnaset som besto av reallinje, naturfaglig linje, engelsklinje samt økonomisk gymnas, kalles nå studieretning for almene fag, og består av naturfaglig linje, språklig linje og samfunnsfaglig linje. Samfunnsfaglig linje er igjen delt i to varianter, – en variant med vekt på samfunnsfag som sosiologi, statsvitenskap, historie m.fl. og en økonomisk variant med vekt på sosialøkonomi, bedriftsøkonomi, rettslære, m.fl. Faget sosialøkonomi er obligatorisk på 2. årstrinn uansett variant, – og da med 3 timer pr. uke. Fra 3. årstrinn leses sosialøkonomi (stort sett) bare på «økonomi-varianten» av samfunnsfaglig linje, – og kan da tas enten som et videregående kurs på 2 timer pr. uke eller 5 timer pr. uke.

Elevene må på 3. årstrinn enten fordype seg i bedriftsøkonomi (8 t. pr. uke) eller sosialøkonomi (5 t. pr. uke). I tillegg til bedriftsøkonomi og sosialøkonomi har elevene anledning til å velge fordypning i matematikk og/eller engelsk, samt velge et 4 timers kurs (pr. uke) i rettslære.

Elevenes valg er ofte styrt av hva de ønsker å foreta seg etter endt videregående skole. Matematikk i tilknytning til økonomiske fag velges i stor utstrekning av de som tenker å fortsette med økonomiske fag senere.

Studieretning for handels- og kontorlag er en ny studieretning som kom i forbindelse med lov om videregående skole.

Denne studieretningen er ment å skulle være en ren yrkesfaglig studieretning, med vekt på yrkesfag som dokumentlære, regnskap, regnskapsanalyse, saksbehandling, markedsføring, skatterett m.fl. Studieretningen er videre, i større grad enn for almene fag, – lagt opp som en avsluttende enhet for hvert årstrinn.

Denne studieretningen gir imidlertid også studiekompetanse etter fullførte 3 år. På denne studieretningen inngår faget sosialøkonomi som et obligatorisk fag på 2. og 3. årstrinn, med henholdsvis 2 uketimer andre året og 3 uketimer tredje året – (0-2-3). Fagets innhold er svært likt det innhold faget har på almenfaglig studieretning, – men med en kanskje større tilnærming til de andre fagene i studieretningen. Forskjellen er imidlertid så liten at på sikt vil nok fagets innhold bli identiske på de to linjene.

3. Sammendrag av den nye fagplanen for faget sosialøkonomi – almenfaglig studieretning

a) Innledning

Nye fagplaner for faget sosialøkonomi ble vedtatt av departementet i februar 1983. Disse fagplanene vil nå være retningsgivende for faget sosialøkonomi i almenfaglig studieretning. Det betyr at det er fagplanene som danner grunnlag for hva som er pensum til eksamen, – og ikke lærebøkene.

Sosialøkonomi er nå delt på tre ulike kurstilbud.

1. 3 timer ukentlig
 - Dette kurset leses på 2. årstrinn og er obligatorisk.
2. 2 timer ukentlig
 - Dette kurset leses på 3. årstrinn og bygger på innføringskurset fra 2. årstrinn.

3. 5 timers ukentlig
 - Dette kurset leses også på 3. årstrinn og bygger på innføringskurset fra 2. årstrinn.

Elevene kan altså velge følgende kombinasjoner med sosialøkonomi

1. (0-3-0)
2. (0-3-2)
3. (0-3-5)

avhengig av hvilke andre fag de tar ved siden av.

b) Nærmere om fagplanen. 3 t kurset – 2. årstrinn

I innledningen til 3 t kurset i fagplanen heter det: «3 timers kurset i sosialøkonomi skal gi grunnlag for forståelse av viktige samfunnsøkonomiske problemstillinger. Det skal gi kunnskaper om grunnleggende faguttrykk, organisatoriske forhold og analysemetoder som påpeker sammenhenger mellom sentrale økonomiske størrelser.»

Siden mange elever i den videregående skolen bare leser 3 timers kurset i sosialøkonomi, er det tatt med forholdsvis mange emneområder. Kurset starter med et kapittel som omhandler forbruker, produsent og markedsforhold, og som gir en innføring i etterspørsel og tilbudssiden i økonomien. Kapitlet ender opp med prisdannelsen ved fullkommen konkurranse. Kurset fortsetter med en innføring i nasjonalregnskapet og nasjonalregnskapsbegrepene. Det gis en oversikt over sammenhenger mellom produksjons- og inntektsbegrepene i økonomien.

Videre får elevene en kort innføring i hovedmålsettene i den økonomiske politikken i Norge i dag. Mål som full sysselsetting, inntektsfordeling, ressursutnyttelse m.fl. står sentralt her.

Den offentlige sektor gis en forholdsvis bred plass i dette 3 timers kurset. Elevene får kjennskap til de årlige statsbudsjett, nasjonalbudsjett samt langtidsprogram, – og hva hensikten med disse er. Det legges opp til at elevene skal få et visst innblikk i den nære sammenheng det er mellom økonomi og politikk, og også den rolle især myndighetene spiller i den økonomiske utviklingen.

Penge- og kredittpolitikk er videre et hovedtema som det gis en bred innføring i. I denne forbindelse kommer man også inn på prisnivåets utvikling, konsumprisindeks og tariffoppgjør. De penge- og kredittpolitiske virkemidlene som myndighetene har til rådighet gjennomgås her.

Til slutt i dette 3 timers kurset gis det en kort innføring i utenriksøkonomi, med vektlegging på de viktigste årsakene til internasjonal handel, hvordan utenriksregnskapet er bygd opp og årsaker til eventuelle underskudd/overskudd på driftsregnskapet overfor utlandet.

2 t kurset – 3. årstrinn

Det videregående kurset på 2 timer starter med en utdyping av temaet utenriksøkonomi. Valuta, valutapolitikk, handelspolitikk, konkurranseevnen med utlandet samt internasjonalt samarbeide er stikkord på hva en forsøker å vektlegge i denne første delen.

Videre gis det en nærmere utdyping av årskene til arbeidsledighetene. Det kanskje viktigste temaet i dette relativt korte kurset er en nærmere gjennomgåelse av mål og virkemidler i den økonomiske politikken.

Elevene skal her gis en noe dypere forståelse av samspillet mellom økonomiske målsettinger på den ene siden, og de ulike virkemidlene som myndighetene har til rådighet på den andre siden.

5 t kurset – 3. årstrinn

Dette videregående kurset på 5 uketimer er ment å skulle gi elevene et noe dypere innblikk i den sosialøkonomiske tankegang. Ved siden av temaene som er nevnt under 2 timers kurset, har 5 timers kurset i tillegg følgende avsnitt:

- Produsentens tilpasning
- Mer om offentlig økonomi
- Økonomiske systemer
- Økonomisk politikk og planlegging

Elevene gis her en innsikt i sentrale økonomisk-politiske spørsmål. Kurset forsøker å lære elevene noe av den analytiske tenkemåten som nyttes innenfor faget sosialøkonomi. Likeså forsøker en her å øve elevene opp til logisk og saklig vurdering.

Den nye fagplanen i forhold til den forrige

Ser man denne nye fagplanen i relasjon til den gamle, er det kanskje ikke de store endringene som slår en.

Fortsatt er temaene mye av de samme. Endringene som er blitt foretatt ligger nok mer på det pedagogiske plan enn på det rent faglig innholdsmessige.

Faget sosialøkonomi i den videregående skole vil fortsatt være en overflatisk fordypning av et så stort emneområde som sosialøkonomi egentlig er. Det vesentlige ved undervisningen vil fortsatt være to ting:

I Å gi elevene en innsikt i faget sosialøkonomi som gjør dem i stand til å følge med i det som skjer på det økonomiske området.

II Forhåpentligvis å gi elevene en viss appetitt for et fagområde som de senere kan utdype ved studier på høgskole- eller universitetsnivå.

Fortsatt er det bare et fåtall av de elevene som velger faget sosialøkonomi i den videregående skolen som også senere fortsetter med videre utdanning innenfor økonomiske fagområder. Det er ut fra denne synsvinkel en også må se den nye fagplanen.

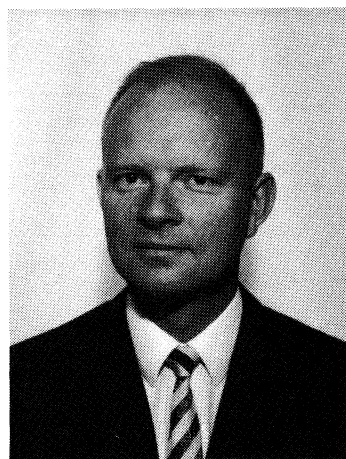
Skal en likevel forsøke å gi en sammenlikning av den nye fagplanen kontra tidligere fagplaner er følgende endringer å lese.

Prisdannelsen i frikonkurransemarkedet er tatt med på et tidligere tidspunkt siden det nå er en del av det obligatoriske 3 timers kurset på 2. årstrinn. Samtidig er temaet multiplikator teori flyttet til det videregående 5 timers kurset på 3. årstrinn. Videre har en kanskje lagt noe større vekt på penge- og kredittpolitikk enn hva som var tilfelle tidligere.

I den gamle fagplanen var velferdsteori med Pareto-optimalitet et sentralt tema i 5 timers kurset. Dette er nå tatt vekk og en har i stedet fått med temaet økonomisk planlegging som en selvstendig enhet.

Felles for alle kurs er imidlertid at en har forsøkt å vektlegge, og presisere viktigheten av opplæring i den analytiske tenkemåten. Fagplanen har lagt opp til at temaer som prisstigning, arbeidsledighet, internasjonal handel, konkurranseevnen med utlandet m.fl. har fått en bred plass. Dette er gjort for å gjøre faget mer aktuelt til de problemområdene som man finner i dagens nasjonale- og internasjonale økonomi. For å få dette til har en i fagplanen presisert viktigheten av å aktualisere de ulike temaområdene i faget så godt som mulig. Det kan være ved hjelp av aviser, fjernsyn, ekskursjoner, film, temaoppgaver m.m. På den måten har en forsøkt å gi faget den plass det virkelig har i dagens videregående skole, kanskje enda mer, den plass faget *burde ha* i dagens videregående skole.

Er det nøkternhet eller resignasjon som preger fagplanen mest?

TORE FREDRIKSEN

Ved betraktning av sosialøkonomi som fag ved allmennfaglig studieretning i videregående skole bør en, som Ivar Balteskar peker på, være klar over at faget har rike tradisjoner i Økonomisk Gymnas og i Fagkurset for studenter. Der dessuten integrert i et faglig miljø som også omfatter bedriftsøkonomi, matematikk og rettslære. Sosialøkonomi er kun orienteringsfag, og ikke yrkesrettet slik bedriftsøkonomi er det. Vil en ikke nøye seg med en utvendig og glatt beskrivelse av enkelte økonomiske fenomener, men forsøke å resonnerer ved faglige begreper og forstå visse sammenhenger, er sosialøkonomi et vanskelig fag. Sensurlistene viser da også at det er langt mellom de helt store prestasjonene.

Av økonomiske årsaker har de yrkesrettede videregående skoler fått avskjermet tilgangen på elever, og kan lettere ivareta sin egenart og identitet. Allmennfaglig studieretning kan nok ses som en overlevning av de gamle gymnaslinjene. Men samtidig er den en relativt lite ressurskrevende skole å bygge ut. Derfor er den ansett som best egnet til å ta imot også den del av ungdommen som før loven om videregående opplæring kom, ikke ville søke utdanning utover ungdomsskolen. En økende andel av de som nå tas inn i allmennfaglig retning er langt fra innstilt på så mye hodebry som det som skulle til for å komme igjennom et tradisjonelt gymnas med rimelig utbytte.

Vanskelige emner i de forskjellige fag kunne tidligere også betraktes som midler til å få elevene til å anspenne seg og stille krav til seg selv, som ledd i deres generelle og faglige utvikling. Tanker om slikt ville være helt fremmede nå. For at alle i klassen eller gruppen skal føle seg hjemme og finne skoletimen meningsfylt må det ikke bli behandlet vanskeligere emner enn de som elevene vil føle at de forstår fullt ut, ganske umiddelbart. Ikke en gang en introduksjon den ene dagen, for at elevene kan tenke over problemet i ro og mak til de får den fulle forklaring dagen etter, blir tålt. Sier en elev: «Det du har snakket om nå, skjønner jeg ikke», er det et nederlag for dagens lærer, og kan, under gitte omstendigheter, få ubehagelige konsekvenser. Følgen er at de vanskelige deler i fagene vales ut, kjevles ned og gjøres så glatte som mulig, hvis de ikke rett og slett gjemmes vekk.

Når det gjelder sosialøkonomi er det i dag teoretisk mulig å lære mer enn på det gamle Økonomisk Gymnas eller på Studentfagkurset. Det de har der tilsvarer stort

sett 3 + 2 timers modellen av i dag. Men i tillegg er det mulig å få ytterligere 3 timer, altså i alt 8 timer fordelt med 3 uketimer i 2. klasse og 5 i 3. klasse. Dette 3-timers påbyggingskurset er ganske avansert, og inneholder mye fint. Men skal en få det fulle utbytte av det bør en ha mye matematikk og det største kurset i bedriftsøkonomi som støtte. Men det er ikke timer nok til at en elev kan ha det største kurset i matematikk og det største i bedriftsøkonomi samtidig med dette kurset.

På skolen hvor jeg er, opprinnelig et fullt utbygget handelsgymnasium, er det ingen lenger som tar det avanserte 3-timers kurset i sosialøkonomi. I år er det faktisk også siste gang vi har en liten gruppe som leser 2-timers kurset i 3. klasse. Utenom Studentfagkurset, må vi heretter basere oss bare på det obligatoriske 3-timers kurset i 2. klasse. Tendensen er slik andre steder også, er jeg redd. Når multiplikatoreffekten, som riktignok kan by på utfordring både for elev og lærer, skal henlegges til det avanserte 3-timers påbyggingskurset, betyr det at ingen kommer til å lære om den mer ved vår skole. Den faglige verdi av sosialøkonomiundervisningen må bli deretter. Multiplikatoren står sentralt i læren om sysselsettingspolitikk, og er et integrerende element for forståelsen av moderne sosialøkonomi. Det vil bety en svekkelse av faget ikke å kunne benytte multiplikatoren til å knytte sammen en rekke sentrale sosialøkonomiske emner lengre.

Som et rent orienteringsfag, obligatorisk og tilknyttet øvrige samfunnsorienterte fag, virker det noe pretensiøst å gi det betegnelsen «sosialøkonomi». Den kan vel passe bedre når faget er på høyskole- eller universitetsnivå. Rettslære er også fag i videregående skole, men ingen finner på å kalle det «jus» eller «juridicum» på det nivået. Flere av lærebøkene som brukes betegner faget «samfunnsøkonomi». Jeg har vanskelig for å se noe behov for å skille mellom bedriftsøkonomi og sosialøkonomi når begge skal inngå i en generell samfunnsorientering i allmennfaglig studieretning. Jeg tror det kan være like greit å slå dem sammen i et felles økonomifag, med makro og mikro.

Det er mange positive trekk ved utviklingen av videregående skole. Den gir tilbud om noe etter ungdomsskolen til langt flere enn før. Samfunnsutviklingen har også gjort det nødvendig med noe som kan beskjeftige alle på det alderstrinnet. Men vi må heller ikke glemme at den fortsatte samfunnsutvikling vil kreve at en del av skoleungdommen må få anledning til å lære, grundig nok og tilstrekkelig, også om de *vanskelige* tingene. Men hvor det skal foregå hen, er et åpent spørsmål i dag.

En vurdering av den nye fagplanen

ALICE ROSTOFT

Sosialøkonomi er ikke noe nytt fag i den videregående skole, men fagets status har endret seg over tiden. Økonomisk gymnas ble opprettet ved alle landets handelsgymnas (ca. 13) fra begynnelsen av 50-årene. (Oslo Handelsgym. fra 1950.)

I «gamle dager» ga faget bare studiekompetanse i sosialøkonomi, og de som valgte økonomiske fag på bekostning av andre vanlige gymnasfag, måtte ta ekstra prøver i disse fag for f.eks. å få adgang til Universitetets andre studier. Først i 1955 ga eksamen ved økonomisk gymnasium generell full studiekompetanse, og dette ga de økonomiske fag ny status. I forbindelse med lov om videregående opplæring av 1974 er disse fag i prinsippet likestilt med de tradisjonelle gymnasfag på allmennfaglig studieretning i den videregående skole.

Et problem faget sosialøkonomi, i motsetning til tradisjonelle gymnasfag som real- og språkfag, møter er at ved elevenes valg på 1. årstrinn vil hovedfagene på samfunnsfaglinjen være helt ukjente for dem. Dette gjør at valg av økonomiske fag er et valg under større usikkerhet enn valg av andre fagdisipliner og dette er antagelig ikke noen fordel for rekrutteringen til samfunnsfaglinjen. Det er sagt at de som oppdager at de ikke har anlegg for språk- eller realfag, satser på økonomiske fag eller samfunnskunnskap. Ved at alle elevene fikk et visst innblikk i disse fagene på 1. årstrinn, ville man sikkert i større grad enn nå få elever til samfunnsfaglinjen som var interesserte i og motiverte for fagene der.

Et annet viktig moment som taler for å innføre fagene på det felles første år, er at f.eks. sosialøkonomi i like stor grad som de andre fag på 1. årstrinn er grunnleggende og allmenndannende, slik at alle som får vår høyeste allmennutdannelse også bør få et innblikk i dette faget.

Når det gjelder den nye fagplanen for sosialøkonomi, ser vi at målet med faget i den videregående skole ikke er særlig endret i forhold til tidligere mål. Og det har heller ikke vært noen stor uenighet om målet. Hovedmålet med faget er at elevene skal få kunnskaper om den økonomiske virksomhet i samfunnet vårt, og kjennskap til sammenhengen mellom årsak og virkning i samfunnsøkonomien. Et viktig avledet mål er at elevene gjennom undervisningen i sosialøkonomi skal få interesse for økonomi og samfunnsspørsmål generelt.

Som vi ser av målet for faget vil sosialøkonomi på allmennfaglig studieretning dekke store deler av det vi vanligvis forbinder med faget sosialøkonomi, og det er innlysende at det har vært nødvendig å foreta et valg blant mange emneområder. Hvilke emner skal så velges

for på best mulig måte å nå målet med faget? Og en annen, og kanskje like viktig, problemstilling i den videregående skole: Hvilke emner skal man velge for å nå kunnskapsmålet og *samtidig* vekke elevenes interesse for faget.

De emneområder som inngår i den nye fagplanen, er stort sett de samme som tidligere, men fordelingen av emnene på de forskjellige kurs er annerledes. Alle elever som velger samfunnsfaglinjen, får et 3-timers kurs på 2. årstrinn, mens 2- og 5-timers kurset på 3. årstrinn velges spesielt. Det er vil naturlig at vi som underviser i sosialøkonomi i videregående skole, gjerne vil presentere faget slik på 2. årstrinn at flest mulig velger sosialøkonomi videre.

Etter min mening er den nye fagplanen en klar forbedring av den gamle. Mange flere emner, som dekker et mye større område av den økonomiske virksomhet, tas nå opp på 2. årstrinn. Hovedvekten legges altså nå på å gi en totaloversikt over emneområdet fremfor å grave seg dypt ned i enkelte områder. Jeg tror at en slik gjennomgåelse av de viktigste deler av samfunnsøkonomien kan gi elevene kunnskaper om og forståelse av vår økonomiske virksomhet som er viktig for dem, selv om det altså vil gå på bekostning av i hvilken grad man kan gå i dybden av det enkelte område. Vi må her også huske på at svært mange elever ikke kommer bort i noen annen form for samfunnsøkonomi enn den de har på dette kurset. Meget viktig er det at elever i den aktuelle aldersgruppe – 17–18 år – føler at det de skal lære angår dem og har noe med deres virkelighet å gjøre. Det er som regel det som motiverer dem, sammen med hva som er nyttig for videre utdanning. Elever som fatter interesse for sosialøkonomi, kan da velge et kurs på 3. årstrinn som gir mulighet til å gå mer i dybden innenfor visse områder. For disse elevene er det også en fordel å ha fått en viss oversikt over et fagområde hvor de fra før av sannsynligvis er helt blanke, før «nedgravingen» begynner. Jeg vil imidlertid presisere at det også i den nye fagplanen legges vekt på at det arbeides med nasjonalregnskapsstørrelser med real- og finansbegreper. Vi vet jo hvor langt vi kan komme i analyser når vi behersker økosirken.

Selvsagt er det ting i fagplanene man kunne ha tenkt seg annerledes, men som helhet vil jeg si at intensjonene bak fagplanen er gode, og at emneutvelgelsen også synes å være i samsvar med målet.

Et annet spørsmål er i hvilken grad undervisningen i skolen vil bidra til at målene nås. Det er vel ingen

hemmelighet at mange tidligere har synes at sosialøkonomi er et kjedelig fag, og det er forholdsvis få som velger 5-timers kurset på 3. årstrinn. Dette må skyldes opplegget for faget og undervisningen i den videregående skole. Det kan jo ikke skyldes selve faget!! Opplegget for faget vil sannsynligvis bli forbedret i og med den nye fagplanen, hvor en større del av den økonomiske virksomhet i samfunnet vårt trekkes inn i fagplanen. For de unge elevene våre, som svært ofte fullstendig mangler kunnskaper om økonomi, er det viktig å kunne anskueliggjøre faget ved å trekke inn dagsaktuelt stoff og å foreta besøk i miljøer og institusjoner som har betydning for den norske økonomiske virkelighet, f.eks. Stortinget, næringsorganisasjoner, bedrifter. Vårt problem er imidlertid tidsnød og en infløkt struktur i den nåværende skole. Stort pensum og få undervisningstimer gjør at man rett og slett har svært liten tid til å vike bort fra pensumbøkene og trekke inn annet stoff. Ekskursjoner er nesten umulig å få til både på grunn av tidspresstet og organiseringen av den videregående skole: Man kan risikere å måtte innhente tillatelse fra 15–20 forskjellige lærere hvis en klasse skal ha fri fra annen undervisning en halv skoledag.

Et annet problem har vært lærerkreftene. Tidligere

har det tildels vært vanskelig å skaffe kvalifiserte lærere i sosialøkonomi, og den mest perifere faglige bakgrunn holdt når det gjaldt undervisning i faget. Personer med sosialøkonomisk embetseksamen er det av en eller annen grunn vanskelig å få til å undervise i den videregående skole. (Kan det ha noe med lønnsforhold å gjøre?) Det vil vel også i fremtiden være vanskelig å motivere sosialøkonomer til skolearbeid, hvis ikke arbeidsmarkedet blir for vanskelig. Det er synd det er slik, for det som kanskje inspirerer og motiverer elevene mest, er en lærer som har innsikt i og er glad i faget sitt. Imidlertid er situasjonen lysere nå enn tidligere når det gjelder tilgang på lærere på grunn av kandidater fra universiteter og høyskoler med økonomi som en større eller mindre del av sin fagkrets.

Som en konklusjon vil jeg si at den nye fagplanen er et skritt i riktig retning når det gjelder å skape økt interesse for faget sosialøkonomi i den videregående skole, og derigjennom gjøre ungdommen mer samfunnsbevisst og kanskje få flere til å fortsette med sosialøkonomi på et postgymnasialt nivå. Tross alt: Sosialøkonomi er et fagområde som har en viktig plass å fylle også i morgendagens samfunn.

Fagplanen sett fra en høyere læreinstitusjon

FRITZ C. HOLTE

Samfunnsorientering eller orientering om faget?

I løpet av de siste årene har jeg snakket med en rekke sosialøkonomilærere i den videregående skolen. Jeg har møtt ulike oppfatninger om hva som bør være formålet med undervisningen. Jeg skal her referere noe av det som er kommet fram i disse samtaler, og finner det hensiktsmessig å gjøre dette ved å skissere to ulike oppfatninger. La meg for å unngå misforståelser peke på at i de samtaler jeg har hatt, er det vanligvis kommet

fram en rekke nyanser som ikke vil bli nevnt i det følgende.

Oppfatning nr. 1: «Sosialøkonomi» er en betegnelse på et bestemt fag. En kan finne ut hva det omfatter ved å undersøke hva en person må lære for å kunne kalle seg sosialøkonom. Her i Norge vil derfor pensum ved det sosialøkonomiske studiet ved Universitetet i Oslo være et nærliggende utgangspunkt for en avgrensning av hovedinnholdet i faget.

Hensikten med sosialøkonomiundervisningen i den videregående skolen er å orientere om «faget sosialøkonomi». Elevene må bli gjort kjent med de viktigste av de begrepene, analysemetodene og teoriene sosialøkonomene bruker.

Oppfatning nr. 2: Vi har i skolen en rekke fag som kalles samfunnsfag. De felles mål for disse fagene er 1) å gi elevene et best mulig grunnlag for å forstå det som skjer i samfunnet, 2) å gjøre dem best mulig skikket til å ta standpunkt i samfunnsspørsmål hvor det hersker ulike oppfatninger, og 3) å styrke deres interesse for samfunnsspørsmål.

Bruken av sosialøkonomitimene i den videregående skolen bør bli avgjort ut fra hva som best vil tilfredsstille disse målene, og ikke ut fra hvilket innhold «faget sosialøkonomi» har i et studium for sosialøkonomer.

Kommentarer. I det følgende vil jeg bruke «orientering om faget» som stikkord for oppfatning nr. 1, og «samfunnsorientering» som stikkord for oppfatning nr. 2.

Vi bør antakelig vokte oss for å overdrive virkningene av om en bygger på den ene eller den andre av disse to oppfatningene. Også om en tar sikte på å gi samfunnsorientering, vil sosialøkonomitimene hovedsaklig måtte bli brukt til å formidle innsikt som er hentet fra «faget sosialøkonomi». Vi kan dessuten selvsagt prøve å gi både samfunnsorientering og orientering om faget. Men bestemmer vi oss for å legge hovedvekten på én av de to typene av orientering, vil det sannsynligvis ha en viss betydning hvilken av dem vi velger.

En rekke faguttrykk spiller en sentral rolle i sosialøkonomien. Den vekt som blir lagt på innlæring av slike faguttrykk, vil antakelig være større hvis målet er å orientere om faget enn hvis målet er å gi samfunnsorientering. Hvis en prøver å orientere om faget, vil en kanskje også synes at en må gjøre rede for analysemetoder som spiller en viktig rolle i sosialøkonomien, mens en står friere overfor disse metodene hvis hensikten er å gi samfunnsorientering.

Hvis målet er å gi samfunnsorientering, er det rimelig å legge stor vekt på å orientere a) om samfunnsmessige forhold elevene får kontakt med utenfor klasseværelset, og som kan bli viktige for dem selv, og b) om forhold som antakelig vil stå sentralt i den økonomisk-politiske debatten i en del år framover. Hvis målet er samfunnsorientering, er det også viktig å knytte forbindelser mellom de skolefagene som til sammen utgjør samfunnsorienteringen. Hvis derimot målet er å orientere om faget, vil det være lettere å akseptere følgende situasjon: I elevenes tankeverden blir kunnskapene langt på vei liggende i adskilte skuffer, én skuff for sosialøkonomi, én skuff for historie, én skuff for geografi, osv.

Jeg mener at målet for sosialøkonomiundervisningen i den videregående skolen først og fremst bør være å gi samfunnsorientering.

Noen kommentarer til den nye fagplanen for allmennfaglig studieretning

3-timers kurset. Det fins ulike syn på hva et innføringskurs i sosialøkonomi i den videregående skolen bør inneholde. Jeg mener det bør bestå av a) en innføring i de viktigste emneområdene i faget, og b) en utdyping av ett eller noen få emneområder.

Et stykke på vei er den nye fagplanen for 3-timers

kurset i samsvar med denne oppfatningen. Kurset tar opp hele ni emneområder, så bredden er stor. Det eneste jeg savner i så henseende, er en orientering om ulike typer av økonomiske systemer. Det er også en viss tendens til fordypning på noen områder. Penge- og kredittpolitikken er således et hovedtema, som det skal bli gitt en bred innføring i. (Jfr. Balteskards artikkel i dette nummer av Sosialøkonomen.)

For mange av elevene blir 3-timers kurset deres eneste kurs i sosialøkonomi. Ut fra dette kunne jeg ønske en noe annen tyngdelegging enn den en finner i fagplanen. Blant annet ville jeg legge mindre vekt på virkemidlene i penge- og kredittpolitikken og på nasjonalregnskap. Til gjengjeld kunne det ha vært mer om årsakene til arbeidsløshet og prisstigning.

For øvrig er jeg redd for at fagplanen stiller for omfattende krav. I emnelisten og i kommentarene til den nevnes et stort antall «kunnskapsbiter» som elevene skal bli gjort kjent med. Dette vil kunne få følgende virkninger: a) Fordi det er så mange «kunnskapsbiter» som skal læres, blir det for liten tid til å få oversikt. Det er derfor kanskje en fare for at mange elever vil synes at faget fortøner seg som en samling kunnskapsbrokker som hver for seg skal læres, men som det er vanskelig å se sammenhengen mellom. b) Fordi det er så mange «kunnskapsbiter» som skal læres, blir det vanskelig å etterleve følgende anbefalinger: «Det er av stor viktighet at... en har tilstrekkelig tid til å trekke inn aktuelt stoff. Faget bør derfor ikke overbelastes med lærebokstoff. En bør supplere med stoff fra bl.a. dagspresse og kringkasting. ... Det er av stor betydning at elevene blir informert om divergerende syn på de spørsmål som blir tatt med i kurset.» (Sitat fra fagplanen av 1983.)

Jeg har her pekt på enkelte trekk ved planen for 3-timers kurset som jeg mener burde ha vært anderledes. La meg derfor understreke at jeg tror at fagplanendringen av 1983 vil føre til en betydelig forbedring av 3-timers kurset.

2-timers kurset. Jeg synes det er fornuftig at en nå skal konsentrere seg om bare tre emneområder i 2-timers kurset. Slik 3-timers kurset er lagt opp, synes jeg også det er fornuftig å la disse tre emneområdene være: a) utenriksøkonomi, b) årsaker til arbeidsløshet og c) mål og virkemidler i økonomisk politikk.

Skulle jeg komme med en innvending mot den nye fagplanen for 2-timers kurset, måtte det være at også her nevner planen for mange «kunnskapsbiter» under hvert emneområde.

5-timers kurset. Jeg vet lite om kvalifikasjonene og interessene til de elevene som velger å ta 5-timers kurset. Jeg synes følgelig at det er vanskeligere å vurdere planen for dette kurset enn planene for de øvrige kursene. La meg derfor nøye meg med å si at jeg tror det er en fordel at emneområdet «velferdsteori» nå blir erstattet med emneområdet «økonomisk planlegging». Jeg er nemlig redd for at velferdsteorien vil kunne bli for abstrakt for mange av elevene, og jeg tror at en under «økonomisk planlegging» vil kunne finne fram til interessant og viktig stoff.

Avsluttende merknad. Et gammelt ord sier at det er på fruktene at treet skal kjennes. Det betyr i denne sammenheng at det avgjørende for vår vurdering av den nye fagplanen må være hvordan den virker i praksis. Det er derfor grunn til å håpe på en ny debatt om denne planen om to-tre år, når en har fått erfaringer med dem.

Studietilbod i sosialøkonomi ved alle fire universiteta

Sosialøkonomi blei oppretta som eige fag ved Universitetet i Oslo i 1908. Oslo var lenge aleine om eit slikt studietilbod. Først omkring 1970 blei det oppretta eit mellomfag i sosialøkonomi ved Universitetet i Bergen. Dei siste par åra har også universiteta i Trondheim og Tromsø komme med, samstundes som studietilbodet i Oslo er lagt ein del om.

Oslo

I Oslo er det tradisjonelle embetsstudiet i sosialøkonomi delt inn i to avdelingar: Første avdeling, som tar tre år, gir embetseksamen av lågare grad (exam. oecon.-eksamen). Andre avdeling tar to år og gir embetseksamen av høgare grad (cand. oecon.-eksamen). Heile embetsstudiet tar altså i alt 5 år etter studieplanane.

Første avdeling er igjen delt inn i to avsnitt: Første avsnitt tar eitt år, og er identisk med *sosialøkonomi grunnfag*. Andre avsnitt, som da tar to år, har eit relativt stort innslag av hjelpefaga matematikk og statistikk.

Grunnfaget er ei avslutta eining som kan brukast i kombinasjon med andre fag i ein cand. mag.-grad. Kombinasjonar med statsvitenskap og sosialøkonomi har vist seg å vera særleg populære blant studentane. Grunnfaget kan påbyggjast med eit mellomfagstillegg på eitt semester. Mellomfagstillegget er ikkje ein del av embetsstudiet i sosialøkonomi, men eit spesielt undervisningstilbod til dei som vil kombinera sosialøkonomi med andre fag.

Bergen, Trondheim, Tromsø

Universitetet i Bergen tilbyr nå grunnfag, mellomfag og hovudfag i sosialøkonomi. I tillegg har dei eit spesielt kurs i sosialøkonomi for realistar og teknologar. Hovudfagskandidatane får tittelen cand.polit. Dei må i tillegg til sosialøkonomi vanlegvis ha minst grunnfag i to andre fag for å oppnå cand.polit.-graden. Samla studietid blir da 6–6½ år. Av det er 2–2½ år på hovudfaget, slik at 3½–4 år av samla studietid blir brukt på sosialøkonomi.

Trondheim tilbyr eit fullt mellomfag i sosialøkonomi. Det er altså ikkje delt opp i grunnfag og mellomfagstillegg. Det finst planar om å oppretta eit hovudfag også i Trondheim, men det er heilt på det uvisse når planane kan setjast i verk.

Tromsø har eit grunnfag og eit mellomfagstillegg.

Fagleg innhald

Grunnfaga i Oslo, Bergen og Tromsø følgjer i store trekk det same opplegget med hovudvekta på sentral mikro- og makroteori og med eit forholdsvis stort innslag av anvendt økonomi. Emna som blir tatt opp innanfor anvendt økonomi varierer ein del frå universitet til uni-

versitet. I Tromsø har t.d. fiskeriøkonomi ein stor plass. Innslaget av matematikk er relativt lite i alle tre grunnfaga.

Mellomfagstillegga i Oslo og Tromsø har også ein del felles, mens det i Bergen skil seg kraftig ut. I Bergen er mellomfagstillegget først og fremst eit førebuingskurs for hovudfaget. Det medfører mellom anna at ein stor del av mellomfagstillegget går med til matematikk og matematiske modellar. Mellomfagstillegga i Oslo og Tromsø inneheld, som grunnfaga, relativt lite matematikk. Ved utarbeidinga av pensum for mellomfagstillegget i Oslo hadde ein spesielt to grupper i tankane: Studentar som skal ta statsvitenskap hovudfag og seinare vil arbeida i offentleg administrasjon og studentar som seinare vil undervisa i den vidaregåande skolen.

Mellomfaget i Trondheim har større vekt på teori og mindre på anvendt økonomi enn dei andre mellomfaga. I Trondheim inngår det også eit større obligatorisk matematikkurs i mellomfaget. Ein grunn til at Trondheim skil seg såpass sterkt ut, er at mellomfaget der også inngår som del av eit fireårig utdanningstilbod i økonomisk/administrative fag etter modell av siviløkonomstudiet ved Handelshøgskolen i Bergen.

Ein cand. oecon. frå Oslo vil samanlikna med ein cand. polit. med sosialøkonomi hovudfag frå Bergen ha brukt noko lengre tid på å studera sosialøkonomi. Kandidaten frå Oslo vil også ha vore gjennom eit vesentleg større obligatorisk innslag av statistikk og metode enn kandidaten frå Bergen. Til gjengjeld vil kandidaten frå Bergen ha eit par tilleggsslag som kandidaten frå Oslo manglar.

Hovudfagsoppgåvene har ein vesentleg større plass i studiet i Bergen enn spesialoppgåvene har i Oslo. Både i Oslo og i Bergen finst det eit visst høve til spesialisering mot slutten av studiet.

Studentopptak

I Bergen er studiet ope for alle som fyller krava til å bli immatrikulert. Eit nytt grunnfagskull startar kvart vårsemester. Ved dei tre andre universiteta er sosialøkonomistudiet lukka. I Tromsø og Trondheim må ein søkja spesielt om å bli tatt opp som student i sosialøkonomi. Begge stader er opptaket i januar. I Trondheim har hittil alle søkjarar blitt tatt opp.

I Oslo er opptaket felles for heile Det samfunnsvitskapelege fakultet. Dei som er tatt opp ved fakultetet kan fritt velja kva for grunn- og mellomfag dei vil ta. For å gå vidare, må dei oppfylle visse karakterkrav, som varierer frå fag til fag. Dei siste åra har det blitt stadig vanskelegare å komma inn ved fakultetet. Ved siste hovudopptak måtte ein søkjar utan tilleggspoeng ha ein gjennomsnittskarakter på 4,5 frå allmennfagleg studieretning i den vidaregåande skolen. Studentar som har særskilde føre-

setnader for det kan i visse tilfelle få lov til å ta enkeltfag (t.d. sosialøkonomi grunnfag eller mellomfag) utan å vera opptatt ved fakultetet.

Grunnfaget i Oslo kan påbegynnast både i haust- og vårsemester. Det same gjeld mellomfagstillegget. *Andre avsnitt av første avdeling* bør derimot helst påbegynnast i eit haustsemester. Både i Oslo og i Bergen er det ein føresetnad for å ta eksamen i grunnfaget at ein har examen philosophicum.

Ingen av dei fire universiteta stiller krav om at studentane skal ha spesielle fagkombinasjonar innanfor allmennfagleg studieretning i den vidaregåande skolen. Undervisninga byggjer såleis ikkje på at ein har spesielle førehandskunnskapar i sosialøkonomi eller matematikk utover minstekrava, men slike førehandskunnskapar vil sjølvsagt vera ein fordel i studiesituasjonen. For studentar som har relativt gode førehandskunnskapar i matematikk finst det ved Universitetet i Oslo ein spesiell studieplan som gjer at dei kan gjennomføra heile første avdeling og examen philosophicum på 3 år.

Studenttalet i Oslo er større enn ved dei tre andre institusjonane til saman. Eit grunnfagskull i Tromsø er på ca. 40 studentar. Dei siste årskulla i Bergen og Trondheim er på ca. 70 studentar. I Oslo blir det avlagt ca. 200 grunnfagseksamenar pr. år. Talet på uteksaminerte cand. oecon.ar har dei siste åra vore på omkring 40 pr. år, mens talet på nye hovudfagskandidatar frå Bergen har vore under 10. Studentstatistikken tyder på at desse tala er på veg oppover ved begge institusjonane. I Oslo er det såleis siste år registrert over 70 nye studentar i andre avsnitt av første avdeling. Likevel er det eit stykke igjen før rekordtala for uteksaminerte kandidatar frå midten av 70-åra blir nådd igjen.

Overgangar

Så sant opptaket er i orden, byr overgangar mellom dei ulike universiteta ikkje på andre spesielle problem enn at ein kan bli nødt til å ta eit ventese-semester for å komma i takt med studieplanen. Grunnfag frå Bergen eller Tromsø og mellomfag frå Trondheim gir fritak for først avdeling av første avsnitt i Oslo (så sant eit forholdsvis mildt karakterkrav er oppfylt) og for grunnfag i Bergen. Mellomfag frå Trondheim vil sannsynlegvis gi grunnlag for å begynna på hovudfag i Bergen. Mellomfag frå Oslo og Tromsø inneheld derimot for lite matematikk til å gi grunnlag for hovudfagsstudiet i Bergen. Studentar frå Tromsø eller Oslo som ønskjer å ta hovudfag i Bergen, må derfor enten ta mellomfagstillegget i Bergen eller skaffa seg dei nødvendige matematikkunnskapane på annan måte.

Lærarstab

Universitetet i Oslo har naturleg nok den største lærarstaben. Sosialøkonomisk institutt har i alt 30 faste lærarstillingar, derav 8 professorat. I tillegg kjem eit rekrutteringspersonale på ca. 10. Institutt for økonomi, Universitetet i Bergen, har 9 faste lærarstillingar, derav 2 profes-

I Trondheim er det Institutt for økonomi, avd. Lade, (Lærarhøgskolen) som står for mellomfagstilbodet. Instituttet har i alt 5 faste lærarstillingar på Lade (derav 2 professorat). I tillegg kjem eit større antal stillingar ved avdelinga på Norges Tekniske Høgskole, men desse lærarane er altså ikkje engasjerte i mellomfagstilbodet.

I Tromsø blir undervisninga i sosialøkonomi gitt av Avdeling for fiskerifag, som har i alt 10 stillingar for økonomar. Desse tar seg også av undervisninga i økonomi for fiskerifagskandidatar.

At lærarstaben i Oslo har størst breidde, kan vera eit argument for at studentar bør velja vidaregåande studiar der. På den andre sida kan hovudfagstudentane i Bergen i stor utstrekning gjera bruk av undervisningstilbodet i samfunnsøkonomi ved Norges Handelshøgskole, der det også finst ein større stab av sosialøkonomar.

AR

Nærmare opplysningar om studieplanar, søknadsfristar m.v.:

Oslo:

Sosialøkonomisk institutt
Postboks 1095 – Blindern, Oslo 3
Tlf. (02) 45 51 27

Bergen:

Institutt for økonomi
Jonas Reins gt. 19,
5014 Bergen – Universitetet
Tlf. (05) 21 00 40

Trondheim:

Institutt for økonomi
avd. Lade
Universitetet i Trondheim
7055 Dragvoll
Tlf. (07) 91 51 00

Tromsø:

Studieavdelinga
Universitetet i Tromsø
Postboks 635
9001 Tromsø

Grunnfag kan ein ta i Oslo, Bergen og Tromsø.
Mellomfag kan ein ta i Oslo, Bergen, Trondheim og Tromsø.
Hovudfag kan ein ta i Bergen.
Sosialøkonomisk embetseksamen kan ein ta i Oslo.

ØKONOMI OG KOMMUNALT SELVSTYRE

ESSO MOTOR HOTEL, TRONDHEIM 27. OG 28. SEPTEMBER 1983

PROGRAM

TIRSDAG 27/9:

11.00–11.45 Et historisk perspektiv på det kommunale selvstyre
Direktør Helge Seip, Datatilsynet

11.45–12.30 Funksjonsfordelingsprinsipper og beskatningsrett
Høyskoledosent Stein Østre, Nordland distriktshøyskole

12.30–13.00 Debatt

13.00–14.00 Lunsj

14.00–14.45 Økonomiske betraktninger om det kommunale selvstyre i Danmark
Forskningsleder Palle Mikkelsen, Amtkommunernes og kommunernes forskningsinstitutt

14.45–15.15 Debatt

15.15–16.00 Statlig styring av kommunal virksomhet – et kommunalt synspunkt
Plan- og budsjettsjef Bjarne Jensen, Kristiansand kommune

16.00–16.45 Statlig styring av kommunal virksomhet – et statlig synspunkt
Byråsjef Melchior Joranger, Finansdepartementet

16.45–17.00 Kaffe/te-pause

17.00–17.30 Debatt

17.30–18.15 Interkommunal utjevning og forslagene til nye tilskuddssystem
Underdirektør Lars Wilhelmsen, Kommunal- og arbeidsdepartementet

18.15–18.45 Debatt

20.00 Middag

ONSDAG 28/9:

09.00–09.45 Kommunalt selvstyre i planlegnings- og utbygningssammenheng
Finansrådmann Knut Olav Moen, Oppegård kommune

09.45–10.15 Debatt

10.15–11.00 Kommunalt selvstyre i helse- og sosialsektoren
Planleggingssjef Tor Borgenvik, Helsedirektoratet

11.00–11.30 Debatt

11.30–12.30 Lunsj

12.30–13.15 Fylkeskommunen, selvstyre og fremtiden
Fylkesrådmann Åge Danielsen, Nordland fylkeskommune

13.15–13.45 Debatt

13.45–14.00 Avslutning med kurskritikk

Ordstyrer:

Planlegger Bjørn Bleskestad,
Statistisk Sentralbyrå

Programkomite:

Stein Østre – Nordland distriktshøyskole
Bjørn Bleskestad – Statistisk Sentralbyrå
Bjarne Jensen – Kristiansand kommune

Påmelding innen 27. juni til NSF, Storgt. 26, Oslo 1

Påmelding til kurset
ØKONOMI OG KOMMUNALT SELVSTYRE

Navn:

Kursavgift:
Kr. 1 500,- for medlemmer
» 1 700,- for øvrige
 ekskl. opphold

Medlem av NSF?.....

Avgift kr. oversendes
☐ Bankgiro 6001.05.13408
☐ Postgiro 516 78 87
☐ Sjekk vedlagt

Arbeidsgiver:.....

Adresse:

..... tlf.:

.....

Underskrift

ARBEIDSLØSHET OG INFLASJON

Monetaristiske forestillinger og noen motforestillinger¹⁾

Monetaristisk inspirerte idéer har hatt en økende innflytelse på økonomisk politikk i de senere årene. Mest markert har dette kanskje vært i USA og Storbritannia, men de er ikke de eneste eksemplene. I denne artikkelen søkes det gitt en oversikt over en del av idéene i monetarismen uttrykt gjennom kvantitetsteorien og begrepet naturlig arbeidsløshet. Det søkes videre påvist hvordan disse elementene leder til en antagelse om manglende sammenheng mellom arbeidsløshet og infla-

CAND. OECON. AMUND UTNE

1. Budskapet i monetarismen

Et sentralt element i monetarismen er at forandringer i pengemengden i samfunnet har systematiske virkninger på forandringer i samfunnets pengeinntekt. Det antas mer spesifikt at virkningene hovedsaklig er på prisene. Hvis pengemengden vokser raskere enn reell produksjon, vil prisene øke. Følgelig krever en effektiv kamp mot inflasjonen stram kontroll med veksten i pengemengden.

Produksjon og sysselsetting bestemmes i følge monetarismen hovedsaklig av andre faktorer enn pengemengden. Samfunnets produksjonsresultat og arbeidsløshet bestemmes av etterspørsel og tilbud av varer og tjenester såvel som av arbeidskraft. Relative priser og reallønn tilpasser seg slik at etterspørsel blir lik tilbud også i arbeidsmarkedet. Den eneste arbeidsløshet som kan vedvare, må være frivillig. Til den gitte reallønn vil enkelte foretrekke fritid framfor arbeid eller man kan si opp jobben for å søke nytt arbeid (som man vil få). Slik arbeidsløshet betegnes gjerne som «arbeidsløshet ved full sysselsetting» («full employment unemployment rate») eller «naturlig arbeidsløshet».

Siden sysselsetting og inflasjon bestemmes uavhengig av hverandre, er det ingen sammenheng mellom arbeidsløshet og prisstigning slik som den tradisjonelle Phillips-kurven sier. Phillips-kurven er i virkeligheten loddrett. På kort sikt kan det riktignok eksistere en vanlig Phillips-kurve sammenheng på grunn av feilaktige antagelser om økonomisk utvikling blant markedsdeltakerne, men på lengre sikt vil denne sammenhengen forsvinne.

Finans- og pengepolitikk vil på denne bakgrunn ikke ha noen varig påvirkning på det samlede aktivitetsnivået

sjon på lengre sikt, dvs. en loddrett Phillips-kurve. Nyere teori, som bl.a. baserer seg på såkalte rasjonelle forventninger, forsterker argumentasjonen for loddrett Phillips-kurve ytterligere og levner ikke noe rom for en aktiv økonomisk politikk til å påvirke sysselsettingen. Til slutt omtales ganske kort en del av innvendingene mot monetarismen. Monetaristiske teorier knyttet til betalingsbalanse og valutakurser omtales ikke.

i samfunnet. Økte offentlige utgifter eller reduserte skatter vil nødvendigvis ikke ha noen virkning på samlet sysselsetting når det pr. definisjon er full sysselsetting og ingen ledige ressurser. Det er imidlertid en fare for at ekspansiv finanspolitikk og økte offentlige budsjettunderskudd kan lede til økt inflasjon. En isolert økning i det offentlige budsjettunderskudd innebærer en økning i pengemengden. Hvis en slik økning ikke blir motvirket av redusert pengemengdevekst på annen måte, vil prisene stige. Men hvis den totale pengemengden ikke tillates å vokse, innebærer ikke de monetaristiske idéene i og for seg at inflasjonen vil øke som følge av ekspansiv finanspolitikk. Hovedbudskapet er at hverken finans- eller pengepolitikken har noen varig virkning på sysselsettingen, mens pengepolitikken påvirker inflasjonen. Skal inflasjonen bekjempes, er en stram pengepolitikk derfor nødvendig. Sysselsettingen tar vare på seg selv. I virkeligheten skjer det bedre jo mindre myndighetene forsøker å påvirke markedet og gjennom det forstyrre markedssignalene. I nyere monetaristisk teori er konklusjonene enda sterkere. I følge denne teorien er det ikke bare nytteløst å forsøke å påvirke arbeidsløsheten på lengre sikt, men det er det også på kort sikt.

2. Kvantitetsteorien

Kvantitetsteorien har tradisjonelt blitt uttrykt som:

$$(1) \quad PX = MV$$

hvor P er prisnivået, X transaksjonsvolumet i samfunnet, M pengemengden og V pengens omløpshastighet. PX er pengeverdien av løpende transaksjoner i løpet av en periode. V forteller hvor mange ganger pengemengden sirkulerer i løpet av en periode. Relasjon (1) kan oppfattes som en identitet som definerer omløpshastigheten, V. Hvis derimot V antas å være en forholdsvis stabil konstant eller en stabil funksjon av andre variable, kan (1) oppfattes som en funksjonell sammenheng mellom pengemengde og pengeinntekt. Hvis V er konstant, er pengeinntekten proporsjonal med pengemengden.

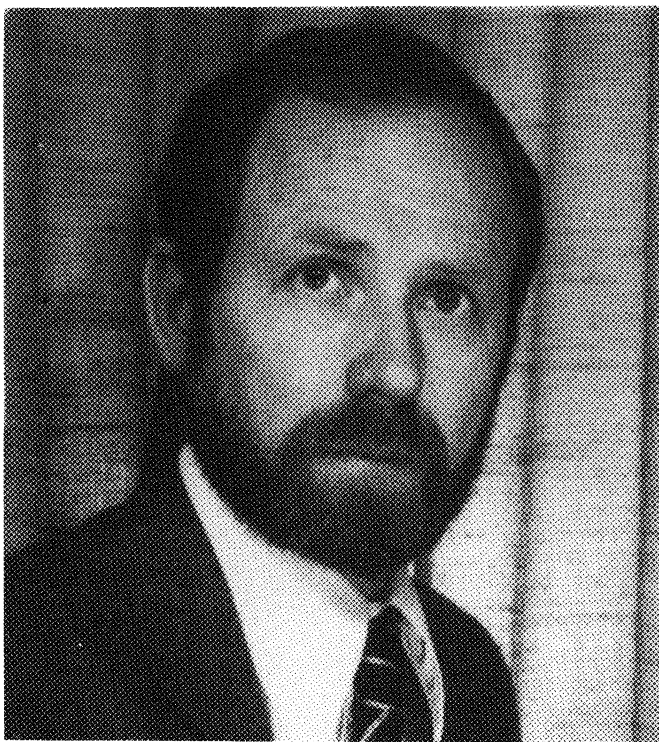
¹⁾ Asbjørn Rødseth har gitt verdifulle kommentarer til et tidligere utkast til denne artikkelen, men er naturligvis ikke ansvarlig for feil og mangler.

I sin reformulering av kvantitetsteorien, uttrykte Friedman (1956) at kvantitetsteorien grunnleggende sett er teori for etterspørselen etter penger. Han betrakter penger som et aktivum på linje med andre kapitalgoder. Penger yter tjenester og er en måte å holde formue på. Hvor mye penger folk ønsker å sitte med, avhenger bl.a. av samlet formue, folks preferanser, hva kostnadene ved å sitte med penger er, eller uttrykt på en annen måte, hva avkastningen er ved å sitte med penger i forhold til andre verdier, osv.

På denne bakgrunn etablerer Friedman en relasjon hvor realpengeetterspørselen, $\frac{M}{P}$, avhenger av bl.a. renter, inflasjonsrate og realinntekt. Han antar at denne etterspørselen kan avledes fra en nyttemaksimeringsprosess hvor det bare inngår realstørrelser og som er analog til tradisjonell konsumentteori. Etterspørselen etter realkasse vil da være uavhengig av nominelle priser og nominell inntekt eller uttrykt på en annen måte: den vil være homogen av grad 1 i priser og inntekt. Dette innebærer at om realpengeetterspørselen, $\frac{M}{P}$, multipliseres med $\frac{P}{Y}$, hvor Y er pengeinntekten, så vil resultatet, $\frac{M}{Y}$, kunne uttrykkes ved et tilsvarende funksjonsforhold. En kan da uttrykke pengeetterspørselen på kvantitetsteori-form:

$$(2) \quad Y = V(r, \frac{\dot{P}}{P}, \frac{Y}{P}) M$$

hvor $\frac{\dot{P}}{P}$ er inflasjonsraten, r rentefoten (bare én her for enkelhets skyld), og V er funksjonsforholdet, eller omløpshastigheten uttrykt som en funksjon av rente, inflasjon og realinntekt.

Amund Utne er cand. oecon. fra 1969. Han har vært ansatt i Finansdepartementet siden 1971, fra 1977 som underdirektør. Han var på studieopphold i USA i 1974/75 og var utredningsleder i Handelsdepartementet i 1976/77. For tiden er han knyttet til EFTAs sekretariat i Genève.

Noe av den tidligere, keynesiansk inspirerte kritikken mot kvantitetsteorien gikk ut på at omløpshastigheten, V , var meget ustabil og at det således ikke var noe klart forhold mellom pengemengde og pengeinntekt. Ved å uttrykke omløpshastigheten som en *funksjon* av flere variable, hevder ikke Friedman at den nødvendigvis er en stabil numerisk verdi. Det er funksjonsforholdet, som i følge ham, er stabilt. Han hevder også videre at dette funksjonsforholdet er mer stabilt enn alternative konkurrerende funksjonsforhold som f.eks. den keynesianske konsumfunksjonen.

Relasjon (2) uttrykker imidlertid ikke mer enn at det er et forhold mellom pengeetterspørselen og pengeinntekten. Den sier ikke noe om hvordan pengemengden blir bestemt. For å gjøre det er det nødvendig å forutsette noe om pengetilbudet. Hvis en forutsetter at pengetilbudet blir bestemt av ihvertfall noen andre faktorer enn pengeetterspørselen, f.eks. direkte eller indirekte bestemt av myndighetene, og at tilbud settes lik etterspørsel, så forteller relasjon (2) hva virkningen av en økning i pengetilbudet vil være på pengeinntekten. Men den forteller ikke i hvilken utstrekning en økning i pengemengden påvirker prisene og i hvilken utstrekning den påvirker mengdene av varer og tjenester. En mer fullstendig modell er derfor nødvendig for å kunne bestemme produksjon, priser, sysselsetting osv.

3. Naturlig arbeidsløshet

I sine to artikler (1968 og 1970) presenterte Friedman en mer omfattende modell. I 1968-artikkelen ble begrepet «naturlig arbeidsløshet» introdusert. Naturlig arbeidsløshet er definert som den arbeidsløshet som eksisterer når både varemarkedene og arbeidsmarkedet er i likevekt. Priser og lønninger forutsettes å tilpasse seg slik at markedsklarering finner sted. Grunnen til at det likevel kan være arbeidsløshet under slike forutsetninger, kan være at enkelte til den gjeldende reallønn foretrekker fritid fremfor arbeid. Det kan også være frivillig arbeidsløse på utkikk etter ny jobb.

Kostnader ved å skaffe seg informasjon om ledig jobber eller, for bedriftene, tilgjengelige arbeidstakere med de rette kvalifikasjoner osv., innebærer en viss arbeidsløshet. I følge Friedman innebærer bl.a. slike kostnader at den naturlige arbeidsløshetsraten ikke er noe uforanderlig. Bedre informasjon om arbeidsmarkedet, opphevelse av bestemmelser om minimumslønn, svakere fagforeninger etc. vil bidra til mindre friksjon i arbeidsmarkedet og minske den naturlige arbeidsløsheten. Men i en gitt situasjon vil slike faktorer bidra til et gitt omfang på den naturlige arbeidsløsheten som altså kan kalles «full sysselsettings-arbeidsløshet».

Siden markedene forutsettes å bli klarert ved at priser og lønninger tilpasser seg, er det ikke noe myndighetene kan gjøre for å påvirke sysselsettingen. På kort sikt kan det riktignok oppnås noe, men da er det bare fordi det tar en viss tid å tilpasse seg en eventuell endring i den økonomiske politikken. Ut fra en likevektsituasjon hvor arbeidsløsheten er i sitt normale leie, vil en ekspansiv pengepolitikk midlertidig kunne bringe arbeidsløsheten under dette nivået. Gjennom økt pengemengde vil renten presses ned og stimulere etterspørselen. Produksjon og sysselsetting vil øke. Dette skjer fordi markedsdelta-kerne forventer at priser og lønninger vil øke og fordi de også faktisk vil gjøre det. Produktprisene vil øke, men

siden de i følge Friedman gjør det raskere enn lønningene, vil reallønnen falle. Dette innebærer større etterspørsel etter arbeidskraft. Samtidig har imidlertid arbeidstakerne forventet at den nye situasjonen ville medføre høyere reallønn fordi de har vurdert nye lønnstilbud i forhold til det tidligere tilvante prisnivået. Det er denne vurderingen som har fått dem til faktisk å øke sitt tilbud av arbeidskraft. Etter hvert som de oppdager at kjøpekraften faktisk har gått ned, vil de kreve lønnstillegg og redusere tilbudet av arbeidskraft. Siden reallønnen faktisk har gått ned og etterspørselen etter arbeidskraft er større enn hva arbeidstakerne er villige til å tilby etter at de har erkjent reallønnsnedgangen, vil reallønnen øke igjen og sysselsettingen vil falle tilbake til sitt naturlige leie. I mellomtiden har inflasjonen økt. Fortsatt ekspansiv pengepolitikk vil føre til en ny omgang på inflasjonsspiralen osv.

4. Loddrett Phillips-kurve

Det er således på kort sikt en sammenheng mellom inflasjon og arbeidsløshet. Nedgang i arbeidsløsheten vil som den tradisjonelle Phillips-kurven viser, føre til økt prisstigning. Men på lengre sikt er det ikke noen slik sammenheng. På lang sikt er Phillips-kurven loddrett og sysselsettingen vil være på sitt naturlige fulle nivå uavhengig av inflasjonsraten. Produksjonsomfanget vil også være gitt når sysselsettingen er gitt.

For økonomisk politikk har disse konklusjonene viktige følger. Uten den tradisjonelle sammenhengen mellom inflasjon og sysselsetting er det naturligvis ingen mening i å velge høy inflasjon for derved å oppnå lav arbeidsløshet eller omvendt. I virkeligheten er det, i følge de monetaristiske synspunktene, ikke noe myndighetene på lengre sikt kan gjøre for å redusere arbeidsledigheten (under dens naturlige leie). Hverken penge- eller finanspolitikk vil ha noen virkning på total sysselsetting og produksjon.

I en enkel makroøkonomisk modell med en konsumfunksjon

$$(3) \quad \frac{C}{P} = f\left(\frac{Y}{P}, r\right),$$

investeringsfunksjon

$$(4) \quad \frac{I}{P} = g(r)$$

og budsjettbalansen

$$(5) \quad \frac{Y}{P} = \frac{C}{P} + \frac{I}{P}$$

så vil en gitt realproduksjon, $\frac{Y}{P}$, bestemme realkonsumet, $\frac{C}{P}$, realinvesteringene, $\frac{I}{P}$ og realrenten, r . Ved å addere en tradisjonell likviditetspreferansefunksjon

$$(6) \quad \frac{M}{P} = v\left(\frac{Y}{P}, r\right)$$

så vil realpengeetterspørselen være gitt.

Ved å sette tilbudet av penger lik etterspørselen gir (6) direkte proposjonalitet mellom pengetilbudet eller pengemengden og prisnivået.

Ved å kombinere kvantitetsteorien og hypotesen om naturlig arbeidsløshet vil resultatet være at på lengre sikt

vil en økning i pengemengden bare ha innvirkning på inflasjonen. En jevn og moderat økning i pengemengden parallelt til den realøkonomiske vekst fremstår derfor som en naturlig politikk. Skift i pengemengdeveksten bør på denne bakgrunn unngås. Faktisk har feilaktig økonomisk politikk bidratt til konjunktursvingningene. Ved å annonsere en jevn moderat økning i pengemengden vil myndighetene legge grunnlaget for en stabil økonomisk utvikling.

I virkeligheten vil, i følge monetaristene, forsøk på å holde arbeidsløsheten under sin naturlige rate på lengre sikt føre til *akselererende* inflasjon. Som allerede omtalt antas arbeidsløsheten midlertidig å kunne bli redusert mot at man til gjengjeld får høyere prisstigning (kortsiktig Phillips-kurve). Hvis den nye inflasjonsraten så holdes jevn, vil folk vente at den også fortsetter å være det. Forventningene om reallønn vil endres og sysselsetting gå tilbake til sitt naturlige omfang. Men forventningene om en høyere inflasjonsrate innebærer at den kortsiktige Phillips-kurven har flyttet seg oppover og gjort bytteforholdet mellom arbeidsløshet og inflasjon verre. For en hvilken som helst arbeidsløshetsprosent vil inflasjonen nå være høyere. Ytterligere forsøk på å redusere arbeidsløsheten vil føre til lignende nye skift i den kortsiktige Phillips-kurven og gjøre situasjonen enda verre. Som Friedman (1975) uttrykker det: «The only way unemployment can be kept below the «natural rate» is by an *ever-accelerating* inflation, which always keeps current inflation ahead of anticipated inflation.»

Sammenblanding av nominelle pris- og lønnsendringer med reelle er i følge monetaristene en grunnleggende svakhet ved det tradisjonelle Phillips-kurve resonnementet. Hypotesen om naturlig arbeidsløshet baserer seg på den klassiske forutsetningen om fravær av pengeillusjon. Folk tilpasser sitt tilbud av og sin etterspørsel etter arbeidskraft til reallønn. Feilaktig informasjon og uriktige forventninger kan medføre forstyrrelser i tilpassningsprosessen. På denne bakgrunn er Phillips-kurven ikke, som vanligvis oppfattet, en relasjon mellom nominell lønn (lønnsinflasjon) og arbeidsløshet. Det som har noe for seg, er å uttrykke sysselsettingen som en funksjon av forskjellen mellom økningen i nominell lønn og forventet økning i prisene, som f.eks.

$$(7) \quad \dot{w} - \dot{p}^* = f(U)$$

hvor $\dot{w}$ er raten for lønnsinflasjon, $\dot{p}^*$ forventet prisinflasjonsrate og U arbeidsløshet. Denne formuleringen er ikke langt fra den klassiske forutsetningen at det er reallønnen som bestemmer sysselsettingen. Veien er derfor heller ikke lang fra å tolke denne forventningskorrigerte Phillips-kurven som ingenting annet enn den aggregerte tilbudskurven for arbeidskraft. Dette er nå den mest framtreddende tolkningen av Phillips-kurven blant monetaristene, se f.eks. Laidler (1981) og Maddock and Carter (1982).

5. Rasjonelle forventninger

En naturlig videreføring av de monetaristiske idéene er anvendelsen av såkalte rasjonelle forventninger i makroøkonomisk analyse. Muth (1961) introduserte hypotesen om rasjonelle forventninger ved å forutsette at bedriftenes forventninger om framtidig utvikling gjennomsnittlig sett vil være de samme som framskrivninger

basert på den «sanne» økonomiske modell for økonomien. Slike forventninger kalte han rasjonelle. (Begrepet «rasjonell» kan virke litt forvirrende i denne sammenheng siden det vanligvis begrenses til valg i en nyttemaksimeringsprosess.)

Hypotesen om rasjonelle forventninger innebærer ikke at hver markedsdeltaker har forventninger som er sammenfallende med framskrivninger basert på den «sanne» modellen. Men hypotesen innebærer en forutsetning om at forventningene over tid ikke vil være systematisk feilaktige. I den utstrekning markedsdeltakerne f.eks. lider tap på grunn av gale forventninger, vil markedssignalene framskaffe den nødvendige informasjon for å korrigere forventningene. Gjennomsnittlig sett vil forventningene være i overensstemmelse med den «sanne» modellen.

Kombinerer man forutsetningene om markedsklaring og hypotesen om naturlig arbeidsløshet med antagelsen om rasjonelle forventninger blir det ikke stort rom igjen hverken for en tradisjonell Phillips-kurve eller for en aktiv pengepolitikk, se f.eks. Barro (1976), Barro and Fisher (1976), Gordon (1976) og Sargent and Wallace (1975). Dersom det ikke er noen begrensninger i informasjonstilgangen og folk har rasjonelle forventninger, vil Phillips-kurven være loddrett ikke bare på lengre sikt, men også på kort sikt. Noen tilpasning som gir en hellende Phillips-kurve på kort sikt, slik som beskrevet i avsnittet om naturlig arbeidsløshet ovenfor, vil da ikke være mulig.

Nå kan man tenke seg at markedsdeltakerne har rasjonelle forventninger, men begrenset informasjonstilgang. Rasjonelle forventninger må da forstås som «beste» anslag for framtidig utvikling gitt den informasjonen man har. Lucas (1973) peker på denne muligheten basert på at bedriftene registrerer prisøkninger på sine egne varer før en generell økning i det allminnelige prisnivået. Uttrykt på en mer generell måte kan det være slik at markedsdeltakerne stilt overfor plutselige prisendringer ikke klarer å skjelne fullstendig mellom hva som er nominelle og hva som er reelle endringer. Med rasjonelle forventninger vil dette naturligvis ikke være noe som varer ved, men på kort sikt kan det altså være en tradisjonell Phillips-kurve-sammenheng. Men myndighetene vil ikke ha noen mulighet for å utnytte denne sammenhengen og å påvirke økonomien i ønsket retning. Siden forventningene forutsettes å være rasjonelle, vil en systematisk pengepolitikk med sikte på å nå visse etablerte mål være forutsett og tatt hensyn til av markedsdeltakerne i deres optimale tilpasning. Ved å forsøke å lure folk kan myndighetene oppnå noe, men systematiske forsøk på å lure folk går heller ikke når forventningene er rasjonelle. Den eneste muligheten for å kunne påvirke realøkonomien er gjennom helt tilfeldig og usystematisk politikk. Det vil føre til tilfeldige variasjoner i økonomien, men kan naturligvis ikke være noen basis for politikkutforming. Dersom myndighetene sitter inne med bedre informasjon om økonomiens virkemåte og den aktuelle økonomiske utvikling enn markedsdeltakerne, kan det være mulig å påvirke realøkonomien, men en slik mulighet vil forsvinne så snart informasjonen blir spredd, hvilket skjer raskt i moderne samfunn.

Idéen om rasjonelle forventninger kombinert med antagelsene om naturlig arbeidsløshet og full pris- og lønnsfleksibilitet, innebærer et kraftig angrep på keynesianske forestillinger om at en kan oppnå noe gjennom en

aktiv konjunkturpolitikk. Men som Tobin (1980) påpeker, innebærer denne teorien også et angrep på tradisjonell monetarisme. Mens den tidligere monetarismen erkjente at pengepolitikken kan ha en viss innvirkning på realøkonomien på kort sikt (loddrett Phillips-kurve bare på lengre sikt), sier den nye monetarismen at hverken penge- eller finanspolitikken vil ha noen systematisk innvirkning på den realøkonomiske utviklingen. En hvilken som helst forutsigbar politikk vil gi det samme realøkonomiske resultat. Et hvert forsøk på eksempelvis å redusere arbeidsløsheten gjennom aktiv politikk vil være nytteløst, ikke bare på lengre sikt, men også umiddelbart.

Ganske nylig har enkelte gått enda lengre i kritikken av tradisjonell monetarisme, særlig knyttet til politikkgangen om jevn stabil økning i pengemengden. Phelps (1982) erklærer tradisjonell monetarisme (så vel som tradisjonell keynesianisme) nærmest for død. Bakgrunnen for dette er delvis at penger i tradisjonell forstand er på vei ut, noe som innebærer stadig økende omløpshastighet. Dernest viser han til nytt arbeid innenfor den nye monetariseretningen, eller den nye klassiske makroøkonomien som den også kalles. Sargent and Wallace (1982) har bl.a. ut fra generell likevektsanalyse pekt på at en politikk med utgangspunkt i kvantitetsteorien ikke vil være Pareto-optimal.

6. Noen motforestillinger

De første Keynes-inspirerte økonomene forkastet kvantitetsteorien basert på antagelsen om at pengeetterspørselen i høy grad var ustabil. Denne antagelsen var ikke basert på Keynes' likviditetspreferansefunksjon som sådan, men på antagelser om dens form. I virkeligheten representerte likviditetspreferansefunksjonen, som (6), en videreutvikling av penge teorien. Ved å introdusere «spekulasjonsmotivet», i tillegg til «transaksjonsmotivet» understrekte Keynes betydningen av penger som et middel til å holde formue i, noe som Friedman utviklet videre i sin 1956-artikkel (op. cit.).

Innvendingene mot kvantitetsteorien var basert på antagelsen om at pengeetterspørselen var meget elastisk med hensyn til rentefoten. Selv en stor økning i pengemengden ville ha liten virkning på renten («likviditetsfellen»). Samtidig ble det antatt at investeringer og forbruk var ganske urealistiske med hensyn til renten. Begge disse antagelsene bidro til å understøtte det syn at pengepolitikken ikke ville ha noen innvirkning på realøkonomien (noe derimot finanspolitikken ville ha).

Det ble videre antatt at prisene gjennomgående var lite fleksible. Relasjon (2) kan bli omskrevet som

$$(2') \quad P\left(\frac{Y}{P}\right) = VM$$

Hvis en antar at P er gitt (ekstrem prisstivhet) og at realinntekten, $\frac{Y}{P}$, er upåvirket av pengepolitikken, vil en hvilken som helst endring i pengemengden, M , måtte motsvares av en tilsvarende endring i omløpshastigheten, V . Den manglende stabilitet i pengeetterspørselen kommer m.a.o. klart fram. På denne bakgrunn ble pengepolitikken betraktet som uvesentlig av mange keynesianere. Gjennom den antatt stabile konsumfunksjonen, (3), og multiplikatoren ble derimot finanspolitikken ansett for å være det vesentlige styringsmidlet i den økonomiske

politikken. Penger spilte ingen rolle. Det bør legges til at dette synet kanskje var mer representativt for enkelte av keynesianerne enn for Keynes selv, se f.eks. Lejonhufvud (1968).

Disse spesielle antagelsene har senere mistet mye av sin støtte. Modigliani (1977) peker på at empiriske studier i stor utstrekning understøtter monetaristenes kritikk av den tidligere keynesianismen. Pengeetterspørselen er mindre rente-elastisk enn tidligere antatt. Renten har større innvirkning på realetterspørselen og multiplikatoren er mindre enn opprinnelig antatt. Finanspolitikken er derfor mindre virkningsfull og pengepolitikken mer virkningsfull enn man trodde i de første årene etter Keynes. Dette innebærer imidlertid ikke at Modigliani slutter seg til monetaristenes forslag om å gi opp stabiliseringspolitikken.

En «ny-keynesianer» som Tobin hevder at den atferden som er representert i funksjoner for pengeetterspørselen, er like stabil som annen atferd uttrykt i makroøkonomiske relasjoner, Tobin (1981b). Men å akseptere det er ikke det samme som å slutte seg til monetaristenes syn at det er penger som skaper pengeinntekt. Tobin (1981a) hevder at «whether money causes income or income money is still undecided». Han peker også på de praktiske problemene med å estimere pengeetterspørselen på grunn av problemene med å definere hva penger er i samfunn hvor finansielle institusjoner, reguleringer osv. forandres hurtig.

Men selv om det altså er forskjellig syn på disse spørsmålene, så er det nå en langt bredere enighet enn tidligere om at penger betyr noe. Meade (1981) betegner seg selv f.eks. «keynesianer-monetarist». Hovedskillet mellom keynesianere og monetarister går langs andre linjer, særlig i spørsmål knyttet til hvordan markedene fungerer.

Stilt opp mot fakta finner mange det vanskelig å godta monetaristenes idéer om full sysselsetting eller bare frivillig arbeidsløshet. Det er vanskelig å tro at arbeidsløsheten under den store depresjonen i mellomkrigstiden eller dagens arbeidsløshet grunnleggende sett er frivillig. Det er like vanskelig å tro at observerte forandringer i arbeidsløsheten ene og alene kan tilskrives skift i den naturlige arbeidsløsheten.

Hovedsvakheten i monetarismen er, i følge dens kritikere, forutsetningen om kontinuerlig klarering av både arbeidsmarkedet og varemarkedene. Dersom etterspørsel og tilbud hele tiden skal være i likevekt, må priser og lønninger være fullstendig fleksible. Men ved å starte med en slik forutsetning unnviker monetaristene kjernen ved problemet. Det å forutsette fleksible priser og lønninger og full sysselsetting er selvfølgelig ingen teori for arbeidsløshet. Dette er en kritikk som naturlig nok rammer den nye monetarismen i enda større grad enn tradisjonell monetarisme.

Keynesianerne hevder at det ikke er noen automatisk tilpasning av priser og lønninger som klarer arbeidsmarkedet. Det antas derimot at store deler av markedene, varemarkedene så vel som arbeidsmarkedet, til stadighet er ute av balanse. Etterspørsel er ikke lik tilbud. I motsetning til monetaristene antar de at det er pris- og lønnsstivhet. Slik stivhet kan bl.a. tilskrives institusjonelle faktorer eller langsomme endringer i forventninger. Tilpasninger i markedene skjer derfor mest i form av endringer i mengder og ikke i priser. Tobin (1981a) anslår at i USA slår opp til 90 prosent av en nedgang i

pengeforbruket i et år ut i produksjonen snarere enn i prisene. Gordon (1982) har på bakgrunn av amerikanske kvartalsdata over 90 år fra 1890 til 1980 estimert at på kort sikt slår endringer i forventet nominelt nasjonalprodukt i første rekke ut i mengdeendringer og bare i liten grad ut i prisendringer, selv om disse dominerer på lengre sikt.

I den keynesianske tradisjonen er det med andre ord ingen forutsetning om pris- og lønnsfleksibilitet og full sysselsetting slik som hos monetaristene. Dette er et vesentlig skille mellom de to skolene.

Den keynesianske tilnærmingens måte til de økonomiske problemene gir som kjent mer rom for en aktiv økonomisk politikk. Finanspolitikk så vel som pengepolitikk vil i prinsippet påvirke sysselsetting så vel som inflasjon. Ganske naturlig kommer derfor keynesianerne ut mot den kontraktive anti-inflasjonspolitikken som nå blir gjennomført i mange land. Dette innebærer ikke at keynesianerne har noen klar oppskrift på hvordan man skal bekjempe inflasjonen. Men man erkjenner at inflasjonen ikke bare er et resultat av det offentlige politikk eller pengepolitikken. Det er også andre faktorer som påvirker pris- og lønnsdannelsen. Hvis inflasjonen skal bli brakt ned uten negative virkninger på produksjon og sysselsetting, må noe gjøres for å påvirke pris- og lønnsdannelsen. Dette innebærer en form for inntektspolitikk. En slik politikk må være et supplement til eller utgjøre en del av en helhetlig politikk hvor penge- og finanspolitikken også er sentrale elementer.

Men en slik politikk reiser naturlig mange konflikter og er ikke lett å gjennomføre. I virkeligheten dreier spørsmålet seg om hvordan vi skal dele den samlede inntekt i samfunnet. Hvis det er umulig å oppnå en høy grad av enighet om dette spørsmålet, så er mulighetene til å bekjempe inflasjonen uten betydelige økonomiske og sosiale tap ganske små. Tobin (op. cit.) uttrykker det slik: «If there is irreconcilable conflict, the society's maladies are deeper than their inflationary symptoms and certainly beyond the reach of any central bank. And it is gratuitously optimistic to think that fundamental distributional conflict can be resolved by shrinking the pie over which the parties are contesting.»

REFERANSER

- Barro, R. J. (1976): Rational Expectations and the Role of Monetary Policy. *Journal of Monetary Economics*, Volume 2, No. 2, January, pp. 1-32.
- Barro, R. J. and Fischer, S. (1976): Recent Developments in Monetary Theory. *Journal of Monetary Economics*, volume 2, No. 2, April, pp. 133-167.
- Friedman, M. (1956): The Quantity Theory of Money – A Restatement. In *Studies in the Quantity Theory of Money* (ed. M. Friedman). Chicago, The University of Chicago Press.
- Friedman, M. (1968): The Role of Monetary Policy. *The American Economic Review*. Vol. 58, March, pp. 1-17.
- Friedman, M. (1970): A Theoretical Framework for Monetary Analysis. *Journal of Political Economy*, Vol. 78, Number 2, March/April, pp. 193-238.
- Friedman, M. (1975): Unemployment versus Inflation? – An Evaluation of the Phillips Curve. London, The Institute of Economic Affairs, Occasional Paper, 44.
- Gordon, R. J. (1976): Recent Developments in the Theory of Inflation and Unemployment. *Journal of Monetary Economics*, Volume 2, No. 2, April, pp. 185-219.
- Gordon, R. J. (1982): Price Inertia and Policy Ineffectiveness in the United States, 1890-1980. *Journal of Political Economy*, Vol. 90, No. 6, December, pp. 1087-1117.

Fortsettelse s. 36.

**KOMMUNAL-
OG ARBEIDSDEPARTEMENTET**

KONSULENT (vikar)

**TIL KOMMUNALAVDELINGEN,
3. KONTOR**

Kommunalavdelingen har hovedansvaret for den statlige styring av kommunesektoren. Avdelingen står bl.a. for utformingen av den økonomiske politikken overfor kommuner og fylkeskommuner, samordning av statlige tiltak og økonomiske og administrative styrings-spørsmål på kommunenivå. 3. kontor er bl.a. tillagt oppgaver i forbindelse med fastleggingen av det samlede kredittopplegget overfor kommunesektoren, herunder analyser av hvilke konsekvenser det nasjonale kredittopplegget vil ha for kommunenes økonomi og oppgaveløsning, vurdering av konsekvensene av kommunenes tilpasning på kredittmarkedet, fordeling av lånevoter og analyser av den løpende gjeldsutvikling. Stillingen skal fortrinnsvis besettes med økonom. Årets kandidater kan søke. Vikariatet vil vare til 1. januar 1985, med mulighet til forlengelse.

Nærmere opplysninger ved byråsjef Fagereng i tlf. 20 22 70, linje 345.

Lønnstrinn 18-22

(kr. 106 899,- til kr. 129 324,-)

I tilfelle internt opprykk blir det ledig stilling som førstesekretær i ltr. 14-20.

**Søknader innen 25. mai til
KOMMUNAL- OG ARBEIDSDEPARTEMENTET,
Administrasjonskontoret,
Postboks 8112 Dep.,
Oslo 1.
17-436/SF**

Er tiden moden for å oppheve valuta-reguleringen?

Betalingsbalansemessige hensyn tilsier ikke under normale forhold at valutareguleringen opprettholdes. Beredskapsbehovet gjør imidlertid at fullmaktene bør beholdes.

Valutareguleringen vil miste sin effektivitet i årene fremover. I fremtiden vil vi miste pengepolitisk selvstendighet. Dette får konsekvenser for valg av virkemidler og delmål i den økonomiske politikk.

ADM. DIREKTØR TROND R. REINERTSEN*

I den første etterkrigstid hadde alle vest-europeiske land en meget streng valutaregulering som det etter hvert har vært mulig å avvike i meget betydelig grad. I dette gode selskap henger Norge noe etter, selv om også vår valutaregulering er langt mer liberal enn i de første årene etter krigen.

Vi har imidlertid i hovedtrekk den samme valutilov som ble vedtatt 14. juli 1950. Jeg kan i denne forbindelse nevne at da visse endringer i denne lov ble drøftet i Stortinget i 1957, uttalte den daværende handelsminister Arne Skaug at «Handelsdepartementet ikke har noe ønske om å opprettholde valutareguleringen en dag lenger enn vi mener vi har behov for den».

Nå er et offentlig oppnevnt utvalg i arbeid for å vurdere behovet for fortsatt å ha en valutilovgivning som sammen med andre økonomiske virkemidler inngår i den stabiliseringspolitiske styring av norsk økonomi. Jeg er selv medlem av dette utvalg, og etter vanlig praksis vil jeg derfor ikke uttale meg om de eventuelle konklusjoner man der er kommet frem til. De synspunkter jeg vil legge frem, står derfor for egen regning.

Bankforeningen og de andre store næringsorganisasjoner synes for øvrig det var på høy tid at valutareguleringen ble kritisk gjennomgått. I september 1980 sendte Rederforbundet, Industriforbundet og Bankforeningen et fellesbrev til Handelsdepartementet der vi ba om en ny prinsipiell vurdering av hva slags valutareguleringsbestemmelser som ville være nødvendige og hensiktsmessige i den økonomiske situasjon Norge var i og kunne forventes å komme i. Bakgrunnen var bl.a. at de underliggende økonomiske forhold som i sin tid påvirket utformingen av valutareguleringen etter hvert hadde endret seg fundamentalt.

Et par år tidligere hadde også Norges Banks direksjon skrevet til Handelsdepartementet og bedt om at det ble nedsatt en komité for å gjennomgå loven med de tilhørende bestemmelser med sikte på å utarbeide forslag til

I mellomtiden kan endel ting gjøres for å redusere ulempene ved valutareguleringen samtidig som forholdene legges bedre tilrette for at også myndighetene oppnår mer av sin hensikt med valutareguleringen. Disse tiltak på mellomlang sikt vil lette overgangen til den situasjon vi i det lange løp vil måtte innrette oss på.

endringer i gjeldende lov eller fremme forslag til ny valutilov.

I februar 1981 ble det så nedsatt en interdepartemental arbeidsgruppe for å vurdere behovet for en revisjon av valutiloven. Denne gruppen avga en innstilling i februar i fjor og kom bl.a. til at de hensyn som i sin tid lå til grunn for valutareguleringen bare i meget liten grad gjorde seg da gjeldende nå. Innen gruppen var det enighet om at et reguleringsystem også i fremtiden burde baseres på en fullmaktslov, og at en fortsatt liberalisering var fullt mulig innen rammen av den gjeldende lov. Når det gjaldt behovet for og omfanget av en revisjon av loven, var det imidlertid noe ulike oppfatninger i gruppen.

I september i fjor ble så Valutilovutvalget nedsatt med representanter både fra myndighetene og næringslivet. Av mandatet fremgikk det at utvalget ved sine vurderinger skulle legge særlig vekt på de valutamessige hensyn og de penge- og kredittpolitiske hensyn som henger sammen med disse, herunder ønsket om å føre en selvstendig kreditt- og rentepolitikk i Norge.

Jeg vil ikke gå gjennom alle detaljene i reguleringene. De spørsmål som har med næringspolitikken å gjøre vil jeg ikke behandle og heller ikke de behov som knytter seg til statistikk og skattekontroll. Jeg vil likevel antyde at det foreligger visse muligheter for å erstatte statistiske oppgaver med anslag på enkelte områder av liten betydning for økonomisk statistikk. Med hensyn til skattekontrollen vil det selvsagt ikke være spørsmål om realiteten, men mer om i hvilket lovverk fullmaktene bør plasseres. Det samme gjelder for såvidt også bestemmelser som har preg av næringsmessige konsesjonsbetingelser.

Kapitalreguleringen

Når det gjelder kapitalreguleringen kan listen av reguleringer ordnes etter den betydning de har for betalingsbalanse og pengepolitisk styring. Endel reguleringer har etter mitt skjønn ingen praktisk betydning for den økonomiske politikk, og kan derfor avskaffes. Blant disse er begrensningene på turistvaluta og kjøp av feriehus. Av og til blir det fremholdt at slike reguleringer beholdes fordi byråkratene tviholder på dem. Jeg tror denne oppfatning er fullstendig forfeilet – det er snarere et politisk presentasjonsproblem man her står overfor. Da erfarin-

* Foredrag holdt på NSFs Valutakurs på Gausdal 18.-21. januar 1983.

gen har vist at politikerne ikke ønsker å ta belastningen med å foreslå disse reguleringer opphevet, er det desto mer nødvendig at valutalovutvalget fremmer forslaget om å avskaffe disse typer reguleringer.

Etter hvert som man går gjennom listen blir det imidlertid stadig vanskeligere å hevde at en avskaffelse av reguleringene *ikke betyr noe* for den økonomiske politikken. De fleste som er villige til å *analysere* seg frem til et standpunkt vil måtte erkjenne at det i hvert fall kreves et resonnement før man konkluderer med at reguleringene må fjernes.

Jeg vil i det etterfølgende legge hovedvekten på de penge- og kredittpolitiske sider av en valutapolitisk de-regulering. Hvis man søker å rangere de ulike bestemmelser ut fra den betydning de har for pengepolitikken, vil de finansielle kreditter og rene portefølje investeringer som ikke er relatert til næringsvirksomhet reise de største betenkeligheter. Midler som raskt kan flyttes over landegrenser og mellom valutaslag vil alltid representere en mulig kile til spekulasjon under et fastkurssystem. Vi kjenner mange eksempler på at såkalt «hot money» har tvunget regjeringer til å foreta drastiske tiltak. Det er derfor bare naturlig at slike kreditter og plasseringsmuligheter blir sett på med en viss skepsis fra myndighetenes side.

Når det gjelder de *betalingsbalansemessige hensyn* og fremfor alt de pengepolitiske – tar jeg for meg valuta-

reguleringen av kapitalbevegelser generelt, men har da de transaksjoner som sett fra myndighetenes synsvinkel er de mest problematiske i tankene. Enkelte kapitalbevegelser som f.eks. kjøp av utenlandske aksjer eller enkelte andre typer verdipapirer og direkte investeringer kan være langt mindre følsomme for endringer i rentebetingelser eller kursforventninger. Betenkelighetene ved å frigjøre slike transaksjoner blir da tilsvarende mindre.

Hensynet til kurspolitikk og betalingsbalansen

Da vi i 1950 fikk den nåværende valutalov var situasjonen preget av alvorlig valutaknapphet, noe som betinget streng rasjonering av valutilikviditeten. Forholdene i 1950- og 60-årene var slik at det enkelte lands valutareserver og tilgang på kreditt fra andre sentralbanker og internasjonale samarbeidsorganisasjoner var avgjørende for de enkelte lands valutilikviditet. Situasjonen er i dag radikalt endret på dette punkt i og med fremveksten av et omfattende internasjonalt penge- og kapitalmarked i løpet av 1970-årene. Særlig har fremveksten av euromarkedene spilt en vesentlig rolle og gjort det vesentlig lettere – kanskje *for lett* – å finansiere betalingsbalanseunderskudd. Behovet for en valutaregulering ut fra hensynet til å finansiere – betalingsbalanseunderskudd er derfor blitt betydelig svekket og kan etter min oppfatning ikke lenger være noen begrunnelse for å opprettholde valutareguleringen.

Problemet med betydelige driftsbalanseunderskudd oppstår jo oftest under et fastkurssystem, og det er blitt hevdet at fastkurssystemet ikke kan kombineres med frie kapitalbevegelser. Velger man å holde en fast valutakurs må myndighetene selvsagt gjøre noe for å påvirke tilbuds- og etterspørselsforholdene på valutamarkedet for å holde kursen. I valget av virkemidler er reguleringen av kapitalbevegelser én mulighet, men det finnes også andre. Det mest nærliggende vil være å bruke rente- og likviditetspolitikken for å nå balanse i valutamarkedet, men siden dette alternativet i sin tur kan innebære at man må oppgi en selvstendig rente- eller likviditetspolitikk i forhold til utlandet, vil jeg komme tilbake til dette spørsmålet senere. En ubalanse i valutamarkedet må jo i siste instans dekkes ved endringer i de offisielle valuta-reserver. Store valutareserver vil derfor øke myndighetenes muligheter for å håndtere uforutsette situasjoner og isolert sett redusere behovet for andre tiltak som sikter mot å balansere valutamarkedet. Offentlige lånetransaksjoner for å dekke ubalansen er en annen mulighet.

Endelig har vi en gruppe tiltak som forutsetter at prismekanismen brukes på en eller annen måte for å påvirke private kapitalbevegelser slik at valutakursen opprettholdes. Dette kan innebære skatter eller avgifter for å korrigere renteforskjeller på innenlandske eller utenlandske plasseringer, intervensjoner i terminmarkedet eller en todeling av valutamarkedet slik at man får ulik kurs på finansielle transaksjoner og ordinære eksport- og importforretninger. I praksis ligger forholdene i Norge slik an at vi bør satse på å holde en betydelig offentlig valutilikviditet for å håndtere de problemer som måtte oppstå.

De som har ansvaret for landets valutilikviditet bør imidlertid tenke på eventualiteter utover de «normale» forhold. Heller ikke i fremtiden er det mulig å utelukke betydelig uro på de internasjonale penge- og valutamar-

Trond R. Reinertsen har sin økonomiske utdannelse fra forskjellige utenlandske læresteder, med Ph.D.grad fra University of Utah 1975.

Han begynte i Planleggingsavdelingen i Finansdepartementet i 1975 og gikk i januar 1977 over til departementets Økonomiavdeling som byråsjef i Det pengepolitiske kontor. I januar 1979 ble han avdelingsdirektør i Økonomiavdelingen, og han ble ansatt som adm. direktør i Den norske Bankforening i september 1980.

keder. Slik uro kan være foranlediget av at et eller flere land med stor utenlandsgjeld misligholder sine forpliktelser, slik at bankkriser oppstår. Jeg skal ikke utbrodere de mulige ulykker og sykdomstilfeller; bare minne om at det i slike ekstreme situasjoner kan være vanskelig å trekke på offisielle valutareserver. Under diskusjonen av vår fremtidige valutaregulering regner jeg med at alle vil se behovet for en valutalov som gir myndighetene fullmakter til valutaregulering ut fra *beredskapshensyn*. Konklusjonen er derfor at hensynet til *betalingsbalanseunderskudd og opprettholdelsen av et fastkurssystem* tilsier at valutaloven bare bør ha karakter av en beredskapslov.

Pengepolitiske hensyn

Er det behov for valutaregulering av hensyn til myndighetenes pengepolitikk? Her er konklusjonen betydelig vanskeligere å trekke. Teorien på området er vel kjent: Dersom myndighetene foretar en pengepolitisk innstramning enten ved at de innenlandske rentesatser stiger eller ved at kreditttilførselen begrenses gjennom rasjoneringstiltak, vil en stor del av tilstramningen bli kompensert gjennom endringer i publikums valutatransaksjoner med utlandet. På kort sikt vil kapitalinngangen fra utlandet øke, men på noe lengre sikt vil publikumssektoren også kunne øke sin likviditetstilgang ved å justere sine løpende eksport- og importforretninger. Valuta som spares i utenrikshandel vil således kunne veksles om på valutamarkedet (i siste instans med Norges Bank) og derved bringe kronelikviditet til veie. Hvis vi omvendt forutsetter at f.eks. kredittpolitikken legges om i mer ekspansiv retning, vil lavere renter eller økt kreditttilgang i Norge i første omgang føre til utgående kapitalbevegelser og kanskje i neste omgang til et økt importoverskudd slik at den private sektor gjennom slike transaksjoner kvitter seg med den overskuddslikviditet den har fått gjennom ekspansive tiltak fra myndighetenes side. I løpet av forholdsvis kort tid vil derfor det meste av myndighetenes tiltak ha «lekket» ut.

I de teoretiske modellene som har vært konstruert finner man litt forskjellige spesifikasjoner av rentevariablene. Spørsmålet dreier seg her om det er *endringer* i rentedifferansen mellom inn- og utland som motiverer kapitalbevegelsene eller om det er renteforskjeller som betyr mest. Dette har bl.a. betydning for hastigheten og omfanget av tilpasningen.

I de statistiske analysene som har vært gjort på data fra en rekke europeiske land har konklusjonene nokså entydig gått i retning av betydelige lekkasje-effekter. I Norges Banks kredittmodell KRØSUS II er resultatet for Norge at man over en periode på ca tre år får full lekkasje til utlandet av innenlandske pengepolitiske tiltak. På kort sikt blir det likevel til en viss grad mulig å føre en selvstendig pengepolitikk, men omlag 50% av en innenlandsk pengepolitisk tilstramning vil allerede det første året bli kompensert ved at publikum justerer sitt valutaoverskudd.

Hvilken pengepolitisk selvstendighet ønsker vi

Nå er det jo en sak for seg hvilken pengepolitisk selvstendighet vi ønsker og hva man legger i begrepet. Valutalovutvalgets mandat legger en viss vekt på dette spørsmålet. Det vil for det første ikke være noen ulempe

å miste anledningen til å føre en pengepolitikk som i meget sterk grad avviker fra den pengepolitiske langtidstrend som følges i utlandet. Et betydelig avvik kan jo f.eks. bety at lønnsutviklingen ikke følger hovedkursen. Dette ville i seg selv innebære svekket konkurranseevne og arbeidsledighet, og det er derfor ikke noe offer å gi opp muligheten for en slik tilpasning. For det andre er det heller ikke noen fordel å ha så stor pengepolitisk selvstendighet at vi kan føre en ekstrem lavrentepolitikk med sterk kreditttrasjonering. En slik politikk har store langsiktige skadevirkninger gjennom dårlig ressursfordeling og feilinvesteringer.

Lekkasjene vil derfor innebære en viss disiplin både på arbeidsmarkedet og i den politiske beslutningsprosess. Dette anser jeg bare som en fordel.

Både teorien og de statistiske undersøkelsene peker i retning av at muligheten for å føre en selvstendig penge- og kredittpolitikk er begrenset. Spørsmålet er så om valutareguleringen kan øke den pengepolitiske selvstendighet.

Hvis vi ser litt praktisk på spørsmålet vil det ikke være aktuelt å *skjerpe* vår nåværende valutaregulering. En rekke transaksjoner er allerede liberalisert, og f.eks. de internasjonale varekredittene er innarbeidet som en ordinær del av vår utenrikshandel. Når man så tar med den liberale valutaregulering som gjelder for oljevirkosmhet og til dels også skipsfarten, er en meget stor del av de norske kapitalbevegelser med utlandet unntatt fra effektiv regulering. Spørsmålet er så i hvilken grad lekkasje-effektene ved pengepolitiske tiltak i Norge ville øke dersom man også avskaffet resten av valutareguleringen. De empiriske resultatene vi har gir ikke noe svar på dette spørsmålet. Vi må anta at lekkasjen øker noe, men det er svært vanskelig å si hvor meget. Man kan vanskelig utrede seg frem til svaret.

Reguleringenes effektivitet vil avta

Imidlertid tror jeg vi må gjøre regning med at valutareguleringens effektivitet i alle fall vil minske i årene som kommer. Jeg antar at omgåelsesmulighetene vil øke over tid og at internasjonaliseringen av norsk næringsliv samt oljesektorens økende betydning i vår økonomi vil bidra til dette. Hvis vi ser en del år fremover må vi derfor gjøre regning med at lekkasjeeffektene antagelig kommer til å øke, enten vi opphever reguleringene eller ikke, og at vi i det lange løp vil miste vår pengepolitiske selvstendighet, for ikke å si egenart. Med en fastkurspolitikk vil vi da på lengre sikt bli tvunget til å følge den pengepolitikk som utlandet måtte velge. (Siden vår nåværende valutakurs innebærer at norske kroner ikke er knyttet til noen enkelt utenlandsk valuta vil imidlertid en fastkurspolitikk basert på kurven innebære en viss usikkerhet, noe som kan føre til tregheter i tilpasningen og således resultere i mindre lekkasje.) Under slike forhold vil pengepolitikens mål være å holde den faste valutakursen.

I den svenske kredittpolitiske utredningen som nylig er avgitt er det et enstemmig synspunkt at det sentrale målet for pengepolitikken på mellomlang sikt må være en styrt eller fast valutakurs. Komitéen vurderer det slik at mulighetene for å drive pengepolitikken uavhengig av det internasjonale rentenivå lenge har vært små. Dette innebærer bl.a. at mulighetene for å styre kredittvolumet eller pengemengden begrenses. Det er all grunn til å regne med at vi vil havne i en tilsvarende situasjon og at

det ikke blir mulig å oppfylle egne mål for vekst i pengemengde over tid. (Det vil selvsagt være noe lettere å kombinere en målsetting for styring av den innenlandske likviditetstilførsel og valutakursen enn det vil være å kombinere styringen av pengemengden og valutakursen fordi sammenhengen mellom pengemengden og valutakurser er sterkere.)

Dersom vi følger fastkurslinjen helt ut vil man da ha overført pengepolitikken fra å være et instrument for å sikre intern balanse i økonomien til et instrument for ekstern balanse. I en slik situasjon, la oss si i 1990-årene, blir finanspolitikken viktigere som virkemiddel i den innenlandske konjunkturreguleringen. Men på grunn av den størrelse og sammensetning som de offentlige budsjetter etter hvert har fått er det liten grunn til å regne med at finanspolitikken vil være et så fleksibelt instrument at vi kan bruke det med særlig nytte i konjunkturreguleringen.

Styrt valutakurs gir mer effektiv pengepolitikk

Personlig tror jeg ikke at man har «råd til» å gi fra seg penge- og kredittpolitikken som et sentralt virkemiddel i konjunkturpolitikken. Jeg tror derfor at man på noe sikt vil måtte slippe noe opp på fastkursmålsettingen for å gjøre pengepolitikken mer effektiv. Vi trenger ikke gå til en helt flytende kurs. Vi kan fortsatt ha en *styrt kurs*, men kursmålsettingen må tillempes de krav pengepolitikken setter f.eks. ved at svingningsmarginene utvides eller ved at kursjusteringer foretas forholdsvis hyppig.

Vi har allerede stiftet noe bekjentskap med hvilke problemer vi kommer opp i. Bare for et drøyt halvår siden var det en klar konflikt mellom den harde likviditetspolitikk som ble ført og valutakursregimet. Hadde næringslivets konkurranseevne og konjunktorene vært noe bedre enn de da var, er det langt fra opplagt at pengepolitikken burde ha bøydd av i forhold til kurspolitikken. Et par måneder senere fikk vi en første av to nedjusteringer av kronekursen, mens den pengepolitikken som ble ført snarere trakk i retning av en oppjustering.

Om ikke så mange år antar jeg altså at valutareguleringen vil vise seg å være nokså virkningsløs i *pengepolitisk* sammenheng. Man kan så stille spørsmålet om man i mellomtiden vurderer *de begrensede pengepolitiske* fordeler som valutareguleringen gir er nok til å oppveie ulemperne.

Ulempene er i korthet følgende: Rasjonering av lisenser innenfor en gitt ramme, liberalisering av visse kapitaltransaksjoner mens andre er strengt regulert m.v. bidrar til allokeringstap i form av urasjonelle finansielle tilpasninger. Det oppstår også tap i form av at en langt fra er sikret at lisensene tildeles de mest lønnsomme prosjektene. Praksis i dag er at lisenser for lån i utlandet først og fremst tildeles store foretak, og da særlig statsforetak. Som nasjon kan vi også lide et inntektstap når norske investorer utestenges fra høyt forrentede plasseringer i utlandet og istedenfor må plassere sine midler i lavere forrentede papirer og prosjekter innenlands. Tilsvarende gjelder hvis vi kan låne billig i utlandet til å investere i lønnsomme prosjekter innenlands. Endelig koster regulering ressurser i form av administrasjon og kontrollapparat.

Med *dagens* praktisering av valutareguleringene vil svaret måtte bli nei. Men spørsmålet er om noe kan

gjøres for å fjerne de største svakhetene ved reguleringen samtidig som de pengepolitiske fordelene sett fra myndighetenes synspunkt øker eller ihvertfall ikke reduseres.

Tradisjonelt har reguleringen av langsiktige kapitaltransaksjoner med utlandet tatt form av at det settes *et tak* for andre private og kommuners langsiktige låneopptak i utlandet. Nettorammen for langsiktige kapitaltransaksjoner med utlandet har vært positiv, dvs. at man i praktisk talt alle år har hatt en økning av langsiktig nettogjeld overfor utlandet til denne sektor. Disse låneopptakene har vært foretatt i utenlandsk valuta, men i de senere år har myndighetene tillatt en viss opplåning også i norske kroner fra utlandet. Dette har stort sett hatt formen av obligasjonslån i norske kroner, fortrinnsvis til obligasjonsutstedende institutter i Norge.

Kapitalutgang i form av låneopptak i Norge er regulert. Det er imidlertid muligheter for utenlandske låntakere å ta opp lån i Norge, men det forutsettes da at lånet er denominert i utenlandsk valuta. Selv om det kreves lisens for slike låneopptak gis søknadene en liberal behandling. Låneopptak fra utlandet denominert i norske kroner er strengt regulert og tillates praktisk talt ikke.

Hvis vi forutsetter at vi også i noen år fremover vil ha en viss valutaregulering er det *formen for denne reguleringen* som er interessant å vurdere. I denne sammenheng er det fremfor alt den langsiktige netto-kapitalinngangen fra utlandet som er viktig. Fra myndighetenes side kan det være ønskelig at kapitalinngangen er positiv i visse perioder (f.eks. når det er behov for å styrke valutalikviditeten), mens det i andre perioder er ønskelig å få til en lekkasje av innenlandsk likviditet gjennom kapitalutgang. Dette gjelder da *netto*-kapitalbevegelser.

Innenfor en gitt nettokapitalinn- eller utgang vil det selvfølgelig være rom for ulike kombinasjoner av brutto-kapitalinngang og brutto-kapitalutgang. I den reguleringspraksis som man i etterkrigstiden har fulgt har man valgt en forholdsvis ekstrem løsning på dette punkt i og med at det i praksis er forutsatt at langsiktig kapitalutgang (bortsett fra avdrag) skal være null, og at styringsinstrumentet er brutto-inngang av langsiktige lån fra utlandet til sektoren. En direkte konsekvens av dette er derfor at kapitalinngangen til Norge blir positiv på nettobasis *uansett* om en slik positiv netto-kapitalinngang er ønskelig eller ikke ut fra hensynet til likviditets- og kredittstyringen på det innenlandske marked.

Jeg tror ikke et slikt reguleringssystem er hensiktsmessig på bakgrunn av de generelle økonomiske problemer vi har stått overfor i den senere tid og vil møte i resten av 80-årene. Etter min mening kunne myndighetene siden motkonjunkturpolitikken (1975–77) lettere ha nådd hovedmålene for den økonomiske politikk dersom den langsiktige netto kapitalinngangen hadde vært mindre eller negativ, dvs. dersom det hadde funnet sted en brutto kapitalutgang utover løpende avdragsbetalinger. Av nasjonalbudsjettet fremgår det at rammen for regulert langsiktig kapitalinngang har vært grovt sett den samme over en årrekke. Fra 1977 til 1981–1982 har vi hatt en forbedring av driftsbalansen med ca 30–35 mrd. kr. uten at dette har fått noen virkning for den planlagte opplåning for andre private + kommuner i utlandet. Man kan derfor ikke si at kapitalreguleringen har vært brukt på noen aktiv måte som et ledd i stabiliseringspolitikken. Den utgjør snarere en forholdsvis permanent institusjonell ramme.

Det er for øvrig et tankekors at reguleringen grovt sett er strengere for langsiktige låneopptak i utlandet enn for kortsiktige selv om de kortsiktige finansielle transaksjoner trolig skaper størst problemer for kurs og likviditetsstyringen.

Et hovedproblem i likviditets- og kredittpolitikken i de senere år har vært en meget sterk likviditetsvekst. Likviditetsveksten i banksystemet har gitt grunnlag for langt større utlån og kreditt ekspansjon totalt sett enn myndighetens pengepolitiske opplegg har forutsatt. Forsøket på å begrense kreditt ekspansjonen fra tilbudssiden har derfor i meget liten grad vært vellykket.

Internasjonalisering av kronen

Som nevnt er det forholdsvis liberal adgang til å låne ut i valuta til utlandet. I praksis, og spesielt så lenge Norges Bank ikke plasserer valutainnskudd i norske banker, vil det norske lånemarked for valutalån være begrenset. Det blir derfor liten mulighet for kapitaleksport i noe omfang fra norske kredittinstitusjoner under de nåværende forhold.

Selv om anslagene for de fremtidige oljeinntekter og derved Statens finansielle stilling kan være usikre, er det rimelig å anta at behovet for å dekke statlige lånebehov gjennom inndragning av likviditet fra publikumssektoren blir mindre i fremtiden. Det bør derfor vurderes om kapitalreguleringen bør endre karakter slik at det også blir muligheter for å foreta en kapitaleksport denominert i norske kroner. Dersom det åpnes for en slik kapitaleksport vil håndteringen av kredittopplegget bli lettere samtidig som man unngår at Staten bærer store rentekostnader som følge av unødvendig inndragning av likviditet fra publikum.

I 1981 tok Bankforeningen til orde for å åpne adgangen for norske kredittinstitusjoner til å yte lån i norske kroner til oljevirksomheten. Ved fremlegget av revidert nasjonalbudsjett for 1982 ble det åpnet en slik adgang med den samme begrunnelse som jeg nettopp anførte for kronelån til utlandet. Det foreligger således ikke lenger *prinsipielle* motforestillinger mot å åpne adgangen for kronelån også til utenlandske låntakere. Fordelen ved å la endel av kapitalutgangen skje i nasjonal valuta er at valutakursrisikoen overlates til den utenlandske låntaker,

samt at norske kredittinstitusjoner vil være mer konkurransedyktige for lån i kroner enn for lån i f.eks. dollar.

Eurokronemarked

Fra visse hold er det kommet motforestillinger til spørsmålet om å tillate en *internasjonalisering* av kronen. Dette begrepet er imidlertid forholdsvis upresist og vidt-favnende og det kan innebære både dannelsen av et eurokronemarked og en internasjonalisering av det norske kronemarkedet for lån. Det er imidlertid betydelig forskjell på disse to alternativene. På mange måter kan et eurokronemarked sees på som en konkurrent eller et alternativ til et nasjonalt kronemarked. Det kan også hevdes at Norge vil ha større fordeler av et eurokronemarked når vi er kapitalimportør enn når vi er i en kapitaleksportsituasjonen. (De eurokronelånene som norske obligasjonsutstedende institutter har tatt opp har vel til dels sin bakgrunn i at man ønsker å velte valutakursrisikoen over på den utenlandske långiver.)

Et eurokrone-marked er et penge- og obligasjonsmarked i kroner i utlandet, der utlendinger plasserer og låner kroner uten direkte kontroll fra norske finansinstitusjoner og myndigheter. På grunn av den norske kronens konvertibilitet vil det lett kunne oppstå et eget penge- og kapitalmarked denominert i norske kroner utenfor Norge. Uten å gå nærmere inn på problemstillingen her må det vel kunne hevdes at utviklingen av et eurokrone-marked potensielt vil kunne by på større problemer enn en *forsiktig internasjonalisering av det norske kapitalmarkedet*.

Jeg kan vanskelig se at det foreligger grunnlag for *prinsipielle* innvendinger til en gradvis internasjonalisering av det norske kredittmarkedet. Ved utformingen av et slikt opplegg bør det vurderes om utlendinger som låntakere på det norske kredittmarked må forplikte seg til å veksle kronene om til valuta i Norge før provenyet tas til utlandet. Det kan også være grunn til å se nærmere på formen for låneopptakene, enten det er obligasjonslån eller banklån. Hovedpoenget her må trolig være at man har en viss oversikt over avdragsprofiler for de enkelte lån slik at en eventuell ramme for langsiktig utgående kapitalstrømmer kan budsjetteres. Dette vil i betydelig grad kunne eliminere de problemer som man kan stå overfor ved en forsert nedbetaling (dvs. kapitalinngang) f.eks. ved valutauroligheter.

Arbeidsløshet og inflasjon Fortsettelse fra side 30

- Laidler, D. (1981): Monetarism: An Interpretation and an Assessment. The Economic Journal, 91, March, pp. 1-28.
- Leijonhufvud, A. (1968): On Keynesian Economics and the Economics of Keynes. London, Oxford University Press.
- Lucas, R. E. Jr. (1973): Some International Evidence on Output-Inflation Tradeoffs. The American Economic Review, Volume 63, Number 3, June, pp. 326-334.
- Maddock, R. and Carter, M. (1982): A Child's Guide to Rational Expectations. Journal of Economic Literature, Vol. XX, March, pp. 39-51.
- Meade, J. (1981): Comments on the Papers by Professor Laidler and Tobin. The Economic Journal, 91, March, pp. 43-48.
- Modigliani, F. (1977): The Monetarist Controversy or Should We Forsake Stabilization Policies? The American Economic Review, Volume 67, Number 2, March, pp. 1-19.

- Muth, J. (1961): Rational Expectations and the Theory of Price Movements. Econometrica 29, July, pp. 315-335.
- Phelps, E. S. (1982): Cracks on the Demand Side: A Year of Crisis in Theoretical Macroeconomics. The American Economic Review, Vol. 72, No. 2, May, pp. 378-381.
- Sargent, T. J. and Wallace, N. (1975): «Rational» Expectations, the Optimal Monetary Instrument and the Optimal Money Supply Rule. Journal of Political Economy, Volume 83, Number 2, April, pp. 241-254.
- Sargent, T. J. and Wallace, N. (1982): The Real-Bills Doctrine versus the Quantity Theory: A Reconsideration. Journal of Political Economy, Vol. 90, No. 6, December, pp. 1212-1236.
- Tobin, J. (1980): Asset Accumulation and Economic Activity, Basil Blackwell, Oxford.
- Tobin, J. (1981a): The Monetarist Counter-Revolution Today - An Appraisal. The Economic Journal, 91 (March 1981), pp. 29-42.
- Tobin, J. (1981b): Comment on the Paper by Professor Laidler. The Economic Journal, 91 (March 1981), pp. 56-57.

Velferd eller nød?

Helse- og sosialpolitikken i 80-åra

STEINAR STJERNØ (red.)

Tittelen er litt skremmende; for hva er alternativene til disse? Er det ikke spørsmål om nokså mye velferd og svært lite nød og så noe «innstramning» og prioritetsforskyvning? Et mangfold av stikkord i innholdsfortegnelsen og lett gjennomblading førte anmelderen til siste kapittel først: «Velferdsstat og fordeling. En oppsummering» av Hilde Bojer; altså på kjent grunn.

Her konstateres at målet om en jevn og rask økonomisk vekst i Norge er blitt oppfylt helt fram til 1980. DNAs motkonjunkturpolitikk 1973-77, med bl.a. bedriftsstøtte og folketrygdens utbygging ga høy aktivitet i en verden med arbeidsledighet, men konserveringen av nødstedte arbeidsplasser ble i mange tilfelle mislykket, og det ble sløst med ressurser på flere hold. Vanskelighetene trer

sterkt frem under innstramning fordi systemet er basert på fordeling under vekst. Å fremme aktiviteten i det private næringsliv blir politikken viktigste bud, samt å sikre folks behovsdekking på grunnleggende områder. Herunder kommer: «Utbygging av fellesgoder, gratis eller *nesten* gratis til disposisjon for alle på *nesten* like vilkår...», en spissformulering som godt karakteriserer det praktiserte virkemiddel for sosial likhet. Dilemmaet som oppstår her, nemlig at de velstående familier, eller behendige personer, kanskje får mest av de samlede fellesgoder, (utdanning, helsevesen, kultur, samferdsel etc.), mens man dog ved å gi alle like rettigheter unngår behovsprøving, velledighet og ydmygelse. Det følger en mer detaljert beskrivelse av hvordan systemet virker, og så kravet om at det i tillegg til sosialpolitikk og fellesgoder må komme inntektsutjamning, d.v.s. ved direkte omfordeling av inntekt. Begge deler må til for å skape sosial likhet.

Fortsatt på det generelle plan: «Velstand avskaffer ikke fattigdom!» «Velstand skaper ny fattigdom». Å være fattig er nemlig også å mangle det de andre har. I vår tid er den fattig som ikke har råd til å ha bil» o.s.v. Her undervurderer

vel H. B. sine medborgere noe. Det er nok mange som ikke er underlagt det iøyenfallende forbruksmønster, og har det O.K. innenfor sin egen livsstil. For øvrig gir dette siste kapittel et godt grep om hovedsaken i boka.

Det synes å være enighet om at folk har fått det bedre på nesten alle måter sammenlignet med foregående generasjoner. Etter hvert som det sosiale sikkerhetssystemet ble bygget ut, kom så og si alle inn under den sosiale trygghet. Ikke alle! Det var og er fremdeles mindre grupper av mennesker i vårt land med spesielle sykdommer og handikap, eller som i høy alder ikke får den rette behandling og omsorg. Noen har vanskelig for å finne frem til sine rettigheter og får ikke det de skal ha. Det har vært enighet om at det skal rettes på dette, og det skjer noe positivt takket være myndighetene og ikke minst flinke mennesker ute i marken.

Det synes ikke å være denne rest av nød forfatterne av boka er opptatt av og heller ikke så meget av et realistisk og robust velferdsbegrep som går på arbeid, inntekt, mat, hus og klær, men snarere den nød som skyldes mangel på menneskelig kontakt i de lokale miljøer. Det er riktig pekt på at helsevesenet har gjennomgått en meget

sterk vekst og at det neppe gir så stor gevinst å øke de totale bevilgninger, mens en omprioritering kan gi positive resultater. Det er imidlertid noe overdrevne forventninger til de gode virkninger på det desentraliserte plan. Man får ikke helt lett den gode solidaritet hvor også den svake får anledning til å yte, fremfor godgjørighet med litt for mye innsyn i andres liv og levned.

Her kommer spørsmålet om likeverd inn. Det er i loven slått fast en *rett* til trygd, helsetjenester m.m. uten prøving av behov og med utbetaling fra nøytral administrasjon. I boka er det kanskje lagt litt for lite vekt på verdien av dette.

Hos flere forfattere trer det frem en tydelig irritasjon over at den økonomiske vekst og velferdsutviklingen ikke har ført til større inntektsutjevning, eller utjevning i det hele tatt. Det siktes her til at de høyere inntekter ikke er redusert og at strukturendring er uteblitt. Da flere av forfatterne synes å være preget av en viss kontaktløshet med produksjonslivet, blir sammenhengen mellom produksjonens, forbrukets og investeringens realstørrelser diffus og man griper til pengeoverføringer fra næringslivet, (hvor det er nok å ta av!) for å realisere de store ønskemål og håpe på strukturendring i tillegg.

DNA-regjeringens og Høyre-regjeringens innstrammingspolitikk får sterk kritikk. Det påvises at lønnstakerne fortsatt har reallønnsnedgang og kapital-eierne og bøndene inntektsøkning samt at private investeringer prioriteres. De siste har dog vært heller lave nokså lenge bortsett fra rykkvise innsatser i oljesektoren. For øvrig preges bildet av at privatforbruket økte med mellom 2,2 og 3,2 pst. i perioden 1978–1980 og med 1,5 pst. i 1981. Det offentlige konsumet økte dette år med hele 4,5 pst. For 1982 ble veksten antagelig 1 pst., mens det i 1983 er regnet 2,2 pst. Når så veksten i nasjonalproduktet ser ut til å bli under 1 pst., er det neppe mye å gå på selv med velvilje overfor velferdssektorene. Med den årvåkenhet sosial- og helsestellet følges av folk flest, vil disse være nokså resistente mot reduksjon. For de

som rammes av sparetiltak er det imidlertid ille nok, men er det nød som er kommet istedetfor velferd?

Hittil et forsøk på å sirkle inn noen av bokas hovedtema, men det er nok upresist, for det er 20 forfattere av 13 artikler med tildels ulike utsagn om de samme ting. Det er ikke noe galt i det, så komplisert som det kan bli når det går fra oljeøkonomi via verferdsstaten i sosialistisk perspektiv, til demokratisk psykiatri. I alt mangfold av tanker og utsagn er det en del hard kost som fortjener å komme frem og til diskusjon. Det gjelder bl.a. enkelte sider av den sterke vekst i helsevesenet i de siste år, som har ført til at der sysselsettes 170 000 personer; en stor gruppe. Forfatterne: «Spørsmålene vi har reist kompliseres ytterligere ved den makten enkeltgrupper har fått delvis som følge av og innafor den raskt vok-

ende statlige og kommunale del av økonomien. . . » «... disse gruppene har sine egne interesser å ivareta som ikke nødvendigvis er de samme som f.eks. pasientenes.» (p. 69). Videre: «Mye av profesjonskampen er preget av ønsket om å sikre egne privilegier, utvikle faglige eksklusiviteter og beholde monopol innen sitt område. Dette gjelder særlig legene, men i noen grad også andre profesjoner lavere i status-hierarkiet.» (p. 102)

Innenfor helsesektoren er det som kjent kapasiteten som begrenser forbruket. «Tilbudet blir rasjonert ved køer. Økt tilbud reduserer ikke køen, men resulterer i at flere blir stilt på venteliste.» (p. 65) Og videre: «Dette skjer av to grunner: Den ene er at de fleste helsetjenester etterspørres av legene på vegne av pasientene. Legene ønsker å gi best mulig behandling av

pasientene.» – men: «Finansieringssystemet er slik at legene ikke blir tvunget til å ta stilling til om de ressurser de legger beslag på ville kunnet gi større helsegevinster hvis de hadde vært brukt på andre måter.» «Den andre grunnen er at skillet mellom helse og sykdom er uklart. Undersøkelser har vist at de fleste har et eller flere ubehandlede symptomer. Uansett hvor mye av landets ressurser som brukes til helsetjenester, vil vi alltid føle at behov ikke blir dekket og at ikke nok blir gjort.» Etter å ha satt tingene på plass som her, fremkommer forslag til forbedringer som det er all grunn til å ta alvorlig.

Med tilgivelse for noen deklamatoriske innslag i enkelte kapitler, kan boka anbefales. Den inneholder mange interessante tanker og viser god innsikt i sosialpolitikken, men leseren må selv sortere i teksten.

Hans Heli

FUNKSJNSHEMMEDES FELLESGRUPPENS (FFO)

er et samarbeidsorgan mellom 22 interesseorganisasjoner av funksjonshemmede. Saker vi arbeider med er bl.a. funksjonshemmedes økonomi, sysselsetting, boligspørsmål, helse- og sosialtjenesten, transport, utdanning og attføring, kultur og fritid, medbestemmelse og økt innflytelse for funksjonshemmede.

KONSULENT/UTREDER

Konsulenten skal arbeide med saker som berører funksjonshemmedes levekår og økonomi med særlig ansvar for å utarbeide bakgrunnsmateriale i forbindelse med de drøftinger FFO har med Regjeringen og trygde- og statsbudsjettet, foruten å utarbeide uttalelser til offentlige utredninger etc. Vedkommende må i noen grad delta i saksbehandling.

Vi søker primært en sosialøkonom, men også søkere med annen utdanning kan komme i betraktning. Kandidater som avslutter studiet i juni kan også søke.

L.tr. 18–22.

Søknadsfrist 1/6-83.

Tiltredelse snarest.

Forespørsler kan rettes FFO's sekretariat, tlf. 60 04 14.

FINANSDEPARTEMENTET
Planleggingsavdelingen

Engasjement for forsker/utreder: Offentlige utgifter «budsjettmodeller»

For å styrke arbeidet med langsiktige perspektiver for offentlige utgifter søker Finansdepartementet, Planleggingsavdelingen en forsker/utreder. Arbeidet vil bestå i å utvikle *analysemodeller* som knytter sammenhenger mellom offentlig ressursbruk på sentrale utgiftsområder og faktorer som beskriver behov og standard.

Søkere bør ha høyere utdanning og praksis fra arbeid med modeller, budsjetter o.l. Arbeidet kan eventuelt utføres som et forskningsoppdrag der vedkommende fortsetter sin tilknytning til nåværende arbeidsgiver. Søknadsfrist 30. mai 1983.

Nærmere opplysninger ved Eksp.sjef Per Schreiner, tlf. 11 73 10, eller underdirektør Knut Eggum Johansen, tlf. 11 72 13.

Søknad sendes
FINANSDEPARTEMENTET
Administrasjonskontoret
Postboks 8008 Dep.
OSLO 1

FINANS- OG TOLLDEPARTEMENTET

Førstesekretærer/konsulenter/førstekonsulenter og utredningsleder

(Faste, fungeringer, engasjementer)

til Finansavdelingens budsjettseksjon, planseksjon og oljegruppe.

Det skal tilsettes 6–8 saksbehandlere og 1 utredningsleder

Søkerne må ha høyere utdanning, helst økonomisk, juridisk eller statsvitenskapelig. I oljegruppen ønskes fortrinnsvis en økonom. Også årets kandidater kan søke. Det bes oppgitt hvilken eller hvilke av seksjonene søknaden gjelder.

Budsjettseksjonens arbeidsområde er forberedelse og gjennomføring av statsbudsjettet og behandling av sektorutredninger, utkast til meldinger og proposisjoner til Stortinget.

Planseksjonen er en utredningsenhet med særlig ansvar for vurdering og analyse av de økonomiske og administrative konsekvenser av statlige tiltak, samt videreutvikling av statens økonomiske styringssystemer.

Oljegruppen behandler økonomiske spørsmål vedrørende petroleumsbeskatning, anslag for oljesektoren, spørsmål i tilknytning til Statoil, andre energispørsmål, samt budsjettsaker.

Finansavdelingen har dessuten det sentrale ansvar for oppfølging av de nye bestemmelsene som trådte i kraft 1. mars i år, om utvidet plikt til å utrede administrative og økonomiske konsekvenser i forbindelse med forberedelsen av offentlige reformer, regelendringer og andre tiltak («regelverksinstruksen»).

Nærmere opplysninger ved ekspedisjonssjef Solbraa i telefon 11 98 80.

Lønnstrinn 14–20/18–22/24/26 og 27

**Søknader innen 26. mai til
FINANS- OG TOLLDEPARTEMENTET,
Administrasjonskontoret,
Postboks 8008 Dep., Oslo 1.**

HØGSKOLEDOSENTUR I SAMFUNNSØKONOMI

Det er ledig et **høgskoledosentur i samfunnsøkonomi ved Møre og Romsdal distriktshøgskole, Molde.**

Stillingen er lønnet i ltr. 29. Herfra går lovfestet innskudd i Statens pensjonskasse.

Søkere til stillingen må kunne dokumentere faglig kompetanse på høgt nivå fra forskning og annen virksomhet i samfunnsøkonomi. Erfaring fra undervisning og annen relevant yrkesmessig bakgrunn vil bli tillagt vekt.

Den som blir tilsatt vil bli tillagt undervisningsoppgaver i samfunnsøkonomiske emner.

Den som tilsettes vil også bli tillagt et særlig ansvar for å stimulere og samordne faglige aktiviteter med tilknytning til sitt fagområde.

Søknadfrist: 10.6.1983.

Stillingsbetenkning og nærmere opplysninger fås ved høgskolen. Søknad, vedlagt vitnemål, attester og publikasjoner som ønskes tatt med i vurderingen, stiles til Kultur- og vitenskapsdepartementet og sendes i 4 eksemplarer til:

MØRE OG ROMSDAL DISTRIKTSHØGSKOLE

Postboks 308

6401 Molde

Tlf. (072) 51 077

NORDENS LEDENDE FAGMESSE FOR DEG SOM ARBEIDER I STAT OG KOMMUNE

Fagmessen Kommunalteknikk er skreddersydd for deg som kjøper inn, planlegger eller på annen måte tar del i utviklingen og arbeidet innenfor den offentlige sektor. I løpet av fire intense dager får du mulighet til å knytte kontakter og rådspørre fagfolk. Og du får et overblikk over de produkter og tjenester som finnes på markedet i dag. Du får også anledning til å se fagmessen Kommunal Fritid og blomster- og hagemessen Flora & Pomona som pågår samtidig.

Parallelt med messen iverksettes et omfattende konferanseprogram – for påmelding ring Svenska kommunförbundet, tlf. +46-8 24 85 00.

Planlegg ditt besøk på Kommunalteknikk -83 nå – det er en sjanse som bare kommer tilbake hvert tredje år.

Arrangører: Stockholmsmässan i samarbeid med Svenska kommunförbundet (tilsvarer Norske kommuners sentralforbund) og Svenska Kommunaltekniska Föreningen. Bare åpen for fagfolk. Gratis adgang. Tog tar 9 min fra Stockholm C.

Kommunalteknikk -83 omfatter ca. 200 utstillere innenfor følgende varegrupper:

■ Broer ■ Datatjenester ■ Entreprense, utstyr, maskiner og tilbehør, brakker ■ Eiendomsforvaltning ■ Kjøretøyer ■ Gate- og veibyggingsteknikk ■ Geoteknikk ■ Havner ■ Utstyr for funksjonshemmede ■ Materialer, maskiner og utstyr for husbygging ■ Informasjon og tjenester ■ Heiser og arbeidsplattformer, kraner ■ Litteratur ■ Måleteknikk ■ Natur- og miljøvern ■ Parker og parkstell, offentlig miljø ■ Renhold og avfallshåndtering ■ Verneutstyr ■ Byplanlegging ■ Teknisk kontorutstyr ■ Telekommunikasjon ■ Trafikkteknikk, skilt, signaler etc. ■ Transport og materialhåndtering ■ VVS- og energiteknikk ■ Vann og kloakk ■ Verktøy og tilbehør ■ Annen kommunalteknisk virksomhet

KOMMUNALTEKNIK 83

29 aug – 1 sept 1983
Stockholmsmässan, Älvsjö

Valutamarkedet i teori og praksis

Norske Sosialøkonomers Forening i samarbeid med Sosialøkonomisk institutt innbyr til etterutdanningskurs om **Valutamarkedet i teori og praksis** på Universitetet i Oslo Blindern, den 13. og 14. juni 1983.

Det internasjonale valuta-systemet har gjennomgått store endringer siden begynnelsen av 1970-årene. Etterkrigstidens fastkurs-system har måttet vike, og det praktiseres nå en rekke forskjellige kursregimer internasjonalt. Kan økonomisk teori forklare denne utviklingen, og hva kan sies om egenskapene ved de ulike systemer for kursfastsettelse? Hva slags valuta-

system burde vi hatt, og hva slags system er det trolig at vi får?

Samtidig med endringene i kurssystemet har det funnet sted en rivende utvikling i de internasjonale finansmarkeder. Nye markeder vokser opp og nye finansobjekter introduseres i rask tempo. Kompleksiteten og den indre avhengighet i systemet øker, med de konsekvenser det har for

mulighetene til innsyn, styring og kontroll fra myndighetenes side.

Også det norske valutamarked er vesentlig endret fra tidligere. Vi har det siste ti-året vært med i kurssamarbeidet i «slangen», vurdert og forkastet EMS, introdusert et kurvsystem og senere revidert det. Vi har revaluert og vi har devaluert kronen. Hva var bakgrunnen og hvor vellykket synes tiltakene i ettertid å ha vært.

Oljeøkonomien har vesentlig endret betalingsmønstrer mellom Norge og utlandet. Swap- og terminforretninger i valutamarkedet nyttes nå i stor grad av myndighetene som et ledd i den interne likviditetsstyringen. Hva betyr alt dette

for norsk økonomi og mulighetene for å føre en selvstendig økonomisk politikk utfra stabiliseringsformål?

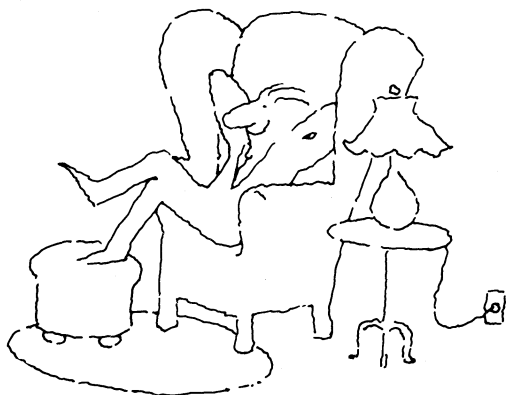
Det er spørsmål som vil bli tatt opp i forelesninger, paneldebatt og ikke minst i meningsutveksling mellom forelesere og kursdeltakere, og kursdeltakerne imellom.

Kurset er lagt opp med sikte på sosialøkonomer og andre med liknende bakgrunn som ønsker etterutdanning på feltet. Med et praktisk tilsnitt er kurset også av stor interesse for alle som arbeider med valutaspørsmål innen finansinstitusjoner, bedrifter og offentlig forvaltning.

Det vises til fullstendig program på side 2 i tidskriftet.

Rentesenking på amerikansk

Apropos debatten om rentepolitikken her i landet saksar vi følgjande frå eit brev ein amerikansk bank nyleg sende til sine personlege kundar:

WE'RE MAKING LOANS AFFORDABLE AGAIN.

Now is the time to get that new car, boat or personal loan. Our new lower rates and choice of payment plans are designed to make our loan packages the best deals you've seen in a long, long time.

Choose fixed rate or variable rate installment loans. Fixed rates are guaranteed. Variable rates can increase or decrease quarterly, but if they do, your monthly payment amount stays the same. Payments are merely added to or eliminated from your loan to accommodate any changes in the interest rate.

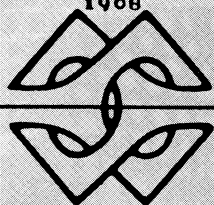
Get a Second Mortgage at our low, first mortgage rate. Now you can borrow more for home improvements, education or any worthwhile purpose at our new, low rates. You might be able to borrow up to 90% of the appraised value of your home!

Now is the Time...

to visit any one of Union Trust's 58 offices and ask us for all the information about the loan you want and need now.

NSF

1908

Redaksjon:

Tore Jørgen Hanisch
Steinar Juel
Morten Reymert
Asbjørn Rødseth

Redaksjonsutvalg:

Tormod Andreassen
Jarle Berge
Helge Brunborg
Tore Holm
Jørn Rattsø
Knut Regbo
Alice Rostoft
Aimée Staude
Steinar Strøm
Arild Sæther
Sigurd Tveitereid
Stein Østre

Produksjonssekretær:

Turid Holt-Jacobsen

Utgitt av

Norske Sosialøkonomers
Forening
Formann: Ingvar Strøm

Bladets adresse:

Storgt. 26 IV
OSLO 1
Telefon (02) 41 81 01
Postgiro: 5 16 35 48
Bankgiro: 6001.05.13084

Medlem av Den Norske
Fagpresses Forening

Utkommer med 11 nummer
pr. år, den 15. hver måned
unntatt juli.

Abonnement kr. 150,-
Enkeltnr. kr. 20,-

ANNONSEPRISER (ekskl. m.v.a.)

1/1 side	kr. 1 800,-
3/4 side	kr. 1 400,-
1/2 side	kr. 1 000,-
1/3 side	kr. 800,-
1/4 side	kr. 600,-

Trykt i offsett
Reklametrykk A.s. Bergen

Lønnsstatistikk hvert år

Etter anmodning fra Generalforsamlingen, har styret i Norske Sosialøkonomers Forening behandlet spørsmålet om nytten av å utarbeide lønnsstatistikk hvert år, mot tidligere hvert annet år.

Det har vært stadig stigende interesse for å få utarbeidet lønnsstatistikk hvert år. Styret fant det derfor rimelig å imøtekomme dette behovet.

Spørreskjemaene til lønnsstatistikken sendes ut til alle sosialøkonomer i Norge tidlig i september måned. Vi håper at samtlige passer på å returnere dette skjemaet i utfylt stand, slik at vi kan få en så representativ statistikk som mulig. Lønnsstatistikken for 1983 vil bli publisert i januar-nummeret av Sosialøkonomen i 1984.

Veiledning for bidragsytere

Sosialøkonomen er et frittstående fagtidsskrift som tar sikte på å bringe stoff om aktuelle næringsøkonomiske spørsmål og økonomisk politisk debatt såvel som teoretiske og prinsipielle samfunnsøkonomiske spørsmål. De vitenskapelige bidrag bør gjøres tilgjengelige også for ikke-spesialister. Spesielt bør bruk av matematikk gjøres slik at leseren kan følge hovedtrekkene i resonnementer og konklusjoner uten å sette seg inn i matematikken. Eventuelt kan tekniske appendikser overveies. Manuskripter må tilfredsstillende følge følgende krav:

1. Innlevering

Alle manuskripter må innleveres i 2 eksemplarer. Debattinnlegg og kommentarer må være ferdigbehandlet av redaksjonen senest den 15. i måneden før utgivelsesmåneden. Andre typer innlegg (artikler, bokanmeldelser m.m.) vil normalt ha lengre trykkningsstid. Alle innlegg sendes til Norske Sosialøkonomers Forening, Storgt. 26 IV, Oslo 1.

2. Form på manuskript

Manuskriptet skal være maskinskrevet med dobbel linjeavstand. For aktuelle kommentarer og artikler skal det vedlegges et fotografi av forfatteren (passfoto). For artikler skal det dessuten følge et resymé på ca. 100–300 ord og biografiske opplysninger. Resyméet skal være poengrettet og i en direkte form, og artikkelens problemstilling og hovedkonklusjoner skal fremgå av resyméet. De biografiske opplysninger som ønskes er utdanning, eksamensår, viktigste arbeider/arbeidsfelter, nåværende stilling og arbeidssted.

3. Fotnoter

Bruken av fotnoter bør begrenses så mye som mulig. Fotnotene nummereres fortløpende. Fotnoter legges ved fortløpende på eget ark.

4. Figurer og tabeller

Figurer og tabeller settes på egne ark og nummereres hver for seg fortløpende. De skal ha korte, beskrivende titler. Figurer må lages i en slik standard at de egner seg for fotografisk reproduksjon. I teksten henvises det til figur/tabell nr. og tittel, ikke som «figuren nedenfor viser».

5. Referanser

Som referansestil brukes forfatternavn og årstall i teksten: Frisch (1962). På eget ark ordnes referansene alfabetisk. Det oppgis full tittel og tidsskrift volum/nr. eller forlag/utgiversted; Frisch, R. (1962): *Innledning til produksjonsteorien*, 9. utgave, Universitetsforlaget, Oslo – Bergen – Tromsø.

6. Bruk av matematikk

For å lette settingen, skrives formler mest mulig på samme linje:

$$a/b, \text{ ikke } \frac{a}{b} \sum_{i=1}^n, \text{ ikke } \sum_{i=1}^n$$

Fot- og toppskrifter kan brukes, men det bør også vurderes om ikke formen $a(t)$ er like god som a_t . Formler og symboler som brukes, legges ved på eget ark.

RRA 11

V 230

SOSIALØKONOMI

av Arentz/Banken

SOSIALØKONOMI 1 kommer i ny utgave til høsten. Denne boka (4. utgave) er skrevet etter de nye fagplanene som skal gjelde fra høsten 1983 på studieretning for allmenne fag.

- Boka er gjennomgående ajourført ut fra ferskt statistisk materiale.
- En del stoff er nyskrevet i henhold til den nye fagplanen.

SOSIALØKONOMI 1 er også godkjent til bruk i videregående kurs 1 på økonomilinja i studieretning for handels- og kontorlag.

SOSIALØKONOMI 2 dekker det videregående totimerskurset på 3. årstrinn i studieretning for allmenne fag. Boka dekker også pensum i videregående kurs 2 på økonomilinja i studieretning for handels- og kontorlag.

Begge bøkene tar sikte på å gi lesere uten spesielle forkunnskaper innsikt i samfunns-økonomiske spørsmål og problemstillinger.

ASCHEHOUG

Skole-
bøker
i 110 år